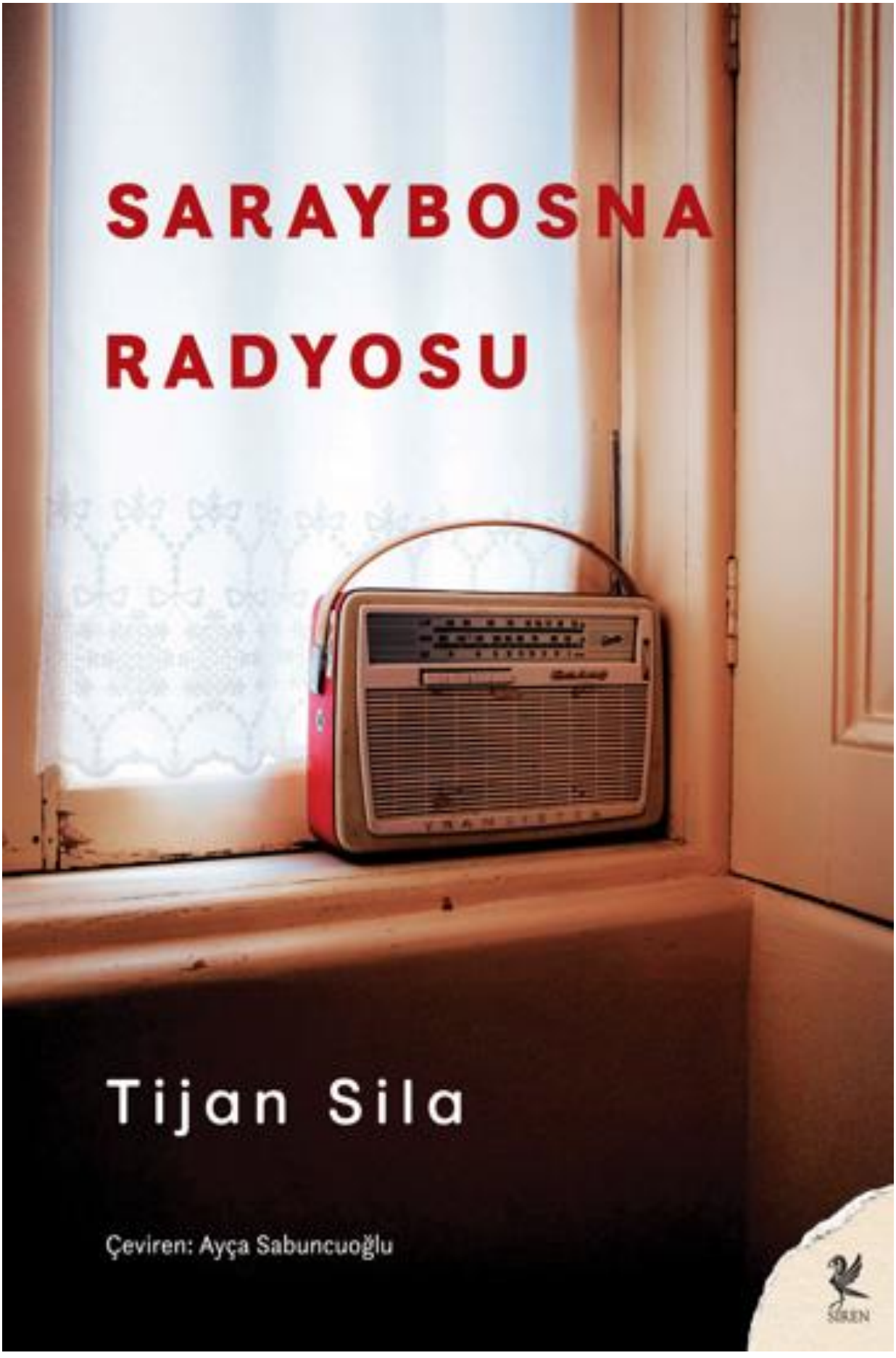

SARAYBOSNA
RADYOSU
Tijan Sila
Çeviren: Ayça Sabuncuoğlu
SİREN

Kızıma, barış dolu bir yaşam için..

ÖNSÖZ

İlk bombalar düştüğünde, odamda halının üzerinde yüzüstü yatıyordum ve radyoyu dinliyordum—David Bowie'nin "Suffragette City" şarkısı çalıyordu. Aniden, metalik bir çığlık havayı yırttı ve bir patlama perdelerimize isabet etti, onları raylarından uçurdu. Basınç o kadar şiddetliydi ki, sanki çok uzun süre perde çubuğundan baş aşağı asılı kalmışım gibi bayılacak gibi hissettim.

Sokaktaki tüm alarm sistemleri paniğe kapıldı, ama ben henüz değildim. Yakında sürekli bir panik içinde olacaktım ve her gölgede ölümü görecektim, ama savaşın ilk gününde en fazla şaşkına dönmüştüm. Pencereden daha iyi görebilmek için radyatörün üzerine tırmandım.

Bir binanın altıncı katında yaşıyorduk ve aşağıda, çok aşağıda, kara duman asfaltın üzerinde girdaplar oluşturuyordu. Garaj kapılarının önünde endeleyerek yürüyen birini gördüm, çantasını sürükleyen bir kadın. O anda, ikinci bir el bombası patladı, o kadar yakın ve o kadar güçlüydü ki oda sallanıyor gibiydi.

Şok dalgası pencerelerimizi paramparça etti. Masadaki kaktüslere çarptı,

çizim defterimi tavana fırlattı ve beni babamın kollarına attı.

"Seni çağırdığımda neden gelmiyorsun?" diye küfretti, beni omzunda taşıyarak bodruma inen merdivenlerden aşağı koşarken.

"Çağıracağım, çağıracağım!"

İkinci katta anneme ve kardeşime ulaştık.

Bizim dairemizin altındaki dairede oturan emekli Teta Marija'nın yanında duruyorlardı.

Yaşlı kadın merdivenlere tutunmuş, ağır ağır nefes alıyordu, o kadar ki

ağlıyormuş gibi geliyordu. Hava ağırlaşmış ve garip bir koku yayılmıştı:

çürük yumurta kokusu, ama aynı zamanda birisi merdiven boşluğunda havai fişek yakmış gibi.

Bugün o kokuyu binlerce koku arasında tanıyabilirdim—patlamış bir patlayıcının kokusu. Daha doğrusu nitroselüloz. Zemin kattaki komşulardan Nazif merdivenleri çıkıyordu:

"Yardıma ihtiyacın var mı?"

"Boğuyorsun," diye yanıtladı annem. Bir an sonra, üçüncü bir patlama duvarları sarstı, merdiven lambasının cam konisini tavandan düşürdü ve yangın söndürücüyü bir gong gibi titreştirdi, bu yüzden Nazif, Marija'yı izinsiz omuzlarına aldı.

“Aman Tanrım, neler oluyor?” diye sordu komşulardan biri bodruma vardığımızda.

Üzerinde bornoz vardı, titriyordu ve şampuan kokuyordu.

Patlamalar artık şehri ritmik, amansız bir şekilde vuruyordu ve ortasında tüfek sesleri duyabiliyorduk. Zemin sallanıyordu, beton tozu yavaş yavaş tavandan düşüyordu ve bornozlu komşu aynı şeyi sormaya devam ediyordu:

“Neler oluyor? Bunun anlamı ne?”

“Sence ne anlama geliyor?” Marija sonunda onu susturdu. “Savaş çıktı.”

1.

Savaşın ilk saatlerini—anne babam, kardeşim ve ben —binamızın bodrumunda geçirdik. Her patlamada irkildik, roketler sokaklardan ıslık çalarken çığlık attık ve çömeldik, ve arada korkuyla bizi neyin beklediği hakkında konuştuk.

Ama akşam çöktüğünde neredeyse herkes dairelerine döndü.

Alacakaranlık çökerken bombalama azalmıştı ve ayrıca bodrum uyumak için çok dardı. 1970'lerin başlarından kalma, sıradan bir binada yaşıyorduk, Doğu Almanya'daki Wohnungsbauserie 70'lerden pek farklı değildi, sadece balkonlarımız gözle görülür şekilde daha küçüktü ve cephesi gri veya bej yerine hardal rengindeydi.

Binamızda dört kata yayılmış 56 daire vardı.

Her merdivenin on dört sakini, her birinin çürümüş çıtalardan yapılmış bölmelerle çevrili küçük bir depolama odasına sahip olduğu, oturma odası büyüklüğünde bir bodrumu paylaşıyordu. Yedi kişi sol duvara, yedi kişi de sağ duvara yaslanmıştı ve biz de dar geçitte, sanki tıklım tıklım dolu bir tramvaydaymışız gibi, çocuklar ebeveynlerinin dizlerine yapışmış halde duruyorduk. En fazla dört veya beş kişi uzanıp uyuyabiliyordu ve kısa bir tartışmadan sonra bu ayrıcalığı merdivendeki emeklilere bırakmaya karar verildi. Onlar da kendi paylarına, biz çocukların bodrumda kalmasını istiyorlardı.

"Biz zaten hayatımızı yaşadık, küçükler yaşamadı," dedi Zora, bizim üst katımızdaki yetmiş yaşındaki kadın. Kör kocası Mihajlo, bu yaşlıların hepsinin bir savaştan sağ çıktığını ve bunun bir kişinin kaldırabileceğinden fazla olduğunu ekledi.

"Eğer bu boktan durumdan sağ çıkmak zorundaysam, bunu Tanrı'ya bırakırım," dedi ve en sevdiği Boşnakça ifadelerden biriyle sözlerini bitirdi: "Tanrı beni siksin!"

Ana dilimde insanlar diğer dillere göre daha sık ve daha ayrıntılı küfür ediyorlar.

Düşünme molalarını doldurmak, belirsizliği maskelemek veya Mihajlo gibi bir iddiayı güçlendirmek için yaparlar.

Çoğu durumda, tam olarak tercüme edilemeyen soyut bir sihirli formüle başvururlar: kendileri veya başkaları için, bazen öfkeyle, bazen de büyük bir şefkatle en anlaşılmaz cinsel eylemleri dilerler.

Anne babalar bebeklerini kucaklayıp "Jebo te miš-biribiš" dediklerinde, bu kabaca "Küçük fare gel ve seni becersin" anlamına gelir.

Ancak tercümesi garip, uyumsuz geliyor, oysa Boşnakça ifade komik, sevgi dolu.

Merdiven boşluğumun sakinleri gençlerin ve yaşlıların yaşam beklentilerini tarttılar ve biz çocukları (yani beni, kardeşimi ve birinci kattaki Sanela'yı) bodrumda bırakmaya karar verdiler. Rafik de oradaydı; babasıyla birlikte kısa süre önce Saraybosna'ya taşınmıştı, ancak ikisi de bodrumda yaşadıkları için bodrum katının sertleşmiş beton zemininde geceyi geçirmekten kurtuldular ve karşılığında annem bizimle kalabildi.

Ertesi sabah Saraybosna Radyosu, şehrin etrafındaki kuşatma çemberinin

gece boyunca kapandığını ve çatışmaların beklendiği gibi devam edeceğini duyurdu. Bu habere rağmen, ebeveynlerim savaşın ilk günündeki bombalamanın istisnai bir durum olduğunu, belki de Bosna'nın yıllarca barış bulmasını engelleyen gergin ve karanlık atmosferin kaçınılmaz bir patlaması olduğunu umuyorlardı.

Son on yılda, şehrin cephelerine katman katman korkunç grafitiler püskürtülmüştü. "Müslümanları gaz odalarına sürüklemeyi" ve "Sırbistan'ı Tokyo'ya kadar genişletmeyi" (orijinalinde rima) istiyorlardı. Bosna'nın hiç var olmadığını ve var olamayacağını iddia ediyorlardı.

Bu sloganlar düzenli olarak seçim afişlerine yapıştırılıyordu; afişler de ilk gece tahrip ediliyordu. Eğer ironik bir şey yapmak istiyorlarsa, vandallar adayların yüzlerine bıyık, gözlük, sümük ve siyah diş çiziyorlardı. Ciddiyeseler,alınlarına "Yahudi" veya "Çingene" ya da Boşnakların, Hırvatların ve Sırpların birbirlerine söyledikleri küfürlü kelimeler yazıyorlardı.

İki hafta sonra, seçim afişleri paramparça olmuş, yeni sloganların altında gizlenmişti.

* * *

Babam ertesi sabah bizi mahzenden almaya geldi. Fırına gitmiş ve sadece çörek ve kruvasan değil, milföy hamuru bile almıştı, sanki birinin doğum günüymüş gibi.

Kötü uyumuştum. Rüyamda, Zora ve Mihajlo'nun çocuklar için mahzene getirdiği at kılından battaniyelerden biri yılan şeklini almış ve duvarlara tırmanmaya çalışmıştı. Ama başaramayınca öfkeyle çırpınıp etrafta koşturmuştu.

Bütün sabah başım garip bir şekilde, küçük omuzlarımda büyük bir çıban gibi hissediyordu.

Genellikle merdivenlerden inip çıkar ve hiç nefes nefese kalmazdım, ama o sabah iki kere durmak zorunda kaldım.

Babam endişeyle bana baktı ama hiçbir şey söylemedi. Yukarı çıktığımızda, anneme masayı kurmasına yardım ettim, sonra dört yaşındaki kardeşim mama sandalyesine oturdu. "Yanlış" kahvaltı tabağını verdiğimi fark etti ve öfkeyle "kendi" tabağını, yani üzerinde Uli Stein'ın küçük fare karikatürünün olduğu tabağı istedi.

Annem bu tabağı bir sempozyumda hediye olarak almıştı.

Almanca uzmanıydı.

"İşte tabağın, baş belası," dedim ona.

"Sen baş belasısın," diye karşılık verdi kardeşim, memnun bir şekilde. Sonunda akşam yemeğine oturabildik.

"Yarın okul da kapalı olur mu sence?" diye sordum anneme.

"Göreceğiz. Umarım olmaz."

"Umarım olur!" diye bağırdım, sırtıma bir tokat yedim.

Okula dönmemin altı aydan fazla süreceğini hiç bilmiyorduk.

Haşlanmış bir yumurta aldım, kabuğunu masanın kenarına vurdum ve birdenbire ağlamaya başladım. Annem ve babam şaşkınlıkla bana baktılar.

“Ne oldu?” diye sordu annem.

“Neden ağlıyorsun?”

Kendim açıklayamıyordum. Bir önceki günkü bombalama sırasında o kadar sakin kalmıştım ki, bodrumdaki tüm komşular beni övmüşlerdi: “Ne cesur bir çocuk! Hepimiz ondan ders alabiliriz.”

Ancak şimdi ağlamak istiyordum ve ne kadar kontrol etmeye çalışsam da kendimi kontrol edemiyordum. Sümüklerin hızla gözyaşları kadar berraklaştığı o şiddetli, hırıltılı ağlama nöbetlerinden biriydi.

“Onları gece bodrumda bırakmamalıydık, sana söylemiştim,” dedi annem

babama. Annem kardeşimi kucağına alıp oturma odasına taşıdı, paniğimi bulaştırmasını engellemek için. Beni sakinleştirmek için babam önüme çömeldi ve bana bir gün önce bize ateş edenlerin de şimdi kesinlikle şokta olduklarından emin olduğunu söyledi.

"İnsanlık hali bu." Babam çantadan bana bir sandviç uzattı. "Bazen öfkeyle bir şeyler yaparsın ve sonra pişman olursun."

“Ramiz, Damir’e vurduğunda ve Damir çok kanamaya başladığında olduğu gibi, sonra Damir çok ağladığı için Ramiz de ağlamaya başladı,” diye hıçkıra hıçkıra ağladım.

“Aynen öyle.”

“Yani bugün artık ateş etmeyecekler mi?”

“Hayır, kesinlikle etmeyecekler,” diye söz verdi babam.

Bir an sonra, günün ilk top mermisi patladı—bu sefer Čengić Vila'da değil, nehir boyunca iki kilometre aşağıda bulunan büyük bir mahalle olan Grbavica'da.

Önceki güne göre daha sık aralıklarla başka patlamalar da oldu.

Balkonumuzun önünden bir şey hızla geçti—havada siyah bir pirinç tanesi gördüğümü sandım ve mutfağımızdan görünen gökdelenlerden biri garip bir çığlıkla alev aldı.

Sonraki patlama yakınımızdaki Novi Grad hastanesini vurdu. Patlama evin duvarlarını sarstı. Birkaç ay sonra, mermilerin kalibresini patlamanın gücünden ayırt edebilecektik: Sadece Yugoslav Halk Ordusu'nun iki büyük obüsü—M56 ve M65, sırasıyla 120 ve 150 milimetre mermi çaplarıyla—demir kirişleri jöle gibi sallıyordu. Savaşın ikinci gününde, henüz bilmiyorduk ama hastaneye yeni gelenlerden biri oydu.

Patlamadan sonra, pencerelerin ve kiremitlerin düşen molozlara çarpma sesi kısa bir süre duyuldu, ardından her yeri bir kakofoni kapladı: alarm sirenleri çınlamaya başladı, tüfek atışları yankılandı—önce bir çıtırtı, sonra sağır edici, yankılanan bir patlama—ve topçu parçaları betonu parçalayarak moloz yığınına dönüştürdü.

Yer sallanıyormuş gibi hissettim, ama muhtemelen sadece stresten bunalmış küçük beynim sallanıyordu.

"Bana bir daha ateş etmeyeceklerine söz vermişti," diye düşündüm öfkeyle, bu sırada babam beni ve kardeşimi kucağına alıp bodruma geri koştu.

Biraz daha büyük olsaydım, babamın yargısına güvenemeyeceğimi bilirdim: son parlamento seçimlerinden önce, bana ılımlı, çok kültürlü partilerden birinin oyların çoğunluğunu alacağından neredeyse emin olmuştu.

O zamanlar sadece dokuz yaşındaydım, ama bir politikacının televizyonda ülkede sadece kendi halkına yer olduğunu söylemesinin rahatsız edici olduğunu düşünecek kadar büyüktüm.

“İnsanlar savaş istemiyor, küçük kızım!” diye beni temin etmişti babam.

“Hepsi barış istiyor. İstekleri bu, hepsi bu.” O zaman kruvasan yerine, sahildeki bir satıcıdan aldığı bir dondurma külahı vermişti.

Yaz tatilinde, Adriyatik'teydik. Bu, tek aile tatilimiz olacaktı.

* * *

Neyse ki, insan doğası hakkında babamdan daha net fikirleri olan başka insanlar da vardı.

Hepimiz tekrar bodrumda toplandıktan yaklaşık yarım saat sonra, merdiven boşluğunda bir adam belirdi.

Patlamaların arasında "Herkes aşağıda mı?" diye bağırdı.

"Evet, herkes bodrumda!" diye karşılık verdik.

"İnsanlara ihtiyacımız var!"

Bodruma ulaşmıştı, otuzlu veya kırklı yaşlarında, uzun yüzlü ve koyu kirpiklerle birleşince solmuş ayçiçeklerini andıran kehribar rengi gözlü, uzun boylu bir adamdı.

Bir tarafı siyah, diğer tarafı ise doğal olmayan bir şekilde soluktu, öyle ki üç günlük sakalı sanki bir kalemle noktalanmış gibi tenine yapışmıştı.

Eski Jugo Sport spor ayakkabıları, kot pantolon ve bol, kırmızımsı kahverengi süet bir ceket giyiyordu. Göğsünden bir tüfek sarkıyordu—Kalaşnikov değil, neredeyse bir buçuk metre uzunluğunda, siyah namlusu

hariç neredeyse tamamen ceviz ağacından yapılmış gibi görünen bir otomatik karabina. Savaştan çok avcılığa uygun görünüyordu.

"Acilen takviye kuvvetlerine ihtiyacımız var. Diğer kapılardan da insanlar katılıyor," diye devam etti yabancı. "Size durumu anlatayım: Her adama ihtiyacımız var, yoksa şehir bugün düşecek."

Bu noktada, Ismeta Hazifbegović ile mahallede biraz kabadayı olarak bilinen mekanikçi oğlu Ermin arasında bir tartışma çıktı. Ermin cepheye gitmek istiyordu, ama annesi izin vermiyordu. Kocası, dedi, iki yıl önce kanserden ölmüştü; oğlunu da kaybetmek istemiyordu.

"Kimse öne çıkmazsa, onu yine de kaybedeceksiniz," diye yalvardı yabancı.

"Şehir Sırpların eline geçerse, Sırpların adamlara ne yapacağını düşünüyorsunuz?" "Ya da kadınlara," diye ekledi Ermin.

"Umurumda değil. Çocuk sahibi olan başka anneler de var, benimki burada kalacak!" diye tekrarladı Hazifbegović Anne.

"Ya ben gelseydim?" diye sordu babam, araya girerek. "Ordudaydım, nasıl ateş edeceğimi biliyorum."

"Ateş edecek birine ihtiyacım yok, artık silahımız yok," diye açıkladı yabancı. "Siper kazacak insanlara ihtiyacımız var. Arabada da fazla yerim kalmadığı için, senin yerine onun gelmesini tercih ederim. Kusura bakma." Babam biraz kırılmıştı. Muhtemelen anlamayan tek kişi oydu neden kısa boylu, sıska bir kütüphane bilim profesörü yerine kaslı bir basketbol oyuncusunun ön cepheye gitmesini tercih ettiklerini.

Ama itiraz etmeden önce, annem tırnaklarını gözlerimin önünde bileğine sapladı:

"Tek kelime daha etme, seni aptal!" diye tısladı.

"Peki, ne dersin canım? Onu götürebilir miyim? Ona göz kulak olacağım,

annemin ruhu üzerine yemin ederim." Yabancı işaret parmağını öptü ve

kalbine götürdü—muhtemelen ona özgü garip bir ritüeldi bu.

Genellikle, anneye verilen bir yemin bir jestle birlikte gelmezdi.

"O burada kalacak!"

"Gidiyorum."

Ermin annesinin elinden kurtuldu. Kadın onu takip etmeye çalıştı, hatta saçından yakalamayı başardı—ama nafile.

Gittiğinde kadın gözyaşlarına boğuldu ve kimse onu nasıl teselli edeceğini bilmiyordu. O zaman babam bile Ermin'e hiçbir şey olmayacağına dair onu teselli etmeye çalışmadı. Bu arada, bombardıman öyle bir şiddete ulaşmıştı ki, kendimi bodrumda değil de çamaşır makinesinin tamburunda, sıkma döngüsünde gibi hissettim.

Bir patlamadan diğerine, Hazifbegović Ana'nın ağladığını duyabiliyordum. Ben ise, bir kez daha, bombalamayı gözyaşı dökmeden atlattım.

Silah sesleri başlar başlamaz zihnim kapandı. Düşünmeyi bıraktım, ne korku ne de can sıkıntısı hissettim, barış için hiçbir umudum yoktu. Bombalamanın yakında biteceğini bile ummuyordum, ne açlık ne de susuzluk hissediyordum, artık hiçbir şey istemiyordum: ne yatağımın rahatlığını, ne de arkadaşlarımdan birini görmeyi. Sadece silah sesleri durduğunda, düşüncelerim deliklerinden çıkmaya cesaret etti, çığlık atarak, patlayarak, ve sonra ağladım.

Savaşın ilk iki veya üç ayı boyunca böyle devam etti, ta ki alışkanlık devreye girip ağlamayı bırakana kadar—sonraki on beş yıl boyunca.

Haziran 1992'den Ekim 2007'ye kadar tek bir damla gözyaşı dökmedim.

Sevdiğim biri öldüğünde bile, örneğin bir arkadaşım kaza geçirdiğinde veya büyükannem Nadezhda öldüğünde bile kendimi yasakladım ve bu öz denetim eylemi bana tuhaf bir zevk verdi. Doğru, aslında insanlar her türlü azaba alışırlar. Ama alışkanlığı kırmak da azap vericidir. Bu yüzden yıllarca duygularımı bastırdım, bu şekilde irademi kanıtladığıma ikna olmuştum. Ne açtım ne de susuzdum, artık hiçbir şey istemiyordum: ne yatağımın rahatlığını, ne de arkadaşlarımdan birini görmeyi. Sadece ateş kesildiğinde düşüncelerim deliklerinden çıkmaya cesaret etti, çığlık atarak, patlayarak ve ağlayarak.

Savaşın ilk iki veya üç ayı böyle devam etti, ta ki alışkanlık devreye girip ağlamayı bırakana kadar—sonraki on beş yıl boyunca. Haziran 1992'den Ekim 2007'ye kadar tek bir damla gözyaşı dökmedim.

Bosna'daki savaş nasıl açıklanabilir?

Hırvatistan Mayıs 1991'de bağımsızlığını ilan ettiğinde, Sırp ordusu tarafından işgal edildi. Slovenya Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan ettiğinde, Sırp ordusu tarafından işgal edildi. Bosna Nisan 1992'de bağımsızlığını ilan ettiğinde, Sırp ordusu tarafından işgal edildi.

Kosova 2008'de bağımsızlığını ilan ettiğinde, Sırp ordusu tarafından işgal edildi. Sırbistan, Yugoslavya'nın dağılmasını kendi egemen topraklarının dağılması olarak deneyimledi ve diğer federal devletlerin bağımsızlık özlemlerini astların ayaklanması olarak gördü.

Yugoslavya'nın çöküşünü takip eden birçok savaştan, memleketimdeki savaş en karmaşık olanıydı. Bosna coğrafi olarak Yugoslavya'nın merkezinde yer alıyordu ve çok kültürlüydü; Boşnak Müslümanlar, Katolik Hırvatlar ve Ortodoks Sırplar tarafından iskan ediliyordu. Bosna nüfusunun üçte biri karma evliliklerden doğmuştu ve ben de bunlardan birine doğdum: annem Katolik-Hırvat bir aileden, babam ise Boşnak-Müslüman bir aileden geliyordu. Ancak babamın annesi Hristiyan Ortodoks Sırp'tı; bu durum babamın Müslüman kimliğini hiçbir şekilde değiştirmedi, çünkü etnik aidiyetin belirlenmesi söz konusu olduğunda, Boşnaklar için baba tarafından gelen soy hattı belirleyici kabul edilir.

Savaş, aile ağacımdan bile daha rahatsız ediciydi: Bosna'nın işgali sırasında Sırbistan, Bosna'daki Sırp azınlığının bir kısmının desteğine güvenebiliyordu; bu da Bosna'daki savaşı sadece bir iç savaş değil, aynı zamanda bir iç savaş haline getirdi. Ancak Bosnalı Sırpların bir bölümü, Sırp milliyetçilerine karşı savaştı. Bosnalı Müslümanların bir bölümü ise Sırp silahlı kuvvetlerini destekledi ve Bosna ordusuna karşı savaştı; bu durum, ülkenin batı kesiminde "özerk bir eyalet" ilan eden savaş ağası Fikret Abdić'in izinden gitmelerinden kaynaklanıyordu.

Bir yıl sonra, Hırvat milliyetçi birlikleri de Bosna ordusuna karşı savaşmaya başladı, ancak her yerde değil; çatışmalar Mostar şehrinde yoğunlaşırken, diğer bölgelerde Sırplara karşı ittifak sürdürüldü.

Böyle bir savaş nasıl açıklanabilir?

Çoğu zaman, basitçe şunu söylerim: Sonuçta herkes herkesle savaşıyordu.

Bunun böyle olacağı başından beri belliydi.

Savaşın fiilen başlamasından aylar önce, Sarayevo'da futbol maçlarından, konserlerden, düğünlerden sonra, hatta bazı meslek okullarının mezuniyet törenlerinden sonra bile tekrarlanan şiddet olayları yaşanmıştı.

Saraybosna Radyosu her gün yeni olaylar bildiriyordu. Geceleri, kendi etnik grupları adına ev yapımı üniformalar giymiş milisler sokaklarda devriye geziyordu.

Çatıştıklarında sokaklarda silah sesleri yankılanıyordu. Çocukken, elbette bunu fark ettim ama hiçbir şey anlamadım.

Dünyam, büyüdüğüm apartman kompleksiydi.

Altı katlı binalar;üçü 1960'lardan, dördüncüsü ise kırmızı ve beyaz renkli, kademeli kat planına ve büyük balkonlara sahip, 1979'dan kalmaydı. Ailem "üç eski binadan" birinde, 40 metrekarelik bir dairede yaşıyordu. Kat planı, mahalledeki diğer dairelerle aynıydı ve ön kapının ardında her zaman aynı dar koridor vardı; bu koridor diğer tüm odalara açılıyordu:

iki adet 18 metrekarelik yatak odası, uzun ve dar L şeklinde bir mutfak,

penceresiz bir banyo. Benim kendi yatak odam yoktu; oyun köşesi oyuncak askerlerim, tahta bloklarım ve çizgi romanlarımla birlikte, erkek kardeşimle ranzayı paylaştığımız yatak odasındaydı, anne ve babam ise yanımızdaki çekyatta uyuyorlardı. Yaşam alanımızın dar ve sıkışık koşullarından nefret ediyordum: hem annem hem de babam yüksek sesle horluyorlardı ve dünyadaki herkes cereyandan korktuğu için pencereler ve yatak odası kapısı geceleri kapalı kalıyordu. Dört kişi 18 metrekarelik bir alanda uyuyorduk. Sık sık yorgun bir yılan gibi elektrik süpürgesinin hortumlarının arasından sürünmeyi veya yukarıdan çamaşır iplerinin arasına düşmeyi hayal ediyordum ve sabahları baş ağrısıyla ve geceyi tropikal bir serada geçirmiş gibi bir hisle uyanıyordum.

Kardeşim henüz üç yaşındaydı ve çoğu zaman ona bakmak zorunda olan bendim.

Diğer halkların aksine, Bosnalı aile üyeleri kendilerini sadece akraba bireyler olarak görmezler.

Bosnalılar ailelerini, işleyişi her üyenin bir rol oynamasını gerektiren makineler olarak görürler.

Sonuç olarak, bir Bosnalı aile içinde insanlar birbirlerinden başka yerlere göre çok daha agresif taleplerde bulunurlardı ve her an bir bulmacanın parçası olduğumuzu hissederdik: kardeşim pistondu, ben bağlantı

çubuğuydum ve annemle babam da sonsuza dek hareket halinde olan bir krank miliydi, yukarı aşağı, Bosna'dan Almanya'ya, evden psikiyatri koğuşuna, tekerlekli sandalyeden mezara.

Ama tüm bunlar daha sonra oldu.

Yugoslavya'nın son yıllarında, savaştan kısa bir süre önce, annemin doktora tezini rahatsız edilmeden çalışabilmesi için her gün birkaç saatliğine kardeşime bakmak zorundaydım.

Annem ve babamın akşamları arkadaşları, sempozyumları, tiyatroları veya partileri varsa ve bakıcılık yapacak bir öğrenci bulamazlarsa, kardeşim benim sorumluluğumdaydı. Bezini değiştirmek, biberon vermek, gözlerini açar açmaz sık sık bağırdığında onu sakinleştirmek zorundaydım. Sadece yedi veya sekiz yaşındaydım ve bu görevleri yerine getirebilecek durumda olup olmadığımı asla değerlendiremiyordum. Bileğime dökülen süt damlası gerçekten sıcak mıydı yoksa hala sıcak mıydı? Kundak bezini düzgün sarmış mıydım yoksa çiş tekrar mı çıkacaktı? Eğer bu olursa, annem beni cezalandırırdı çünkü daha fazla çamaşır ve çarşaf yıkamak zorunda kalırdı. Daha sonra, kardeşim iki yaşına geldiğinde ve yerinde duramayıp beşiğin kenarlarından düşme tehlikesi oluştuğunda (bu daha önce iki kez olmuştu, neyse ki ben izlerken olmamıştı), onunla yalnız kaldığımda artık odadan çıkmaya cesaret edemiyordum.

Bir keresinde hatta altıma işemiştim.

İkinci ailem, Saraybosna'daki çoğu çocuk gibi, mahallemdeki arkadaşlarımdan oluşuyordu ve onlarla, ebeveynlerimle geçirdiğimden daha az zaman geçirmiyordum. Beni, sevimli ve tuhaf olduğum için, kanişleri sevdikleri gibi seviyorlardı. Saraybosna'da sürü içinde göze çarpmayan biri olmayı tercih ederdim; bu da bir bull terrier, bir boxer veya bir Büyük Danimarka köpeğine eşdeğerdi. Ancak kim olduğum benim kararım değildi. Üniversite profesörlerinin oğluydum, mahallede zeki kabul edilen, ama aynı zamanda gerçeklerden uzak yaşayan ve bu nedenle uyumsuz biri olarak görülen nazik bir adamın oğluydum. Bir keresinde, en iyi arkadaşımın babası benim babama sokakta çarpmıştı. Arkadaşlarım bazen bununla dalga geçerdi.

Babamın utangaçlığı ve çekingenliği, annemin korkusuz ve çoğu zaman duyarsız kibirli tavrıyla tezat oluşturuyordu. Kendini tekrarlamayı sevdiği gibi, yalnızca iki çocuğunu seviyordu—ve biraz da kocasını, diye ekledi, uzun süre ironik bulduğum bir duraklamanın ardından. Dünyanın geri kalanı ona tamamen kayıtsızdı; sanki alevler içinde yanıyormuş gibiydi. Bunun çoğu doğruydu. Çocuklarının iyiliği ve akademik kariyeriyle ilgili

konuların yanı sıra, annemin duygularını harekete geçirebilecek tek bir şey daha vardı: her türlü gösterişli şeyden nefret ederdi. Açıklanamaz bir tutkuyla nefret ederdi. Kardeşimden ve benden her zaman özgünlük talep ederdi ve ünlü doktorlar veya oyuncular gibi davrandığımız bir oyunun parçası olsa bile, yapmacık davrandığımızı düşündüğünde bizi azarlardı. Bir gün sesimi Arnold Schwarzenegger'i taklit etmek için değiştirdiğim için bana tokat attı ve on altı yaşındayken ilk kez göğsümü tıraş ettiğimde, bir ay boyunca benimle konuşmayı reddetti.

O süre boyunca ona ne söylesem de, cevabı hep aynıydı:

"Oğlum bir ibne."

Bugün bile annemin neden dürüstlüğe bu kadar önem verdiğini bilmiyorum.

Bunun arkasında gerçek bir eğitim modeli olup olmadığını veya bizimle olan ilişkisinde her zaman olduğu gibi kin mi güdüldüğünü bile bilmiyorum. Her halükarda, bize belirli değerler aşılamaya hiç çalışmadı. Aslında kötü bir örnek oldu: O zamanlar bir Bosnalı çocuğun mütevazı ve uyumlu olması beklenirken, annem kibirli ve baskıcıydı. Dahası, üstleriyle bile olsa hiçbir zaman kavgadan kaçınmadı. Ve son olarak, Bosna'nın en önemli tabularından birini kırmaktan çekinmedi, farklı olma arzusunu açıkça ifade etti ve yaşadı. Ne komünizmde ne de Bosna-Osmanlı kültüründe, erkeklere şöyle diyecek bir kadına yer yoktu:

"Susun. Ben okudum, siz okumadınız. Bana öğretecek hiçbir şeyiniz yok!"

3.

Peki Bosna'daki savaş nasıl açıklanabilir?

Belki şöyle:

Dejan Kovačević benimle aynı ilkokula giden soluk tenli, tıknaz bir Sırp çocuktu.

Yıllarca pek dikkat çekmemişti, ancak dördüncü sınıfta kendini giderek daha fazla kavgaya karışırken bulmuştu. Her şey savaşın başlamasından yaklaşık bir yıl önce başlamıştı: Dejan diğer çocuklara hakaret etmeye ve tehdit etmeye başlamıştı. Bir keresinde, bir basketbol maçında, topu

yeterince pas vermediklerine karar vermiş ve okul bahçesinde bağırmaya başlamıştı:

"Er geç hesaplaşacağız, aptallar!"

Başka bir zaman, Sead, Rafik ve ben onunla kafeteryanın arkasında Ćize-Blize oynuyorduk (Bosna'ya özgü bir duvar vurma oyunu, ancak para yerine parmaklarımızla Panini etiketlerini koparıyorduk) ve Dejan, her zamanki gibi, kaybetmiş ve kötü davranmaya başlamıştı. Bahis etiketlerini arkadaşım Sead'in ayaklarına fırlattı, hatta üzerlerine tükürmeye bile çalıştı.

O kadar sinirlenmişti ki, etiketleri pantolonumun içine sokmak istedi ama taciz edilmekten nefret ettiğim için onu ittim:

"Bana dokunmayı bırak, aptal!"

"Baban aptal," diye karşılık vermişti Dejan, çıkartmaları göğsüme fırlatarak.

Arkadaşlarım Sead ve Rafik arkamı kollayacaklarına dair beni temin ettikten sonra ancak onları yerden almıştım.

Dejan gibi biriyle, aşağı bakar bakmaz sizi dövmeyeceğine asla güvenemezdiniz. Öte yandan, Sead ve Rafik'in korumasına, söz vermişlerse, güvenebilirdiniz. Onlar en yakın arkadaşlarımdı. Sead'i anaokulundan beri tanıyordum; benim binamın karşısındaki binada oturuyordu. Siyah saçları ve yırtıcı bir yüzü vardı: büyük, koyu gözleri ve gururlu, kanca gibi bir burnu. Rafik ise, daha çok bir serçeye benziyordu. Saçları kahverengiydi, evet, ama o kadar açıktı ki, güneş vurduğunda bazen kırmızı gibi görünüyordu.

Sead ve benden daha küçüktü, ince yapılıydı ve gözlerini olduğundan daha büyük gösteren gözlükler takıyordu. Rafik bizim blokta sadece bir yıldır yaşıyordu, benimle aynı merdivende.

Babası aslen çobandı ve Fiat fabrikasında iş bulduktan sonra dağ köyünden Saraybosna'ya taşınmıştı.

Üçümüzden Rafik, Ćize-Blize oyununda en iyisiydi ve sonunda onu yendiğinde, Dejan bahsi ödemeyi reddetti. Pes etmesi için onu dövmekle tehdit etmek zorunda kaldık.

“Alın, alın bunları. Ne alacağınızı göreceksiniz,” diye homurdandı.

“Bundan ne kazanacağım ki, kardeşim?” Rafik kahkahalarla güldü. “Çıkartmalar kazanacağım.”

Dejan isteksizce bizimle birlikte sınıfa gelmişti ve ancak okul binasının içinde, koridorları denetleyen iki öğretmenin yanında kendimizi bulduğumuzda tekrar ağzını açtı:

“Yakında bu ülkede sizin için yer kalmayacak,” diye alçak sesle ilan etti geriye doğru yürürken. “Yakında savaş çıkacak, ve o zaman sıra size gelecek!”

Başkalarını savaş ve ölümle tehdit ederek korkutmak, Dejan'ın Sırp milliyetçi milislerinden birinin üyesi olan babası Boško'dan kopyaladığı bir şeydi.

Her iki veya üç gecede bir, Ilidža banliyösünde silahlı devriye gezerlerdi ve

Kızılyıldız Belgrad Saraybosna'da oynadığında, kendilerini deplasman taraftarları için ayrılmış tribünlere yerleştirirlerdi. Savaşın başlamasından yaklaşık altı ay önce, Dejan'ın babası Skenderija Köprüsü önündeki kavşakta babamın arabasına arkadan çarpmış ve onu öldürmekle tehdit etmişti:

“İsterseniz polisi bekleyelim. Ama sonra siz de beni beklemek zorunda kalacaksınız.

Ve ben geleceğim. Gece yarısı geleceğim. Çocuklarımız aynı okula gidiyor,” diye hırladı.

Seni tanıyorum. Hırvat karınla nerede yaşadığını biliyorum, balija.”

Balija, Müslümanlar için kullanılan bir Sırp küfür kelimesiydi: bu arada, babamın adı Emir'di—“efendi ve komutan” anlamına gelen Arapça bir isim, bulmacalarla, elektrik işleriyle ve Hırvat şansonlarıyla zamanını geçiren bir kütüphane bilim profesörü için hiç uygun değildi.

Tehditler onun için çok fazlaydı. Muhtemelen Boško Kovačević'ten korkuyordu. Bosna, akademisyenlerin bile yumruklarıyla kendilerini savunmalarının beklendiği bir ülkeydi, babamın hayatında asla başaramadığı bir şeydi bu. Biri onu tehdit ettiğinde, donakalmış, şaşkın kalırdı. Birçok güçsüz adam gibi, öfkesini kendisinden daha güçsüz olanlara, çocuklara, bana yöneltti. Kişiliğinin bu yönü, aksi takdirde nazik bir adam, hayalperest biri olması gerçeğiyle bağdaşmazdı; şiddetin yanlış olduğuna inanıyordu, ancak daha sonra beni düzenli olarak döverdi. Dövüş sporlarını kaba, ilkel, iğrenç buluyordu ve Almanya'da yıllarca boks

yapmayı bırakmam için bana yalvardı; ancak spor salonundaki arkadaşlarım ve ben dengesiz bir rakibin bacaklarına vurmamaya dikkat ederken, babam zaten yere düşmüş olsam bile beni dövmeye devam etti. Öte yandan, bir keresinde başıboş bir pitbull tarafından öldürülen bir kedi yavrusu sürüsünü garajların arkasına gömmeme yardım etti ve ağladığımda beni her zaman teselli etti. Daha sonra, üniversitedeyken, ateşim çıktığında bana yemek pişirmek için Almanya'yı baştan sona arabayla dolaşırdı ve kardeşimle benim tasarımcı spor ayakkabılarımız olsun diye bit pazarlarından kıyafetler alırdı. Bu zıtlıkları uzlaştıramıyorum. Babamı her gün özlüyorum, ama onu düşündüğümde sık sık öfkeleniyorum. Kişiliğindeki bu kadar çelişkili ve benim için hâlâ anlaşılmaz olan çatlak, öfkesiydi:

Bana ve kardeşime vurduğunda, bunu asla şiddetin öncelikle bir eğitim aracı olduğu ebeveynlerin soğuk, yöntemli yaklaşımıyla yapmazdı.

Her zaman kendinden geçmişti ve bana nesneler, bir bardak, bir kitap fırlatır, benim kadar yüksek sesle bağırır ve çığlık atardı. Her seferinde ortalık karışır, kargaşa çıkardı. Ama diğer yetişkinlere karşı asla sesini yükseltme cesaretini göstermezdi. Hem öfkeli hem de korkak olmak acımasız bir kaderdir. Damarlarınızda kanınız ne kadar kaynarsa kaynasın, kendinizi kontrol edebilmelisiniz: her patlama kötü bir misillemeye yol açma riskini taşır. Bir keresinde, sadece bir keresinde, babam kendini tutamadı ve oyun oynarken elimden plastik bir kovayı alan Sead'in kız kardeşine tokat attı, bu da beni gözyaşlarına boğdu. Bunun üzerine kızın babası onu basketbol sahasında dövdü.

Boško Kovačević de kesinlikle aynısını yapardı, ama neyse ki babam arabada kendini nasıl savunacağını bilen biriyle birlikteydi: arkadaşı Muhamed radyoyu kapatmış, yarı açık sürücü kapısına doğru kaymış ve sorunun ne olduğunu sormuştu.

"Etrafta polis istemiyorum ama arkadaşınız onları aramakta ısrar ediyor." Birdenbire Boško, babamla konuştuğundan çok daha temkinli konuştu.

Muhamed'in lakabı Mušica'ydı (sivrisinek), ama bu ironikti çünkü Muhamed herkesi gölgesinde bırakırdı. Belki de bunun yerine, ölümcül derecede ciddi bir lakaptı—mušica aslında bir ateşli silahın nişangahı için de kullanılan bir isimdir. Muhamed bir eliyle yavaşça deri ceketinin düğmelerini açmış, Boško'ya koltuk altındaki kılıfında taşıdığı siyah tabancayı göstermişti. Gülümsedi ve dedi ki,

"Ben polis değilim."

"Anlıyorum." “Üzerinde paran var mı?”

“Hayır.”

“Bulabilir misin?”

“Bulabilir olmalıyım.”

“O zaman getir. 300 mark ve bu mesele aramızda kalsın.”

“300 mü? Ama bu bir Renault 4!” diye itiraz etti Dejan'ın babası.

“Ve yeni bir bagaj kapağına ihtiyacı var. 300 mark ya da polisleri bekleyeceğiz.”

250'de anlaşmışlardı ve Boško Kovačević, Skenderija Köprüsü'nün karşısındaki bir banka şubesinden para çekmeye gitmişti.

Arabada onu beklerlerken, Muhamed babama, Boško'nun parayı çekmek için bankaya gitmemesi ve milislerden bir arkadaşını araması ihtimaline karşı motoru çalışır halde bırakmasını söylemişti.

Bunun yerine, enflasyondan korunmuş Alman banknotlarıyla dolu sarı bir zarfla geri döndü. Belki de takviye kuvvet arama fikrinden utanmıştı.

Ya da belki de başka bir şey onu durdurmuştu. Yıllar sonra babam, belki de Boško'nun arabada yasa dışı bir şey taşıdığı için polisten korktuğunu söyledi; bunun silah olabileceğini düşünmüştü.

Muhamed, polisler baskın yapmadan önce tabancasıyla kolayca kaçabilirdi, ancak bir saldırı tüfeğini arabanın arka koltuğundan gizlice çıkarmak o kadar kolay değildi. Her halükarda, sonunda Boško, diğer birçok milliyetçi gibi olduğunu ortaya koymuştu:

Muhammed gibi biriyle yüzleşmek için üniformaya ihtiyacı olan bir korkak. Sivil kıyafetler babam gibi barışsever adamlar için uygundu, ama Muhammed gibi bir kaçakçı ve eski mahkûmla karşı karşıya gelmek için Boško'nun kamuflaja, hatta belki de savaşın tüm törensel unsurlarına ihtiyacı vardı: dalgalanan bayraklar, bağcıklı botlar, dolu obüsler, zeytin yeşili bir saha ceketi, göğsünün önünde büyük bir Kalaşnikov ve kalçasında bir tabanca, kafasında bir şakikaka şapkası, bir savaş bıçağını ve yedi şarjörü saklamak için askeri bir yelek, karnında yarım litre rakı, fırında ekmek gibi şişmek için tüm düzenek. Savaş olmasaydı, o sadece Saraybosna sokaklarında silahlı bir alçağın iradesine boyun eğmek zorunda kalan herhangi bir baba gibiydi.

250 markı tek kelime etmeden uzattı, bakışları yere inmişti, tıpkı oğlu okul bahçesinde bize çıkartmaları uzatırkenki gibi.

Babamın Muhammed gibi bir suçluyla takılması garip gelebilir, ancak Saraybosna'da bu tür arkadaşlıklar nadir değildi. Çocukluk arkadaşlarınızla ve büyüdüğünüz mahalledeki insanlarla ömür boyu bağınız devam ederdi. Hatta bir kaniş bile sonsuza dek ailesinin bir parçası olarak kalırdı. Babam altı yaşında Saraybosna'ya taşındığında, ailesiyle aynı evde yaşayan Muhammed onu dayaklardan ve kötülüklerden korudu. Babam büyükannesi ve büyükbabasıyla Mostar'da büyümüş ve büyükbabam Şefkija yeni bir eş bulduğunda Saraybosna'ya taşınmıştı. İlk eşini, Sırp büyükannem Nadežda'yı, boşanmak istediğinde hapse attığı söylenirdi.

Annesinin aksine, babam şanslıydı; Onun onu koruyacak biri vardı. Bu, Yugoslavya'da olduğu gibi, çöküşe mahkum tüm devletlerde her zaman ve her yerde esas olan şeydi.

Hayatta kalmak ve bir şeyler başarmak için birilerini tanımanız gerekiyordu.

İlişkiler ve arkadaşlıklar, ister üniversite, ister belediye yönetimi, isterse inşaat mühendisliği bölümü olsun, tüm kurumlarda istediğinizi satın aldığınız para birimiydi.

Memurla görüşme sırasında birkaç isim söylemeniz veya daha iyisi, randevuya birini getirmeniz yeterliydi.

Nakit rüşvet vermek istemeyenler, önemli birinden gelen sıcak selamlar içeren kartpostallar veriyordu.

Çöküşten önceki yıllarda, eski Yugoslavya o kadar yozlaşmıştı ki, savaşın başlamasından sonra bir süre ikinci cephedeki anarşinin bir nimet olduğu şakası dolaşıyordu.

Çok geçmeden kimse bunu komik bulmadı ve herkes Yugoslavya'nın geri dönmesini umuyordu: Çirkin, aptal ve kusurlarla doluydu, ama bombalanmamıştı. Sonuç olarak, çürüme içinde yaşamak, alevler içinde ölmekten daha iyidir; bu açık görünüyor, ama önce oraya varmamız gerekiyor.

Çünkü savaş çıktığında durum herkes için aynıydı.

Hiçbir fikrimiz yoktu.

4.

Savaşın ikinci veya üçüncü haftasında, tam hatırlamıyorum, mahallemdekiler Kumrovec sinemasını yağmaladılar. Yiyecek bir şeyler bulmayı umuyorlardı.

Şehrin tüm dükkanları kapalıydı ve erzaklar azalıyordu. Cephede savaşanlar erzak aldılar, ancak akrabalarını kolayca doyuracak kadar değildi.

Benimki gibi orduda kimsesi olmayan aileler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kaldılar.

Saraybosna Radyosu, Kızılhaç'ın yakında acil durum erzaklarını dağıtabileceğini bildirdi, ancak kesin tarih henüz belirlenmemişti – bazıları ise zaten açlıktan şikayet etmeye başlamıştı.

Savaşın patlak vermesi Şubat ayından beri açıkça öngörülmesine rağmen,

hiçbir aile erzak biriktirmeyi düşünmemişti. Hepimiz aynı derecede saldırıya uğramış hissettik. Şaşkına dönmüştük. Ne kadar süre daha kilerimizdeki yiyeceklerle hayatta kalabilirdik?

Sanki bu yetmezmiş gibi, anne babam erzak depolamak için kileri hiç kullanmıyorlardı. Turşu yumurta dolu kavanozlar ya da ton balığı konserveleri yerine, Turgenev, Kafka, Dostoyevski, Shakespeare, Tolstoy'un eserlerinin tam baskılarını üst üste yığıyorlardı. Annem aslında klasikleri severdi ve yemek yapmaktan nefret ederdi. Alman dili ve edebiyatı profesörüydü doktora tezini yazıyordu ve bir keresinde sık sık restoranlarda yemek yememize şaşıran bir meslektaşına açıkladığı gibi, yemek yapmaktan daha önemli işleri vardı.

Savaş, annemi ona neşe veren her şeyden vazgeçmeye zorladı.

Savaşlar arasında okumak, yazmak ve öğretmek yerine, artık yıllar önce tarihi geçmiş mısır unundan yapılan uštipke (Bosna'da neredeyse her yemeğin yanında yenen kızarmış hamur topları) yapmaya çalışmak zorundaydı.

En azından elimizde biraz vardı. Komşular kapıyı çalıp bir bardak bir şey istediler: kuru fasulye, pirinç, un, fark etmezdi.

"Bizde de hiçbir şey yok," dedi annem.

"Ona bir şey verebilirdin," diye azarladı babam kapı kapandıktan sonra.

"Tabii ki hayır. Bak. Bak. Bak." Annem mutfak dolaplarını birer birer açtı.

Hepsi boştu. "Nereye varacağız?"

Neyse ki, sorusunun cevabını bilemezdi: annem için savaş asla bitmeyecekti. 2008'de, birkaç aylık dissosiyatif ataklardan sonra, onu bir psikiyatri servisine yatırmak zorunda kaldım. Sağlık dairesi danışmanı raporunda, çözülmemiş savaş travmalarının psikozunun kökeninde olduğunu tespit edecekti.

1992'de Saraybosna'da kimse savaşın asla bitmediğini bilmiyordu. Sadece yiyecek stoklarının tükendiğini ve onları bir yerden temin etmemiz gerektiğini biliyorduk.

Mahallemizin hemen yakınında süpermarket olmadığı için, bazı babalar Kumrovec sinemasına girdiler. Sinema, bizim bloğumuzdaki dört apartman binası ile komşu mahallenin üç on altı katlı sarımsı gökdeleni arasında yer alıyordu; komşu mahalle sakinleriyle basketbol sahalarını paylaşıyor ve sık sık kavga ediyorduk.

Birileri, sinemanın perdesinin arkasında, içinde bir depo dolusu malzeme olduğu söylentisini yaymıştı: sepetler dolusu çikolata, kutular dolusu Coca-Cola, paketler dolusu kahve ve toz süt. Ancak yağmacıların bulduğu tek şey (söz konusu depoda sadece film yığınları olduğu için kasanın altında) portakal aromalı gazlı içecek poşetleri içeren beş kutuydu.

* * *

Sead, babasının aldığı kutudan bana birkaç poşet verdi.

—babası, iki yıl önce benim babamı döven adam. Ancak o zamana kadar, Sead ve ben çok yakınlaşmıştık ve ebeveynlerimiz arasındaki bir kavgayı umursamayacak kadar yakınlaşmıştık ve o zamana kadar Rafik'i, yüksek binalarda dedikleri gibi, "üçüncü ikiz" olarak aramıza katmıştık.

Efervesan toz poşetlerini mutfağa götürdüm, yemek masasına koydum ve

yağmalamaya başlamazsak aç kalacağımızı ilan ettim. Oldukça üzgündüm:

Kumrovec sineması, Yugoslav diktatör Tito'nun doğum yeri adını taşıyordu ve gizlice, yağmalamayı tam olarak onayladığımdan emin değildim, onaylıyormuş gibi yaptığım gibi. Bu, komünist çocukluğumun bir tür saygısızlığı gibi görünüyordu.

"Aç kalmayacağız," dedi babam. "Ve çalmamalıyız."

“Artık sana inanmıyorum. Artık ateş etmeyeceklerini söylemiştin.”

Babam bana sanki ona vurmuşum gibi baktı—bu, ona karşı yapacağım birçok kötü şeyin ilkiydi.

Ve her biri ruhuma ağırlık veriyor, çünkü babam özür dileyemeden öldü.

“Dikkatlice dinle,” dedi. “Gazlı tozla yaşayamazsın.

Ben sana gerçek yemek getireceğim.”

Sözünü tuttu: İki gün sonra Muhammed ortaya çıktı konserve et, kuru fasulye gibi malzemelerle dolu bir askeri sırt çantasıyla, buğday unu (Ekim 1993'e kadar tüketilecek), şeker, kahve toz ve hatta biraz elma.

“Neden daha önce gelmedin?” babama sordu.

"Ön tarafta olduğunu sanıyordum."

"Aslında oradaydım."

“Neden üniforma giymiyorsun Muhamed?” Diye sordum.

"Bende yok."

“Ama bu şekilde daha tanınabilirsin.”

"Şehirde zeytin yeşili hiç kamuflaj değil. Belki ormanda."

"Silahınla oynayabilir miyim?"

“Kovboy olmak ister misin?” Muhamed Şanslı Luke gibi gülümsedi, bacakları geniş ve elleri kalçalarda.

"Ben Charles Bronson'um!" Metroda serserileri vuruyormuş gibi yaptım

New York'tan.

"Pam, pam, pam!"

Muhamed Beretta'yı kılıfından çıkardı, dergiyi Beretta'dan çıkardı ve fişeği namludan çıkardı; arabayı bir kez daha geri çekti. Hayır hiçbir şey yoktu. Ancak ağzını yere doğrulttu ve birkaç kez bastırdı silahın boş olduğundan emin olmak için – tıklayın, tıklayın, tıklayın. Ancak o zaman anlayabilirim geçti: bir çocuğun eline sığmayacak kadar büyük, siyah ve ağır, tetik o kadar sert ki zar zor basabiliyordum Babam ben özür dileyemeden öldüğü için ruhum acıdı.

"Dikkatle dinle" dedi.

“Efervesan tozla yaşayamazsınız Biraz gerçek yiyecek alacağım.”

Muhamed'in bana silahlarından birini oynamam için vermesi ilk defa değildi.

Sarayevo yeraltı dünyasının bir parçası olarak, barış zamanında bile, bazen filmlerdeki polisler gibi ayak bileğinde küçük bir tabanca taşırdı.

Ama o kesinlikle bir "drot" değildi—bu, polisler için kullandığımız aşağılayıcı bir lakaptı ve görünüşe göre Avusturya-Macaristan jandarmalarının coplarının çelik telle sarılı olmasından dolayı Almanca "Draht" yani tel kelimesinden türemişti.

Hayır, Muhamed polis değildi, kanun kaçağıydı.

Babam ise bir partizanın oğluydu, bu yüzden arkadaşının silahlarla oynamama izin vermesine aldırış etmedi.

Ancak annem çok önem veriyordu ve bir gün, Muhamed'in avlusunda (lahana turşusunun mayalanması için bırakıldığı, ama XXL boyutunda olanlardan biri) kum dolu plastik bir varile ateş etmeme izin verildikten sonra, bir tartışma yaşadık. "Seni rahatsız eden şeyi anlıyorum," dedi Muhamed. "Oğlunun senin gibi olmasını istiyorsun." Yani: eğitimli ve barışçıl, bir akademisyen. "Ama bir çocuk için en az bir kere ateş etmiş olması önemli."

"Peki neden önemli olsun ki?"

"Çünkü savaş çıkmak üzere," dedi Muhamed.

"Hangi savaş, neyden bahsediyorsun?" Annem başını salladı. "Bunların hepsi saçmalık, Muhamed."

"Haklı olup olmadığımı göreceksin."

İkinci kez beni vurdurduğunda annem orada değildi ve Saraybosna'da Sırp paramiliterler çoktan sokakları yanan çöp konteynerleriyle barikat altına almaya başlamıştı.

Arabalarından adamları çıkarıp pantolonlarını indirmeye zorladılar—sünnetli olan herkesi dövdüler. Babam sünnetliydi, Muhamed de.

"Tekrar boş mermi atabilir miyiz?" diye yalvardım. "Lütfen, lütfen, lütfen?"

"Elbette. Gel."

Mutfaktan çıktık ve verandayı geçip arka bahçeye gittik, namlu bir selvi ağacının altında, kum torbalarının arasına yerleştirilmişti.

Radyoda Robert Palmer'ın "Addicted to Love" şarkısı çalıyordu. Muhamed önce kulaklarıma takmam için balmumu tıkaçları verdi, sonra da bir tabanca. Arkamda diz çöktü, ellerimi kendi ellerine aldı ve tabancanın namlusunu namluya doğrultana kadar hareket ettirdi.

"Nasıl nefes alıyorsun? Hatırlıyor musun?"

“Nefes al, ateş et, nefes ver,” dedim.

“Aynen öyle. Hadi bakalım.”

Gözlerimi sıkıca kapattım, ciğerlerimi doldurdum ve tetiği çektim.

Kulaklarımdaki balmumu yüzünden patlamayı zar zor duydum, ama Muhamed beni tutmasaydı geri tepme beni yere sererdi.

“Vurdum mu?”

“Kendin gör.” Muhamed namluyu işaret etti: dumanı tüten bir delikten kum fışkırıyordu.

“Evet!” diye bağırdım. “Temiz bir atış!”

“Temiz bir atış. Bir kola hak ettin.”

Muhammed'i, portakal ve bebek pudrası kokusunu sevdiğim gibi severdim.

Yirmi beş yıl sonra, Roma'da bir tatil sırasında,

Floid tıraş sonrası losyonu olduğunu fark ettim.

“Ve unutma,” dedi. “Savaş çıkmak üzere.”

“Çocuğu korkutma Muhammed,” dedi babam, verandadan bizi izlerken.

“Savaş çıkmak üzere.”

Ve gerçekten de çıktı.

5.

Haftalarca bir patlamadan diğerine iki nefesten fazla alamamanın ardından, kısa bir ateşkes oldu. Neredeyse dört gün sürdü ve kaynaklara göre, ya iddia edilen müzakerelerin ya da kuşatanlarımızın lojistik sorunlarının sonucuydu. Çoğu insan bu sakinlikten faydalanarak nihayet evlerinden ayrıldı. Ve sadece temiz hava almak için değil: telefon hatları savaşın başında kesilmişti ve haftalarca blok dışındaki arkadaşlarımız ve akrabalarımızla iletişim kuramamıştık.

Annem vaftiz annem Dina'yı ziyaret etmek için Grbavica'ya doğru yürürken, babam Felsefe Fakültesi'nden meslektaşı Gavrilo Kotromanić'ten bir ziyaret aldı; her zamanki gibi kardeşi Njegoš'u da yanında getirmişti.

Njegoš otuzlu yaşlarındaydı, ama neredeyse hiç konuşmuyordu ve uysal bir çocuk gibi davranıyordu. Babam yanında Hendrik Conscience'ın Flanders Aslanı adlı kitabını getirmişti—okumak için değil, çünkü Njegoš çok yavaş okuyordu ve her cümleyi kendi kendine tekrarlamak zorundaydı, ama resimlerine hayran kalmak için getirmişti.

Babam Njegoš'a eşlik etmem gerektiğini ima etti (kitabı bilmediğim için bu görevi seve seve üstlendim) ve arkadaşı Gavrilo'yu oturma odasındaki kanepeye davet etti.

Gavrilo oturur oturmaz, "Njegoš'un vitaminlerine ihtiyacı var," dedi.

"Ve savaş başladığından beri hiçbir yerden alamıyorum. Eczaneler kapalı, aile doktorumuz Karadağ'a kaçtı... Ne yapacağımı bilmiyorum, çaresizim.

Njegoš'un vücudu farklı, bağışıklık sistemi..." duraksadı, ama uzun süre sessiz kalmasına gerek kalmadı:

"Bekle." Babam, annemle paylaştığı masanın çekmecelerini karıştırdı ve Muhammed'in son ziyaretinde bize getirdiği balık yağı kapsüllerini içeren kahverengi cam kavanozu buldu.

"Bunlar işe yarar mı?"

"Elbette, ama sizin de çocuklarınız var," dedi Gavrilo.

“Doğru, iğrençler,” diye yanıtladım başımı kaldırmadan – Dampierre'li Robert, kötü Fransız işgalcilerinden birini mızrakla öldürmek üzereydi.

Bir süre sonra resimlere bakmaktan sıkıldım (Njegoš her bir resme benden çok daha uzun süre odaklandığı için de) ve babama dışarı çıkabilir miyim diye sordum.

"Annem hayır dedi," diye yanıtladı, ama pek de ikna edici değildi. Arkadaşıyla sessiz bir sohbeti tercih edeceğini hissettim, bu yüzden ısrar ettim:

"Ben hep buradayım ya da bodrumda, buradayım ya da bodrumda! Uzun zamandır kimseyi görmedim! Bütün arkadaşlarım dışarıda, sadece bana izin verilmiyor!"

"Ya bombalama tekrar başlarsa?"

"Eve koşarım!"

"Sana zaten söyledim: o durumda bodruma koş!"

"Çocuğu biraz dışarı çıkar Emir," dedi Gavrilo. "Çocukların temiz havaya ihtiyacı var."

"Kesinlikle, buna ihtiyacımız var. Az önce pencereden dışarı baktım: hepsi basketbol oynuyor. Ama bana izin verilmiyor!"

"Ama sen basketbolu sevmiyorsun bile," dedi babam.

"Ama izlemeyi seviyorum."

Tam olarak öyle değildi. Tabii ki, Bosna, Cibona ve Jugoplastika gibi büyük takımlar arasındaki maçları televizyondan izlerdim, ama eğer arkadaşlarım oynuyorsa, umurumda değildi. Mahallede gerçekten iyi olan tek kişi Sead'di. Ona kıyasla herkes su altında kalmış gibiydi ve onun onlarla dalga geçmesini izlemek oldukça sıkıcıydı. Basketbol, mahalleden gizlice çıkıp diğer en iyi arkadaşım Ivan Špricić'i aramak için bir bahaneydi sadece. Saraybosna'daki tüm çocuklar gibi benim de iki tür arkadaşlığım vardı. Bir yandan, mahalledeki yaşıtlarımla arkadaştım; onlar benim raja'mdı. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu terim işçileri, proletaryayı ifade ediyordu. Ama Saraybosna'da, bugün bile, raja aynı zamanda birlikte büyüyen ve yaşlılıklarında bile birbirlerine karşı yükümlülük hisseden insanların bölgesel topluluğunu da içeriyor—tıpkı babam ve Muhammed gibi. Raja'nın yanı sıra, hepimiz okulda, diğer mahallelerden sınıf arkadaşlarımızla arkadaş olduk.

Okulum OŠ Slobodan Vuković, Čengić Vila'nın tamamındaki tek okul olduğu için, etki alanı neredeyse üniversite kampüsüne kadar uzanıyordu. Sınıf arkadaşlarımdan ikisi, Veterinerlik Fakültesi'nin üzerinde yükselen ve

aslında komşu Dolac Malta mahallesine ait olan devasa yirmi katlı bina Šibica'da yaşıyordu.

Sadece en büyük binaların bir lakabı vardı. Šibica kabaca "kibrit kutusu" anlamına geliyordu ve dikdörtgen beton kale onu hatırlatıyordu.

Ya da Dolac Malta'daki devasa bir kışla olan Kifla, kavisli şekli kruvasana (Boşnakça'da kifla olarak kısaltılır) benziyordu. Čengić Vila'daki en büyük binanın iki adı bile vardı:

Stometarka ve Nikad joj kraja – "Yüz Metre" ve "Hiç Bitmez". Bu isimler hâlâ kullanılıyor; çocukluğumu, savaşı ve hatta inşa edildikleri yüzyılı bile atlattılar. Ancak yalnızca kırk yaşın üzerindekiler Slobodan Vuković okulunu nasıl bulacağınızı söyleyebilir, çünkü uzun zamandır bu isimle anılmıyor. Şimdi adı Čengić Vila I olarak değiştirildi. Aslında eski adı, kasaba halkı tarafından değil, adı geçen Slobodan'ın bir zamanlar yetkilisi olduğu Komünist Parti tarafından verilmişti.

Hayatı hakkında veya hangi nedenlerle bir ilkokula onun adını verdikleri hakkında daha kesin bir şey bilinmiyor. Onun hakkında internette hiçbir şey yok, hatta babamın arkadaşı Gavrilo Kotromanić'in bile kendi maddesinin bulunduğu Vikipedi'de bile yok.

Nomenklatura'nın çoğu için de durum aynı. Komünistlerin kendilerini ölümsüzleştirme girişimi, her şey gibi ters gitti. Tarih, Yugoslavya'ya sanki ülkenin sınırları kumdaki bir izden başka bir şey değilmiş ve komünist ahlak anlayışı asfalta tebeşirle yazılmış gibi gelmişti.

* * *

Ne yazık ki, okuldan en iyi arkadaşım Ivan, büyük, yeniden adlandırılmış binaların hiçbirinde yaşamıyordu.

Onu orada ziyaret edebilmek hem onun hem de benim için bir gurur kaynağı olurdu. Ivan, yakınlardaki orta büyüklükte apartman bloklarından oluşan Quadranti'de yaşıyordu.

Oraya ulaşmak için sadece iki şeritli bir yol olan Džemala Bijedić'i geçmem gerekiyordu. Savaşın başından beri neredeyse hiç trafik yoktu. Tramvaylar ve otobüsler artık çalışmıyordu ve dışarıda park edilmiş arabaların çoğu, bizim Renault 4'ümüz de dahil olmak üzere, el bombası şarapnel parçalarıyla tahrip edilmişti.

Garajlarda oldukları için hayatta kalanların benzinleri, Bölgesel Savunma'nın emriyle bir hortumla depolarından çekiliyordu.

Ön cephedeki jeneratörlerin benzine ihtiyacı vardı, oysa artık kimsenin arabaya ihtiyacı yoktu, Ermin Hazifbegović'in cepheden ilk dönüşünden sonra bize açıkladığı gibi.

Askerlerin bile artık sadece bir yolculukları kalmıştı, öyle demişti, ama bir el arabasında cesetler olarak. Her halükarda, savaş boyunca duyulan tek motor sesi, dört şeritli Meša Selimović Bulvarı'ndaki asker taşıma araçlarının sesiydi.

Bu bulvarı açık tuttular, oysa diğer tüm yollar artık yol gibi görünmüyordu.

Ivan'ın evine gitmek için Džemala Bijedić'i geçerken, kaynaklı demir kirişlerden yapılmış bir sıra tanksavar bariyeri gördüm.

Asfaltın geri kalanı çöp, moloz ve yerden sökülmüş bir kavak ağacının parçalarıyla kaplıydı; ama aynı zamanda güneşin binlerce mermi kovanının pirinç yüzeyinden yansımasıyla oluşan altın parıltılarla da doluydu.

Pantolon ceplerimi bunlarla doldurdum: çoğunlukla Kalaşnikov "tüpleri" ve Mauser tüfeklerinden uzun "Alman" mermi kovanları.

Savunucularımız İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma silahlarla donatılmış zırhlı savaş araçlarıyla karşı karşıyaydı.

Ivan'ın ön kapısına doğru ilerlerken, babasının da benimki gibi kötü içgüdülere sahip olduğunu fark ettim.

İlk mermilerin düşmesinden ve kuşatmanın başlamasından bir gün önce, Sırp paramiliterler protestoculara keskin nişancı tüfekleriyle ateş açmış ve iki kadını öldürmüştü.

Ama o akşam Ivan'ı ziyarete gittiğimde, babası bana bunun sadece isyanlar olduğunu söyledi. Savaşta patlamalar olur, dedi ve ben ona güvendim; sonuçta o bir ordu subayıydı.

* * *

İvan'ın sarayının girişinin hemen dışında bir el bombası patlamıştı ve kapı menteşelerinden birinde sallanıyordu. İçeri girdiğimde, onu görme düşüncesiyle neredeyse spazmodik bir sevinç hissettim; sanki doğum

günü partim başlamak üzereymiş gibi ya da ebeveynlerim yarın Adriyatik'e gideceğimizi duyurmuş gibiydi. Bir şeyin gerçekleşme ihtimaline duyulan bu sevinç, savaş öncesi çocukluğumun baskın duygusuydu. Bu benim mutlu olma biçimimdi; her şeyin bir mucize gibi göründüğü bir çocuğun mutluluğu. Yetişkin ben bu duyguyu yaşadığımda huzursuz, şaşkın oluyorum: bir an için yetişkin olduğumu unutuyorum. Bu tür bir mutluluk beni tüm endişelerden kurtarıyor; birkaç dakika için artık uyumak için bir nedenim olmayacağına inanabiliyorum; çünkü hayatım sonunda sonsuz ilerleme dürtüsünü harekete geçirebilecek.

Bu kısa süreli bir coşku. Her seferinde aynı sonuca varıyor: bir şeyi düşünmenin verdiği sevinç her zaman bir hayal kırıklığıdır, her zaman bir felaket pusuda bekliyor. Ve hayat bana bunu o zaman bile öğretmek istiyor gibiydi.

İvan'ın kapısını çaldığımda kimse cevap vermedi.

İkinci kez, sonra üçüncü kez, daha sert bir şekilde çaldım ve tüm şehrin elektriksiz olduğunu bilmeme rağmen, kapı zilini de tekrar tekrar çalmaya başladım.

"İvan, benim, aç kapıyı!" diye bağırdım, kapıyı çalıp zili çaldıktan sonra devam ettim: "Neredesin? Aç kapıyı!"

Bir süre bu gürültüyü yaptıktan sonra, karşıdaki apartmanın kapısı aniden açıldı ve yaşlı bir adam, kırmızı iç çamaşırı dışında tamamen çıplak, bağırdı:

"Bunu bitirecek miyiz? Bütün gece su taşıdım ve şimdi uyumama izin vermiyorsunuz!"

"Affedersiniz."

"Bahanelerinizi umursamıyorum. Şimdi uyanığım!"

"Kasten değildi."

"Çok geç."

"Hangi suyu taşıdı?" diye sordum.

“Ben bir itfaiyeciyim. Traktör lastikleriyle dolu bir depo alev aldı,” diye açıkladı adam, çıkıntılı göbeğini kaşıyarak. Kel ve sakalsızdı, ama tüm göğsü beyaz kıllarla kaplıydı; meme uçları ilk kar altında yapraklar gibi parlıyordu. “Kimi arıyorsunuz?”

“Arkadaşım Ivan Špricić. Ama kimse kapıyı açmıyor. Ona bir şey oldu mu biliyor musunuz?”

“Hayır, onlara bir şey olmadı, sadece kaçtılar. İlk hafta oldu bile. Polis memurları ve ailelerinden oluşan bir konvoy vardı.

Tüm komşulara veda ettiler...” Bana baktı. “Ama sana değil.”

“Hayır.”

“Ne yapabilirsin ki? Durum böyle. Benim de bir arkadaşım var. Yolumdan çekildi ve bana haber vermeden Split'e gitti. Komşudan öğrendim.”

“Nereye gittiklerini biliyor musunuz?”

“Špricić'ler mi? Kesinlikle Belgrad'dalar. Babaları Sırp'tı, orduda bir domuzdu.

Geri dönmeyecekler evlat. Umarım sen de dönmezsin.

Şimdi gerçekten uyumam gerek. Tekrar ateş etmeye başlamadan eve git.”

* * *

Yıllar sonra Ivan'ı Facebook'ta buldum. Bana ailesinin Belgrad'a değil, Niş'e kaçtığını yazdı. Annesinin akrabalarıyla birkaç hafta kaldıktan sonra Kansas City'ye devam etmişler ve hala orada yaşıyorlar. Ivan prefabrik garaj satıyor.

“Neden Kansas City? Neden New York değil?” diye sordum Ivan'a.

“Neden Berlin yerine Kaiserslautern'desin?”

“Buna ben karar vermedim.”

“Bana da anlat,” diye yorum yaptı Ivan üzgün bir emojiyle. Sonraki mesaj

sadece birkaç saat sonra geldi: “O zamanlar ayrılmak istediğimizi söylemediğim için bana kızgın mısın?”

“Sorun değil. Sorun değil,” diye mesaj attım ona, ama bu bir yalandı. Biraz sinirlenmiştim. Ama neden? O da benim gibi bir çocuktu. Ve sonunda biz de kaçtık.

“Evet, sonunda,” dedi babam bir keresinde bunun hakkında konuştuğumuzda.

“Üç yıl sonra. İlk hafta değil. Aynı şey değil.”

Babamın kalbi de benimki gibi kırılmıştı. Mirko— en yakın ve en uzun süreli arkadaşı Muhamed ile birlikte, savaştan önce haftada birkaç kez uğrayan ve düzenli olarak dağlardaki evini kullanmamıza izin veren—savaş çıktıktan iki gün sonra ortadan kayboldu, babama kaçışından veya sebebinden bile bahsetmeden. Mirko, birçok komünist gizli servisinden birinde çalıştığı için, babam ölümüne kadar arkadaşının kuşatmanın başlangıç tarihinden haberdar olduğuna ve bu nedenle Saraybosna'yı zamanında terk ettiğine ikna olmuştu.

Ama babamı rahatsız eden bu değildi; Mirko'yu affedemediği şey, bizi uyarmamış olmasıydı.

2017'de, bu Mirko bana Facebook'tan arkadaşlık isteği gönderdi.

Bir hafta boyunca şüpheyle yaklaştım, ama sonunda kabul ettim. Mirko aynı gün bana bir mesaj yazdı. Babama "mektubunu" (ekli bir Word dosyası) iletmemi istedi. Uzun zamandır ona yazmak istiyordu, bu konu kalbini her zamankinden daha çok meşgul ediyordu ve Mirko, en iyi arkadaşıyla meseleyi açıklığa kavuşturmadan ölmek istemiyordu.

"Okumak isteyip istemeyeceğini bilmiyorum," diye yazdım, "ama deneyebilirim."

"Tek istediğim bu." “Pekala,” diye sonuçlandırdım ve dosyayı yazdırdım.

Mirko'ya göstermek istememiştim ama mektubu benim için önemliydi. O zamanlar babam zaten ölmek üzereydi ve hayatını bir noktada "çöküş" olarak adlandırmaya başladığı için çok acı doluydu. Mirko'nun mektubunun birçok Amerikan filminde bahsedilen kapanışı ona sunacağını umuyordum. Ama ister istemez, babam Boşnak'tı ve o çarşaflara dokunmayı bile reddetti.

"Benden onu affetmemi istiyor," diye lanetledi. "O hain. Ölsün gitsin."

Sanki savaşta zaten çok fazla insan ölmemiş gibi.

* * *

"Neden o üzgün surat?" diye sordu Sead, Ivan'ın evinden dönerken,

mahallemizdeki basketbol sahasının yanından geçerken.

"Hiçbir şey!" diye tersledim.

"Söyle bana."

"Sana hiçbir şey söylemiyorum!"

“Sen tam bir aptalsın, biliyor musun? Birbirimizi yıllardır görmedik ve sen benimle konuşmak bile istemiyorsun! Of, çekil yolumdan!” Sead bana sırtını döndü ve topu potaya bile dokunmadan zarif bir şekilde kaydırdı; o zamanlar “kemiksiz” derlerdi. Çelik ağ kısa bir süre şangırdadı, sonra sokaktaki tek ses topun yere çarpma sesiydi. Sead potanın önünde tek başına oynuyordu.

“Ivan'a kızgınım,” dedim. “Belgrad'a gitti.”

“İyi ki de gitti. Kahrolsun o.” Sead topu attı ve bir kez daha temiz bir şekilde potaya kaydırdı. “En azından senden bir şey çalmadı.”

“Hayır, o değil. Ne demek istiyorsun?”

“Kız kardeşim beni öldürüyor demek istiyorum.”

Kaldırıma oturduk ve topu garaj kapılarından birine atmaya başladık. Topu öyle sektirmemiz gerekiyordu ki tam kollarımıza geri gelsin. Savaş, hiçbir komşunun gürültüden şikayet etmek için penceresini aniden açmamasından da belli oluyordu—artık bir Spalding tüfeğinin çelik bir levhaya çarpmasından çok daha yüksek desibellere alışmıştık ve ayrıca bu bir huzur sesiydi: top ve kapı, loş ışıkta, çürümüş saman kokusunda gizlenmiş büyük ziller gibi, bir orkestradaki ziller gibi çarpışıyordu. Bir an için bu sesin bende uyandırdığı garip düşünceye takıldım. Bir anı mıydı?

"Küçük Gordana'nın böyle bir sürtük olduğunu hiç düşünür müydünüz?

Okulda hep iyi doktorun kızıydı."

"Bunu o mu yazdı?" diye sordu biri, bunun üzerine Lazar defteri ona uzattı.

Kapağında, sivri ve aceleci bir el yazısıyla yazılmış "GORDANA'NIN GÜNLÜĞÜ, OCAK 1990-EYLÜL 1990" yazılı bir etiket vardı.

"Kahretsin!"

“İnanamıyorum!”

“1 Mayıs,” diye okumaya devam etti Lazar, bu sefer doğal sesiyle.

İşçi Bayramı. Umurumda değil. En azından okula gitmek zorunda kalmadım ve geç uyuyabildim. Dün K.'yi gördüm, bir hataydı. Makyajımı yaparken bile hata olduğunu biliyordum; her zaman iğrenç buluyorum. Gordana, neden sezgilerine kulak asmıyorsun? Arabasıyla Trebević Dağı'na gittik. Radyoyu sadece Hırvat halk müziği çalan bir kanala ayarladı ve değiştirmemi istemedi. Bir ara ormana girdi ve aletini (Gordana çok alışılmadık bir kelime kullanmıştı, sprava: alet, araç, enstrüman) çıkardı ve bana dokunmamı söyledi. Elimden tuttu ve onu kendine koymak istedi. Reddedince beni arabadan attı. Yağmurda, topuklu ayakkabılarımla ve en güzel elbisemle (kahverengi olanla) otobüs durağına yürümek zorunda kaldım. Annem ve babam gece yarısı eve geldiğimde çıldırdılar; bir kazazede gibi görünüyordum.

Bir kazazede gibi görünüyordum—bu son cümleyi tam olarak hatırlıyorum

(diğer her şey özetlenmiş olsa da), çünkü Lazar bunu söylediğinde, o zamanlar komşum olan Gordana'yı sanki önümde duruyormuş gibi hayal edebiliyordum: saçları dağınık, otobüsün ısıtıcısında kurumuş elbisesi kırışık, rugan kayışları yüksek topuklu ayakkabılarının yırtıkları. Ve kazazedeler gerçekten tamamen farklı göründükleri için, Gordana'nın kendine böyle demesi tam olarak doğruydu.

Komikti ve komik olduğu için onu hayal edebiliyordum. Yıllar boyunca bu cümleyi sık sık düşündüm.

İlk kez, on altı yaşında, sesi inanmazlık ve şehvetle titremeye başlamış bir kızın okuduğu Gordana Marijanović'in günlüklerinde, gerçek anlamda edebi bir imgeyle— roman değil—karşılaşmıştım.

“Bu tam bir rezalet, ama bunu ben yazdım...” diye kekeledi Lazar.

“Ne yapıyorsunuz?” diye biri aniden sözümüzü kesti.

Mahzen kapısında duran Ermin Hazifbegović, bize şüpheyle bakıyordu.

Gri-kahverengi kamuflaj ve çamurlu botlarıyla cepheden yeni dönmüş gibi görünüyordu. Sağ omzundan siyah bir M70 namlusu çıkıyordu. Bu, Belgrad'daki Zastava fabrikalarından çıkan Kalaşnikov replikalarının resmi adıydı, ama Yugoslavya, saldırı tüfeklerine takma isimler verilen bir ülkeydi ve biz M70'lere sadece Automatka veya Ciganka – Çingene – diyorduk.

“Ne yaptığınızı sordum,” diye ısrar etti Ermin. “Bunlar Marijanoviçlere ait. Onlara dokunmanıza kim izin verdi?”

Kimse cevap vermeye cesaret edemedi. Ermin iki adım attı, Lazar'ın üzerine eğildi ve Gordana'nın günlüğünü elinden aldı. Açtı ve kaşlarını çattı.

"Okudun mu?" diye sordu. Sesindeki soğukluğu hissettim—Lazar ise, öte yandan, hissetmemişti. Ailesi onu muhtemelen benimkiler kadar dövmüyordu, ama Ermin'in Lazar'ı dövmek üzere olduğunu biliyordum,

Lazar ise hâlâ orada, alaycı bir şekilde: "Bu Sırp sürtüğünün ne yazdığını görmelisin..." diyebildi, kafasını tuğla duvara çarpmadan önce.

"Ailen sana başkalarının eşyalarına dokunmamayı öğretmedi mi?"

Lazar sadece başını salladı, gözyaşlarını tutmaya çalıştı.

“Şimdi defolun! Sizi tekrar bodrumda yakalarsam, paramparça ederim.”

Üçü de başları öne eğik bir şekilde Ermin'in yanından geçip gözden kayboldular. Onları takip etmek istedim, ama Ermin kolumu tutarak beni durdurdu:

“Şu eşyalara yardım et,” dedi eğilip iki kutuyu kaldırırken.

“Bunları evimize götüreceğim. Burada bırakamayız. İyi bir çocuk ol, son kutuyu da al ki merdivenleri iki kere çıkmak zorunda kalmayayım.”

“Tamam.”

“Gordana'yı pek tanımıyordum,” dedi Ermin aniden, ben sormadan.

“Ama yine de komşuyduk. Ve komşuların eşyalarını ortalıkta bırakmak doğru değil.”

O zamanlar, hala çocuk olduğum ve dediğim gibi, aşk hakkında hiçbir şey bilmediğim için, görev duygusu meselesine inanmıştım. Ama büyüdüğümde, Gordana'nın günlüğünü gördüğünde yüzünün nasıl buruştuğunu tekrar tekrar hatırladım. Sanki dilini ısırıyormuş gibiydi.

Bu iğneleyici sözün sebebi sadece el yazısının görüntüsü müydü, yoksa Ermin yanlışlıkla öpüşmede dahi olan belirli bir E.'den bahseden pasajı mı okumuştu?

Olası olmayan bir hikaye olurdu, çünkü komünizm altında bile belirli sınıf engelleri değişmeden kalmıştı: aynı binada, aynı 40 metrekarelik alanda

yaşamalarına rağmen, Ermin bir tamirciydi, bir mekanikçinin oğluydu ve Gordana bir lise öğrencisiydi, cerrahların kızıydı.

Ancak aşkın devrimlerin durduğu duvarları aştığı iyi bilinir; bu noktada romanlar -istisnai olarak- yalan söylemez.

Kazazedenin akademisyen bir ailenin kızı olması bir yana, Ermin'in işçi sınıfı kökenli olması da aralarında bir ilişkiyi imkansız kılan başka bir şey daha vardı: Savaştan önce Ermin, korkulan bir holigan, bir kavgacı ve hırsızdı; doktor kızlarının ilgisini çeken erkek tiplerinden çok farklıydı. Ya da kim bilir, belki de aynı derecede, hatta belki de tam olarak bu konuda, romanlar—istisnai olarak—yalan söylemez.

Savaşın başlamasından önceki son Pazar akşamlarından birinde, Sead, Rafik ve ben onu mahallemizdeki kaykay dükkanına girerken görmüştük.

Sahibinin kilitlemeyi unuttuğu ön kapının üzerindeki küçük, eğimli pencereden içeri girmişti.

Pirinç kulpu destek olarak kullanmış ve kollarını kullanarak kendini yukarı çekerek penceredeki çatlaktan içeri girmişti. Sadece bir el genişliğindeydi ama Ermin bir kedinin çevikliğine sahipti: içeri girmeyi başarmış ve sonra kendine zarar vermeden dükkanın içine ölü bir şekilde düşmüştü.

Pencereden, loş ışıkta raflardan kutuları devirdiğini gördük.

Dükkanda sadece ortalığı karıştırmak istiyormuş gibi görünüyordu, ama birkaç dakika sonra, zeytin yeşili bir askeri çanta dolusu paten pencereden gürültüyle düştü—ardından Ermin de düştü. Bana ve arkadaşlarıma baktı ve dedi ki, "Sizi tanıyorum. Eğer saman gelirse, kimin gözünü oymam gerekeceğini biliyorum."

"Hiçbir şey söylemeyelim! Hiçbir şey görmedik!"

"Paslı bir çivi kullanıyorum. Anlaşıldı mı?"

"Çok anlaşıldı!"

Ermin'in Saraybosna'da bile kötü bir şöhreti vardı. Söylendiğine göre, FK Željezničar ile Kızılyıldız Belgrad arasındaki bir maç sırasında, Sırplardan birinin gözünü Triplex kemerle oymuştu.

Triplex kemerler, tokalı motosiklet zincirleriydi ve Yugoslav suçluların en sevdiği aksesuarlardan biriydi.

* * *

Ertesi sabah, mahalleye iki polis devriyesi geldi ve Ermin'i tutukladı. Rafik ve ben, her gün olduğu gibi okula gitmek için Sead ile buluşmuştuk ki, mavi ışıkları yanıp sönen ama sirenleri kapalı beyaz ve mavi bir belediye minibüsü anımızdan geçti.

Rafik ve benim yaşadığımız binanın ön kapısının önünde aniden durdu. İki polis memuru arabadan indi, biri diğerine bir şey fırlattı—muhtemelen bir paket sigara—sonra da tek kelime etmeden merdivenlerden yukarı çıktılar.

"Baban ne yaptı Rafa?" diye sordu Sead.

"Saçmalama kardeşim."

"Hadi, gidelim. Neler olacağını görmek istiyorum," dedim.

Ne kadar yaklaşabileceğimizden emin olamadığımız için, garajlardan sessizce ilerleyerek devriye arabalarına doğru gittik—tam o sırada iki polis memuru Ermin'i kelepçeli olarak dışarı taşıyordu.

İnatçıdan çok sersemlemiş görünüyordu ve alnındaki yaradan kanıyordu.

Memurlar onu araca sürüklediler. Biri yan kapıyı hızla açarken diğeri Ermin'i dirseğinden tutuyordu.

Polisler birbirlerine baktılar, aniden Ermin'i belinden yakalayıp minibüsün arkasına attılar.

Araç, arka koltukları sökülmüş eski bir Zastava 430'du.

Mahkumların elleri arkadan bağlı bir şekilde yere çömelmeleri, virajlarda patates çuvalları gibi savruldukları iki demir parmaklık arasına sıkıştırılmaları gerekiyordu. 1970'lerdeki protestolar sırasında düzenli olarak tutuklanan bir tanıdığım, yakın zamanda bana o nakilden sonra, polis karakoluna vardığınızda, sanki zaten dövülmüş gibi göründüğünüzü anlattı; oysa gerçek dayaklar sadece sorgulama sırasında gerçekleşmişti. Ancak, Bosnalı polis memurlarının alışkanlıkları, öğrenci protestolarından bu yana geçen yirmi yılda değişmiş gibiydi, çünkü onu evinin kapısına sürüklediklerinde, Ermin'in yüzü zaten kan içindeydi.

Onu araca bindirdikten sonra, yüzüstü yattı, sol bacağı minibüsün yarısı dışarıda sarkıyordu. Memurlardan biri, sıkılmış bir şekilde, sürücü kabinine gidip direksiyona geçti, diğeri ise bacağını içeri çekmesi gerektiğini anlaması için

Ermin'in topuğuna copla vurdu. Bir kez, bir kez daha vurdu, sonra kapıyı kapattı ve işte bu kadar, Ermin'in dizini ezdi. Çığlık Dubrovnik'e kadar duyuldu.

"Şaka mı yapıyorsun yoksa numara mı yapıyorsun, pis polis?" diye bağırdı biri pencereden.

"Onu tamamen sakatlamak mı istiyorsun?"

“Şimdi seni sakatlamaya geliyorum,” diye yanıtladı polis başını kaldırmadan.

“O hâlâ çocuk!” diye bağırdı merdivenlerimdeki bir kadın; bu sırada, mahallenin yarısı pencerelerinden dışarı sarkmıştı:

“Yeter!”

“Saraybosna'da yeterince gerçek suçlu yok mu?”

“Dün Čobanija Köprüsü'nde belgeleri görmek isteyen silahlı delilerden birini neden tutuklamıyorsunuz?”

“Hak etti o serseriye!” Aniden, korodan boğuk bir ses yükseldi.

Sead, Rafik ve ben bunun kime ait olduğunu tam olarak biliyorduk:

Sead'ın merdiveninde yaşayan bıyıklı emekli Gojko'ya. Gojko'nun hayatta iki büyük tutkusu vardı: çocuklara bağırmak ve bitkiler, özellikle çiçekler.

Emekli olmadan önce devlet bahçıvanı olarak çalışmış, hatta bir süre Ulusal Müze parklarının müdürü bile olmuştu.

Emekli olduktan sonra, zaman geçirmek için, bloktaki çıplak yeşil alanlardan birine ebegümeci, ortanca ve gül çalıları dikti.

Bu "yeşil nadirliği" televizyonda da göstermişlerdi, ancak ne yazık ki tam basketbol sahamızın arkasındaydı.

Potadan kaçan her top kaçınılmaz olarak çiçeklerin üzerine düşüyordu ve Gojko bizi kovalamak için ön kapıdan bağırarak fırlıyordu.

Oynadığımızı duyar duymaz, yaşlı adam asma kat dairesinin penceresinde nöbet tutardı.

Pencere kenarına bir bardak koyar ve gözlerini bizden bir saniye bile ayırmadan, ayçiçek çekirdeklerini çıkarırdı. Kabukları tiyatral bir şekilde tükürür, bize ve top oyunlarımıza duyduğu tüm nefreti içeren yüksek bir "Ugh!" diye bağırırdı.

Ancak, Ermin'in tutuklanmasının bize gösterdiği gibi, Gojko'nun öfkesini çekmek için bitkileri mahvetmek gerekli değildi.

“Ve ona şunu bildirin: Onu ihbar eden bendim!” diye zaferle bağırdı. “Dün,

dükkandan çıktığını gördüm ve hemen polisi aradım, evet, doğru! Ve bunu yaptım çünkü burada mahallede kimse calicalar hakkında bir şey yapmıyor!”

Bu, holiganları tanımlamak için kullanılan bir terimdi ve yali kelimesinden türemişti, Osmanlı dilinde plaj anlamına geliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda yalicalar çalışmak yerine zamanlarını plajda geçirmeyi tercih eden genç erkeklerdi, yani tembeldiler. Ancak Saraybosna'da bir calicaş, dövüşen, hırsızlık yapan ve tutuklanan biriydi. Ermin gibi biri.

* * *

Gojko ile diğer komşular arasındaki tartışma, polis aracı uzaklaştıktan sonra bile devam etti. Hepsi yaşlı adamın davranışından şok olmuştu, ona casus ve muhbir diyorlardı ve o da bundan memnun görünüyordu. Hatta ayçiçek çekirdeği dolu bardağı almak için pencereden kısa bir süreliğine kayboldu.

“Nasıl yapabildin, Gojko?”

“Çok kolaydı ve bir daha olsa yine yapardım. Of!”

“Ama Ermin hâlâ çocuk.”

“Onun yaşındayken, of, ben çoktan çalışmıştım. On altı yaşıma geldiğimde Varaždin'in yarısını çoktan kazmıştım! Of!”

“Utanmıyor musun, hain?”

“Utanmış gibi mi görünüyorum? Of! Sadece böyle bir suçluyu doğuran anne utanmalı.”

Sonunun nasıl bittiğini bilmiyorum. Geç kalmamak için okula yürüyerek gitmek zorunda kaldık. Ama üçümüzün de ne kadar kızgın olduğunu hatırlıyorum—hem

o sabah Gojko'ya taktığım “çiçek süpürücüsü” lakabına (bu lakap ona yapıştı kaldı, uzun süre gurur duyduğum bir şeydi) hem de komşulara.

“Artık herkes eskisi dışında hiç şikayet etmiyormuşuz gibi davranıyor bizi kovaladı ve üzerimize taş attı!” Okul bahçesindeyken dedim diğer çocuklarla birlikte öğretmenlerden birinin bize kapıyı açmasını bekledik spor salonu kapısı. Hafta genellikle basketbolla başlıyordu.

"En güzel balonumu makasla deldiği zamanı hatırlıyor musun?"

Sead sordu. "O bir Spalding'di, orijinal! Bunu babama anlattım ve sanki benim suçummuş gibi bana tokat attı."

Sead, farkına varmadan bu davranışı şöyle açıkladı:

Gojko mahalleyi şaşırtabilirdi. O zamanlar Saraybosna'daydım.

Çocuklar yetişkinler tarafından rutin olarak aşağılanıyor ve dövülüyordu.

her zaman yanlış tarafta. Bugün bile bunun neyden kaynaklandığını merak ediyorum: çocuklara karşı acımasızdılar çünkü öyle olduklarına inanıyorlardı. Temelde kaba ve küstah, ya da kendilerini buna inandırdılar onlara vurabilmeleri ve böylece tatmin olabilmeleri için kaba ve küstahlardı karanlık bir içgüdü mü?

Komşularımızın yolumla ilgili bir sorunu olduğu gerçeği polislerin Ermin'e özel tutkusuna bağlı olarak davrandığı Saraybosna'daki insanlar polislerden nefret ediyordu. Aksi takdirde, bu bir fikirdi Bunu önlemek için ne pahasına olursa olsun çocukları dövmenin gerekli olduğuna dair yaygın inanç öfke nöbeti geçirecektim: Bir tokat daha az ve karşımda sevimli bir Hasan vardı, Orhan, Dragan ya da Şaban şımarık küçük bir bey oldular. Dayakların aslında her geçen gün çocukları kurtlara dönüştürüyordu. akıl almaz bir şey ve bu, Saraybosna'dan tek parça halinde geçmelerine rağmen kurt sürüleri – Ermin gibi jalijaši sürüleri. Aralığı sırasında öğle yemeği, Sead ve ben sınıf arkadaşlarımıza rapor verdiğimizde Tutuklanmanın ardından Gojko'nun tutuklanmasından ikimizin de ne kadar mutlu olduğumuzu vurguladık.

Ermin'i ihbar edenin kendisi olduğunu itiraf etmişti. Aksi takdirde, Aslında Ermin buna tanık olan ikimizden şüphelenirdi. önceki gün zorla girme olayına kadar.

"Bulabildiği en paslı çiviyi alıp onunla kazdığını söyledi. bir göz.”

"İki gözüm," diye düzeltti Sead.

"Gerçekten mi? İkiniz de mi?"

“Ermin işleri yarım yamalak yapmaz.”

* * *

Ermin Hazifbegović, Gordana'nın günlüklerini aldıktan bir ay sonra cephede öldü.

Kurşun gözüne isabet etti. Yasını tuttuğum ilk ölü oydu – ama gördüğüm ilk ölü değildi. Savaşın başlamasından iki hafta sonra, bizim bloğumuzun yakınında bir keskin nişancı tarafından vurulan bir asker, daha bodrumları bile boşaltmamışken, Sead'ın merdiven boşluğunda yavaş yavaş ve acı içinde ölmüştü.

Hasta naklini beklemek için kendini oraya sürüklemişti. Ancak o gün şehir,

özellikle şiddetli iki saldırıyı püskürtmek zorunda kalmıştı.

Cephe hatlarından aralıksız tüfek ateşi yankılanıyordu, tıpkı tavaya yağan su gibi bir gürültü; patlayan uçaksavar mermilerinin küçük bulutları gökyüzünü leopar benzeri lekelerle boyamıştı. Hasta nakli geldi ve gelmedi. Sonunda geldiklerinde (kaynaklı demir plakalı zırhlı bir Volvo), asker üç saat önce ölmüştü, vücudu çoktan sertleşmeye başlamıştı.

Sead bana, kurşunun sırtına isabet ettiğini ve içinden geçtiğini söylemişti;

göbeğinin yakınındaki yaradan bağırsakları dışarı çıkmış, orada sarkıyordu ve her iniltiyle daha da ilerleyerek uyluğunun önünde sallanıyordu.

Cesedi götürürlerken görmüştüm, hatta rüyasını bile görmüştüm ve asker bana acı hissettirmişti. Daha doğrusu, daha kesin olmak gerekirse: bana bir şekilde acı hissettirmişti. Bir yabancının ölümüne yas tutmak, bir komşunun, bir racanın oğlunun ölümüne yas tutmaktan farklıdır.

Ermin'in cesedini cepheden geri getirdiklerinde—battaniyeye sarılıydı ama kafatasının ne kadar az bir kısmının kaldığı görülebiliyordu—nerede olduğumu unuttum, artık hiçbir şey göremiyordum; Ön kapıya çekildim, merdivenlere oturdum ve aylardır ilk kez bir tür trans haline girdim.

Bir süre sonra bilincimi geri kazandım; sanki kocaman, yapışkan bir mürekkep hokkasından çıkmaya çalışıyordum. Battaniyenin Ermin'in kafatasının olması gereken yere gömüldüğünü hatırladım. Gemi kazasında ölen kadının günlüklerini taşımasına yardım ettiğim zamanı hatırladım. Onu cepheye göndermek istemeyen annesini hatırladım. Bir kafatası

yumurta kabuğu kadar hassassa ve korkusuz Ermin bile ölebiliyorsa, bir çocuğa ne olabilirdi ki?

Saraybosna karanlık bir orman gibiydi, ölüm bir avcı gibiydi ve ilk kez yıllar sonra Almanya'da ancak kelimelere dökmeye çalıştığım şeyi hissettim: Yaşamanın her şeyden önce dehşetlere katlanmak anlamına geldiğini hissettim.

Ermin'in annesi acıdan ölüyormuş gibi çığlık atıyordu.

Yatak odasının pencerelerini sonuna kadar açmış ve o kadar yüksek sesle bağırıyordu ki, blokun diğer ucundan bile duyulabiliyordu. Bazen inlemeleri her zamanki gibiydi ve o zaman en azından ne söylediğinin bazı parçalarını anlayabiliyordunuz; ancak diğer zamanlarda bir hayvan gibi uluyordu ve onu dinlemek insanın yüreğini parçalıyordu.

Babam, zeki olduğunu düşünerek anneme, annesinin ona Yesenin'in "Köpek Şarkısı"nı hatırlattığını söyledi; bu şarkı, yavruları boğulmuş bir dişi köpeğin acısını anlatır.

"Daha iyi bir şey düşünemiyor musun?" diye sordu annem. "Sus, git, bana bir iyilik yap."

"Ama neden? Sadece söylüyorum..."

"Saçmalık. Sus, git."

7.

Yazı bodrumlarda geçirdik, ama sonbaharı değil. Bunun sebebi çatışmaların veya bombalamaların azalması değildi. Tam tersine, durum daha da kötüleşmeye devam etti ve biz de giderek daha kayıtsız kaldık.

İlk birkaç hafta boyunca her patlama kalbimi durdurmuştu, ama korkmam için olağanüstü bir şey olması gerekiyordu.

O akşam, yemek masasında oturmuş çizgi roman okuyordum ki, bir kurşun balkona açılan Fransız penceresini parçaladı ve ocaktaki düdüklü tencereye girdi, kıvılcımlar saçtı—işte bu yüzden masanın altına sürünmüştüm!

Peki ya gerisi? Patlamaları bile duymadım.

Savaş ne kadar uzun sürerse, bloğumuzda ne kadar iyi korunduğumuzu o kadar çok anladık.

Dört apartman binasından oluşan bir dikdörtgen şeklindeydi —nispeten sıradan bir düzenleme. Grbavica ve Otoka mahallelerinde, gökdelenler devasa domino taşları gibi birbiri ardına dizilmişti.

Onların arasında yürümek sizi küçücük hissettiriyordu, hatta büyüklüklerinden dolayı dehşete düşürüyordu—beton bir ormanda böcekler gibiydiniz.

En azından ben öyle hissediyordum; Otoka ve Grbavica'dan nefret ediyordum. Ailem beni oraya birini ziyarete götürdüğünde, küçük dikdörtgenimizin alt sınıf güvenliğine geri dönmek için sabırsızlanıyordum. Savaş sırasında bu güvenlik kelimenin tam anlamıyla kendini kanıtladı: binaların dikdörtgen oluşturduğu yerlerde, çok daha az insan öldü. Apartman bloklarından oluşan bir çerçeve onları keskin nişancılardan saklıyordu ve kuşatma altındaki bir şehirde tek başına duran, çeşitli yönlerden topçu ateşine maruz kalan gökdelenlerin aksine, bizimki gibi bir bölgede, bizimki gibi bir alanda, risk altında olan esas olarak binaların dış cephesiydi. Kuşatmacılarımız, bir roketin bir binanın üzerinden sıyrılıp hemen ardından patlaması için izleyeceği yayı hesaplamak için çok tembeldi (ve savaş ilerledikçe, çok sarhoştu). Bu nedenle, hayatımız kısa süre içinde dairenin iç avluya bakan yarısına taşındı ve bodrum katı yerine artık banyoda uyuyorduk, çünkü banyo dairenin ortasındaydı ve dış duvara bitişik değildi.

Dairelerdeki aydınlatma artık sığınaklardaki kadar berbattı: Savaş öncesinde cam olan yerlere, seralarda kullanılan opal film takılmıştı. Bu alternatif, Birleşmiş Milletler'in bir hediyesiydi. Filmin üzerine mavi BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KORUMA GÜCÜ logosu basılmıştı, ancak geri kalanı opak ve ince bir plastik tel ağıyla çaprazlanmıştı. Işık, filmi renksiz ve yıpranmış bırakıyordu; güneşli günlerde bile ev, sanki süt içinde yıkanıyormuş gibi hissettiriyordu. Hiçbirimizin pencerelerinde uzun zamandır cam yoktu. Bir patlamanın basıncı genellikle iki yüz metre yarıçapındaki tüm cam yüzeyleri kırardı ve şok dalgasına dayanabilenler, örneğin giriş merdivenlerimizin telli camları veya arabalarımızın güvenlik pencereleri, şarapnel ve mermilerle parçalanırdı. Cam, savaşta tamamen yok edilen ilk şeydir – ve neyse ki, aynı zamanda tek şeydir.

Benim binamla kırmızı-beyaz bina arasında, savaşın başından beri mahallemizin çöplüğü olarak hizmet veren "arka" otopark vardı.

Bu arada, çöpler dört metre yüksekliğinde bir yığın oluşturmuştu ve aylardır durmaksızın duman çıkarıyordu. İçeride, ilk elektrik kesintisinden beri radyoları ve el fenerlerini çalıştırmak için kullandığımız tüm pillerden gelen lityum yanıyordu. Yanan lityum suyla söndürülemez, bu yüzden sonbahar yağmurları bile bizi çöp dağından yükselen dumanlardan kurtaramamıştı ve tüm mahalleyi bayat yağ kokusuyla doldurmuştu. Annem ve babam uzun zamandır pilsizdi ve müzik dinlemek istiyorsam Sead veya Rafik'i ziyaret etmem gerekiyordu.

Babaları askerdi, aileleri daha iyi durumdaydı – ama önce izin istemeden radyo dinlememize yetecek kadar değil. Aslında, her zaman yalvarmak zorundaydık. "Lütfen, lütfen, sadece iki şarkı, tamam mı?"

Bazen Sead'in annesinin ya da Rafik'in büyük teyzesinin kalbini yumuşatmayı başarırdık ve heyecanla radyoya koşar, istasyonu arardık – ancak hemen hayal kırıklığına uğrardık: AC/DC veya Metallica yerine, yerel bir şey ya da daha da kötüsü, 80'lerde Yugoslav listelerinde yükselen synth-pop'larıyla tanınan eski Hırvat gruplarından birini çalarlardı.

“Bütün kızlar denizcileri öperdi – yine o saçmalık!”

“Bu şarkı herkesin nefret etmesine neden oluyor!”

Tek başıma müzik dinleyememek korkunçtu—anne babama göre, ilk kelimem "anne" veya "baba" değil, "müzik"ti; daha bebekken bile, anlaşılan, çığlıklarımı radyoda çalınan şarkılara uydurmaya çalışıyormuşum.

Anne babam zaten market alışverişi yapmakta zorlanıyordu—babam, belirttiğim gibi, cephede savaşmıyordu ve ordu ona başka bir iş bulamamıştı,

mahalledeki az sayıdaki aileden biriydik ve ihtiyaçlarımızı tamamen insani yardım kuruluşlarının dağıtım noktalarından temin etmek zorundaydık; orada toz süt ve bisküvi vardı ama pil yoktu.

Muhammed olmasaydı, savaşın ilk yılını nasıl atlatırdık bilmiyorum; o bize düzenli olarak yardım ediyordu. Belki de geçmişte suç kayıtları vardı, ama savaş sırasında rütbe atladı: sonbahara kadar zaten subaylığa terfi etmişti ve bir şekilde birliği ile hükümet başkanlığı arasında aracı olmayı başarmıştı.

"Şaşırmadım," dedi annem alaycı bir şekilde, babam bir gün Muhammed'in dönüşümünü övdükten sonra. "Medeni insanlar barış zamanlarında refah içinde yaşar; aptallar savaş zamanlarında refah içinde yaşar."

Ama "aptalın" yardımına ihtiyacımız olduğu için, ona onun hakkında ne düşündüğünü asla söylemedi ve bize malzeme getirdiği her seferinde ona teşekkür etti. Sadece yiyecek değildi; Muhamed ayrıca babam için tıraş kremi ve annemin doktora tezine devam edebilmesi için daktilo için renkli mürekkep şeritleri getirdi—sadece radyonun pilleri hiç gelmemişti.

Onları getirmesini istemek istedim ama ailemin bunu yalnızlık olarak görüp beni döveceğini biliyordum. Belki, ama er ya da geç, Muhamed ile yalnız konuşabileceğim veya isteğimi kulağına fısıldayabileceğim bir durum olacaktı—bunu huzurdan çok korkuyla bekledim ve sonbaharda, fırsat nihayet kendini gösterdi. Muhamed cephedeki bir görevden yeni dönmüştü ve bir şeye ihtiyacımız olup olmadığını görmek için uğramıştı. Liste çok uzundu.

"Bugün biraz vaktin varsa bizim için yapabileceğin bir şey var," dedi babam.

"Neye ihtiyacın var?" "Bunu sormaktan utanıyorum…"

"Söyle gitsin."

"Su. Suya ihtiyacımız var ama geçen hafta bel fıtığı oldum, ve bidonlar karım veya Tijan için çok ağır. Sen…"

"Sorun değil. En yakın çeşme nerede?"

"Çemberlerde," diye yanıtladım, bir fırsat sezerek. "Sizi oraya götüreceğim."

Muhammed kahkaha atarak: “Sanırım nerede olduklarını biliyorum. Ama sen de benimle gelip taşımama yardım edebilirsin. Edebilir misin?” diye sordu anne babama.

Başlarını salladılar—ama annemin öfkeli bakışından, daha sonra cezalandırılacağımı biliyordum. Radyo pilleri için, bunun için ve daha fazlası için.

“Ona bir şey olmamasına dikkat edin,” dedi babam kapıda bizi karşılarken.

“Merak etmeyin, bugün sakin.” Muhammed bidonları, bir demet halinde bağlayıp omzuna attı.

“Ne zaman sorun çıkacağını asla bilemezsiniz.”

“Artık belli bir altıncı his geliştirdim. Artık ateş etmiyorlar. Ama her halükarda, onunla ilgileneceğim.”

***

“Bir arkadaşım burada oturuyordu,” dedim Muhamed’e, Quadranti mahallesindeki Ivan’ın evinin girişinin önünden geçerken.

Kapı hâlâ ezikti, ama en azından menteşelerinde duruyordu.

“Gitti mi?” diye sordu Muhamed.

“Evet, en başından. Veda etmeden.”

“Belki de aceleleri vardı.” Birdenbire Muhamed durdu ve beni kendine doğru çekti, yakamdan tuttu.

“Bir dakika bekle.”

“Neden?”

“Bak.”

Bakışlarını takip ettim. Çeşme—yere saplanmış pirinç bir boru ve ona bağlı bir musluk—mahallenin karşı ucunda, yaklaşık iki yüz metre uzaklıktaki küçük bir yeşil alanın ortasındaydı.

Normalde o saatte bekleyen insanların kuyruğu bize kadar ulaşmış olurdu

—ama o gün kimse görünmüyordu; çeşmenin yanında sadece motoru çalışır halde park etmiş bir kamyon vardı. Üniformalı iki adam bir yığın plastik bidonu doldurup yüklüyordu, diğer üçü de yakınlarda sigara içiyordu.

"Onları tanıyor musun?" diye sordum Muhamed'e. "Senin birliğinden mi?"

"Asker değiller."

"Öyle mi?"

“Pek sayılmaz. Ön tamponda oturan kırmızı şapkalı adamı görüyor musun?

O Juka.” Bu isim o kadar kötü şöhretliydi ki, Muhamed'in benimle dalga geçmediğinden emin olmak için tekrar gözlerinin içine bakmak zorunda kaldım. “Onu daha önceden tanıyorum. O yüzden gitmesini bekleyelim.”

“Onunla bir sorun mu yaşıyorsun?”

“Kesinlikle hayır, elbette. Ama onu tanıyorum.”

“Ne?”

“Futbol yüzünden.”

“Birlikte mi oynadınız?”

Muhamed kahkahalarla güldü: “Hayır, imkansız. Biz taraftardık.”

Aslında, Muhaddem holigan demek istedi. Jusuf “Juka” Prazina, savaştan önce bile ünlüydü, gençliğinin yarısını hapiste geçirmiş bir suçlu ve çete lideriydi.

Ama aynı zamanda kuşatma başladığında ve Bosna'nın henüz gerçek bir ordusu olmadığında Saraybosna'yı savunan ilkler arasındaydı. Sonuçta, Juka'nın adamları savaş başlamadan önce bile tepeden tırnağa silahlanmıştı. Ancak cephe istikrar kazandıktan sonra Juka ve çetesi mahallelerde giderek daha sık görülmeye başlanmıştı. Yeni kurulan Bosna ordusuna katılmayı reddetmiş ve sözde bir komutan, yani bağımsız bir muharebe devriyesinin lideri olarak kabul edilmişti. Bir savaş ağası.

“Neden böyle garip yürüyor?” diye sordum. “Hasta mı?” Juka, kamyonun yolcu kapısına bir eliyle tutunarak yavaşça ayakta durmuş ve sendelemişti. Uzaktan bile her metreyi kat etmekte zorlandığı belliydi.

“Mayıs ayında bacaklarından vuruldu. Şimdi sadece koltuk değnekleriyle yürüyebiliyor,” diye açıkladı Muhamed. “Onlar gidince gidip su alacağız.”

Su bidonlarını yere koydu, çömeldi ve bir sigara yaktı.

“Sana bir şey sorabilir miyim?”

“Ne istersen.”

“Bir dahaki gelişinde... bana hiçbir şey getiremezsin, ama kesinlikle anneme ve babama bunu benim istediğimi söyleyemezsin.”

“Şimdi meraklandım.”

“Radyoda biraz müzik dinlemek isterdim ama pilimiz yok.”

Muhammed bana daha fazlasını bekliyormuş gibi baktı.

“Hepsi bu mu?” diye sordu sonunda.

“Anne babama söyleme!”

* * *

“Juka’yı gördük!” diye bağırdım, koridora döndüğümüzde.

Muhammed altı bidon su taşıyordu, ben de bir tane.

“Kimi gördünüz?” diye mutfaktan bir ses geldi.

“Juka Prazina.”

Babam Muhammed’e baktı, Muhammed başını salladı:

“Doğru. O ve adamları çeşmeyi işgal etmişlerdi.”

“Onunla konuştunuz mu?” diye sordu babam endişeyle.

“Ben deli değilim!” diye karşılık verdi Muhammed, işaret parmağını şakağına götürerek. “Onlar gidene kadar mesafemizi koruduk. Eğer sorun arıyorsam, annemle konuşabilirim.”

“Ona gitmek istedim,” dedim. “Onu yakından görmek isterdim.”

“Neden?” diye sordu Muhammed.

“Juka bir kahraman. O ve adamları şehri savundular.”

“Binlerce kişiyle birlikte, ama kimse onlardan bahsetmiyor.

Ve yine de ön cephede siperlerde çömelmiş haldeler, saygın Bay Prazina ise şehir merkezinde koltuk değnekleriyle sürünüyor!”

Muhammed'in coşkusu beni etkiledi—bana apaçık görünen bir coşku yüzünden azarlanıyordum.

Yanaklarım yanıyordu.

“Onu rahat bırak,” dedi babam. “O sadece bir çocuk.”

“Biliyorum. Kişisel algılama, küçük kızım.” Muhammed ayağa kalktı ve beni karnına bastırdı. “Onun hakkında her duyduğumda sinirleniyorum. Jusuf Prazina bir kahraman değil. O bir hırsız. Bunu unutma.”

Tekrar ziyarete geldiğinde, bakkaliye ve daktilo kağıdının yanı sıra, Muhammed ayrıca on iki adet AA pil ve bir radyo da getirmişti. Muhamed'e göre, beyaz suni deriyle kaplı, biraz eski moda ama mükemmel bir hoparlöre sahip taşınabilir bir Schaub-Lorenz'di.

"Zaten bir radyomuz var," dedi babam.

“Evet, sende bir tane var. Bu Tijan ve küçük olan için.” Muhamed, kardeşimin silah kılıfıyla oynamasını engellemek için onu kucağına aldı.

“Ondan istemedin, değil mi?” diye babam öfkeyle itiraz etti.

“Hayır, istemedim!”

“O benden istemedi, sakin ol,” dedi Muhamed. “Son doğum gününde cephedeydim ve yakın zamanda müziği ne kadar sevdiğini hatırladım. Söylediği ilk kelime bu muydu, değil mi?” Anneme döndü. “O zaman ateş ettiğimiz için kızdığını söylemiştin. İşte, telafi etmek için. Savaş zamanında çocuk olmak zaten yeterince üzücü.”

“Üzücüden çok sıkıcı,” dedim. “Neredeyse tekrar okula başlamasını ummaya başlıyorum.”

“Sus ve radyoyu aç, her şeyi bilen,” diye emretti Muhamed ve ben de öyle yaptım. Duyduğum ilk şarkı Judas Priest'in "Living After Midnight" şarkısıydı.

"Gitmeden önce bir şey daha söyleyeyim," diye ekledi Muhamed koridorda. "Yarından itibaren ön saflardayım ve bu sefer geri dönmem biraz daha uzun sürecek. Sırplar bir saldırı başlattı, işler kötüye gidiyor. Duyabiliyor musun?" Az önce başlayan bombalamanın hızına atıfta bulunuyordu. Patlamalar hala uzaktaydı, ama hızla yaklaşıyorlardı.

"İçeride kalın ve elinizdekileri idareli kullanın. En kısa sürede geri döneceğim. Tamam mı?"

"Elbette," diye yanıtladı babam. "Üstesinden geliriz."

8.

Hiç başaramadık. Şehrin tüm savunma hatları boyunca çatışmalar sadece birkaç gün içinde öyle bir yoğunluğa ulaştı ki, sonraki altı hafta boyunca askerler eve dönemediler—tabutta dönmek dışında.

Babam her gün Muhammed'den haber bekliyordu; arkadaşı için gerçekten endişeleniyordu. Ve onsuz, zar zor başa çıkabiliyordu. Erzaklarımız azalıyordu, insani yardım kuruluşlarından gelen erzaklar hayatta kalmaya yetmiyordu ve babam karaborsada ticaret yapmak zorunda kaldı; burada kendini yırtıcı hayvanlarla dolu bir adada mahsur kalmış gibi hissediyordu, çünkü barış zamanında bile dünyadan oldukça kopuktu.

Savaş sadece ahlaki değerleri paramparça etmemişti: çatışmanın ilk sonbaharında, bir kilo şeker yaklaşık 300 Alman markına mal oluyordu—ki bu da savaşın ana para birimi haline gelmişti. Yugoslavya'nın çöküşünden önce bile, 1980'lerin sonlarındaki hiperenflasyon sırasında, dinarın o kadar değer kaybettiği ve postanenin geçici olarak ankesörlü telefonları devre dışı bırakmak zorunda kaldığı dönemde, Boşnaklar büyük harcamalar için Alman markını tercih ediyordu.

Mark, Avusturya şilinden daha güçlü, İsviçre frangından daha az egzotikti ve her birimizin en az bir akrabası yurtdışında çalıştığı için, Yugoslav bankaları onu değiştirmeyi reddettiğinde elde etmek kolaydı. Savaş sırasında mark, Bosna'nın gayri resmi para birimi haline geldi. Bir kilo un 150 DM, yarım kilo kahve çekirdeği 250 DM'ye mal oluyordu. Ama en pahalı şey odun sobalarıydı.

Kış yaklaşıyordu. Her yıl olduğu gibi, -20 derece sıcaklıklar bekleniyordu ve bir süredir elektrik ve su yoktu—dolayısıyla merkezi ısıtma da yoktu. En küçük odun sobası bile 1000 marktan fazla tutuyordu. Çiftler evlilik yüzüklerini rehin verdiler; bazıları büyükannelerinin İtalyan vizon kürklerini kaçakçıların kızlarına sattı; diğerleri ise güve kovulmuş kayak pantolonlarını açıp zor zamanlara hazırlık olarak tüylerin arasında gizli hazineler aradılar: çeyrek ons Krugerrand altınları, Avusturya-Macaristan monarşisinden altın paralar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan lapis lazuli

bilezikler, destelerce yabancı para birimi. Bunlar, harabeler arasında bulunan bir eser karşılığında ortadan kayboldu, belki de paslanmış bir seramik soba. Ya da daha da kötüsü: karaborsacıların eski dizel bidonlarını kaynak yaparak elde ettikleri arızalı silindirik bir soba alacaktık.

"Donarak ölmektense boğulmak daha iyidir," diye öfkeyle yorumladı bir komşu.

Eğer sonbahar, dedikleri gibi, kışın bir tadını sunuyorsa, bizi dört aylık bir umutsuzluk bekliyordu.

* * *

Kar yağışı Aralık ayında başladı. Pencerelerdeki BM filmi, soğuğun eve girmesini engellemede hiçbir işe yaramadı. İçerideki ve dışarıdaki sıcaklık arasında hiçbir fark yoktu, her gün -15 derece Celsius. Kayak kıyafetlerimizle uyuyorduk.

Aralık ayının ikinci haftasında Muhamed nihayet cepheden döndüğünde,

yaşadığımız koşullar karşısında şok oldu:

“Neden sobanız yok? Donarak öleceksiniz!”

“Henüz başaramadım,” dedi babam. “Üzerinde çalışıyorum ama henüz

almadım.”

“Paranız mı az?”

Babam teklifi geçiştirdi: “Hayır, hayır, ama doğru olanı olmalı. Karaborsada bulabileceğiniz sobaların hepsi çöp.”

Ertesi gün Muhamed bize belimize kadar uzanan beyaz lake bir odun sobası getirdi.

Hediye değildi. Muhamed, arabayı satın aldığı kadar, yani 500 Alman markı istedi.

O zamanlar, bu para karaborsada ödeyeceği fiyatın sadece üçte biriydi.

Annem ve babam dişlerini sıkarak parayı ödediler. Ne yazık ki, imkansız projelerin peşinden inatla koşma alışkanlıkları vardı. Hala küçük arabamızın enkazını, savaş zamanında değerli olan nadir bir eşya, örneğin

bir soba ile takas edebileceklerinden emindiler; sonuçta, annemin sık sık belirttiği gibi, Renault sadece üç yaşındaydı.

“Ama sürücü kapısında en az bin tane kurşun deliği var!” diye karşılık verirdim.

“Kapılar değiştirilebilir,” derdi babam.

“Hatta motoru bile vurmuşlar.”

“Araba daha üç yaşında.”

“Herkesin zaten sobası var, sadece bizim yok!”

“Diğerleri o kadar aptal ki, yakında değersiz olacak bir şeye para harcıyorlar.

Elektrik geri gelir gelmez, artık kimsenin odun sobasına ihtiyacı kalmayacak.”

“Ama elektrik yok.”

“Henüz değil,” dedi babam gülümseyerek. “Ama yakında.

Savaş yakında bitecek. Yılbaşına kadar bitecek, görüşmeler çoktan başladı.”

“Radyoda görüşmelerin kesintiye uğradığını söylediler.”

“Ertelendi,” diye düzeltti babam. “Kesintiye uğramadı. Ertelendi.”

“Ama şimdi üşüyorum. Şimdi bir sobaya ihtiyacımız var.”

“Renault sadece üç yaşında. Bize karşılığında odun sobası verecek birini bulacağız.”

“Ama Renault mermi dolu.”

Ve böylece devam ettik. Bir o yana bir bu yana döndük.

Bu tür konuşmalar, ebeveynlerimle mantıklı bir şekilde konuşmaya boşuna çalıştığım konuşmalar, yıllar içinde çoğalacaktı. Aslında, onların hiçbir girişimi, Almanya'da yaşama kumarından daha felaket değildi. Geriye dönüp baktığımda, kaçışımızdan sonraki çeyrek yüzyılın, çoğunlukla onlara yalvarıp yakarmamdan, normal insanlar gibi davranmaları için yalvarmamdan ibaret olduğunu düşünüyorum.

Hiçbir zaman başarılı olamadım. Sadece Almanya'da anladım ki, umutsuzluk, tıpkı aşk veya nefret gibi sonsuza dek büyüyebilen duygulardan biridir.

Peki neden ebeveynlerimin tüm birikimlerini at yarışlarına harcamalarını, dolandırıcı hemşerileriyle kumar oynamalarını engelleme girişimimde başarısız oldum?

Neden babamı karın ağrısı için doktora gitmeye ikna edemedim?

Anne ve babamın iyileşmez inatçılığı yavaş yavaş psikoz ve paranoyayla karıştı ve kendime sorduğum sorular giderek daha absürt bir hal aldı: Babamı, dairenin her yerinde tavana kadar biriken çöp torbalarını çöplüğe götürmeye neden ikna edemiyordum? Annemi, rahmetli vaftiz annemi Heidelberg'in ana caddesinde görmüş olamayacağına neden ikna edemiyordum? Alman arkadaşlarıma beni evde ziyaret edemeyeceklerini nasıl açıklayabilirdim?

Annem ve babam savaştan sağ kurtulmuş olabilirler, ama sonunda savaş onları mahvetti. Tıpkı İkinci Dünya Savaşı sırasında altı kurşun yarası alan ve 1980'de bir tüfek mermisinin kalıntıları etrafında oluşan bir beyin tümöründen ölen büyükbabam Šefkija gibi. Biz de savaştan kafataslarımızda yabancı cisimlerle çıktık.

Ama tüm bunlar—anne ve babamın saplantısı ve benim onların yurtdışındaki elçisi olarak geçirdiğim yıllar—başka bir hikaye. Saraybosna'da hala Muhamed gibi arkadaşlarının yardımına güvenebiliyorlardı. Her zaman donarak ölmememi sağlayan biri vardı, annemi ve babamı kendilerinden koruyacak kadar güçlü biri. Benden daha güçlü.

* * *

Savaş, sapkın bir ironiyle doludur ve babam sonunda haklı çıktı: sonunda, odun sobaları işe yaramaz hale geldi. Ve bunun nedeni bir ateşkes olması değildi. Sonbahardaki kadar olmasa da, her gün üzerimize ateş etmeye devam ettiler. Kuşatmacılarımız sıfırın altındaki sıcaklıklarda bizi bombalamakta zorlandılar ve kar ne kadar çok yağarsa, mermiler o kadar seyrekleşti.

Sırpların büyük sonbahar taarruzu sona ermişti.

Birkaç hafta sonra kimsenin soba kullanmamasının sebebi odun kıtlığıydı. Kasım ayındaki büyük arz artışı sırasında şehir tamamen ormansızlaştırılmıştı. Her mahallede kavaklar ve huş ağaçlarına

saldırılmıştı (şaşırtıcı bir şekilde, her zaman en az bir komşunun insan boyunda bir testeresi vardı) ve Aralık ayına gelindiğinde, sadece birkaç izole ağaç kalmıştı—kesilmesi tehlikeli olan ağaçlar çünkü bir evin üzerine düşebilirlerdi. Savaş sadece korkunç değil, aynı zamanda çirkin ve sefil bir şeydir. Ateş açtıklarında evlerimizden çıkamıyorduk—ve nadiren izin verildiğinde bile, yapacak hiçbir şey yoktu, çünkü mahallemizin dört duvarından çıkamıyorduk.

Ayrıca, akranlarımızın çoğu kaçmıştı, bu yüzden genellikle doğru düzgün futbol veya basketbol oynamak için bile yeterli insan toplayamıyorduk. Altı aydan fazla bir süredir okula gitmemiştik, orada başka çocuklarla tanışabilirdik ve okulu pek sevmesem de, ödevsiz beynimin boşaldığını hissediyordum. Şehrimizde artık ağaç kalmaması, maalesef, günlerimizin boşluğuyla mükemmel bir şekilde örtüşüyordu.

Şehirde kesilecek hiçbir şey kalmayınca, odun fiyatları karaborsada patladı: bir patates çuvalı dolusu köknar ağacı 1000 mark, meşe ağacı 2000 mark. Biz şehir sakinleri, dağ köylerinden taşınanlara fiyat farklarını açıklamak zorunda kaldık: tüm ağaçlar ısıtma ve pişirme için eşit derecede uygun değildi.

Örneğin, Saraybosna'ya özgü kara kavakların odunu çabuk yanıyordu ama neredeyse hiç ısı üretmiyordu.

"Kibrit yapımında kavak ağacı kullanmalarının sebebi bu," diye açıkladı Rafik, Sead ve bana.

"Kibrit ve masa tenisi raketleri. Isı için kayın ağacı gerekir, kardeşim. Bilmiyor musun?"

"Nereden bildiğimizi sanıyorsun?" diye sordu Sead. "Sana köylü gibi mi görünüyoruz?"

"Hayır, gerçekten beyefendi gibi görünüyorsunuz. Dağlarda kayak yapmaya mı gidiyorsunuz?"

Rafik, yıpranmış kayak kıyafetlerimizi kastediyordu. Kendisi ise, biraz büyük ama yeni cilalanmış, dolgulu bir koyun derisi palto giymişti – etrafını bir hale gibi saran narin bir bal kokusu vardı. Öte yandan, kayak kıyafetlerimizin naylon kumaşı, ebeveynlerimizin kumaşı bantladığı yerlerde yırtıklarla doluydu.

"Lüks kayak kıyafetleri," diye yorumladı Rafik. "Gerçek şehir beyefendilerini bunlardan anlarsın, kardeşim. Kıyafetlerin her zaman en son moda."

Kolumu çekmeden önce koluma kısaca dokundu.

“En yeni sahibinden en yeni moda.”

“Sus be çiftçi!” diye bağırdı Sead. “Bu korkunç paltoyu nereden aldın?”

“Babamın.”

“Koyunları otlatırken giyerdi, değil mi?”

Sözler, Rafik'in üzerinden, çoğu kötü niyetli girişimimiz gibi sekti:

“Tabii ki. Güzel ve sıcak. Tabii ki senin kayak kıyafetlerin kadar sıcak değil; onlara çok imreniyorum.

Ben de Michelin Adamı'nın AIDS'li kuzeni gibi görünmeyi çok isterdim.”

“Baban çoban olduğuna göre, saçmalıyorsun,” dedim Rafik'e. “Bunun ne olduğunu bile bilmiyorsun, eminim.” Basketbol potamızın içi boş demir çubuğuna vurdum ve titreşim karın yağmasına neden oldu. Rafik, sanki kederleniyormuş gibi kaşlarını çattı.

“Kardeşim, hayatımda böyle bir şey görmedim,” dedi sonunda.

“İblis yapmış olmalı.”

“Kim?”

“İblis. Şeytan.”

“Öyleyse şeytan de.”

“Kur’an’da şeytanın adı İblis’tir. Siz şehirli züppeler hiçbir şey bilmiyorsunuz.”

“Anneni nasıl becereceğimi biliyorum,” dedi Sead.

“Kıçından,” diye ekledim.

“Annem öldü kardeşim,” dedi Rafik. Kısa bir sessizlik oldu, sonra kendimizi mazur gördük.

“Sorun değil.”

Ancak Rafik üzgündü. Birbirimizi sinirlendirmek ve hakaret etmek her erkek arkadaşlığının bir parçasıydı, ama bu durumda çok ileri gitmiştik.

Kendimi gerçekten aşağılık hissettim. Zaten kasvetli, karlı bir Aralık günüydü, dünya tebeşirle çizilmiş gibiydi.

Basketbol sahasında uzanıyorduk. Saraybosna Radyosu, BM yetkililerinin ziyaretinin ardından ateşkes ilan etmişti, ama sadece iki gün önce, yakındaki bir mahalleden on iki yaşındaki Darko bir bombayla öldürülmüştü ve çoğu ebeveyn ateşkesi güvenilir bulmuyordu. Üçümüz sokaktaki tek çocuklardık ve bunun tek sebebi de anne babalarımızın evde olmamasıydı. Anne babam Felsefe Bölümü ofislerini boşaltmaya yardım etmeye gitmişti ve annem istisnai olarak kardeşimi de yanına almıştı, beni onunla yüklemek yerine. Sead ve Rafik'in babaları cephedeydi, Sead'in annesi büyük fırının önünde un tayınlarını bekliyordu.

Elbette, hiçbir koşulda dışarı çıkmayacağımıza söz vermiştik, ama evde yalnız olmak dayanılmaz derecede sıkıcıydı. Dışarıda da durum çok daha iyi değildi zaten.

Savaş zamanında dağlarda kayak yapamazdınız ya da tepelerde kızakla kayamazdınız ve kartopu savaşı için en az yarım sınıf gerekirdi—bazı özel arkadaşlar olmadan, kış soğuk ve kasvetli olmaktan başka bir şey değildi. Bir kardan adam yapmıştık, isimlerimizi kara işeyerek yazmıştık ve birkaç kartopu atmıştık etrafta. Bundan sonra başka hiçbir şey düşünemedik ve basketbol potasının altına yerleştik.

Muhammed'in bana verdiği beyaz Schaub Lorenz'i yanımda getirmiştim ama Saraybosna Radyosu yine sadece halk müziği çalıyordu. Çok sıkıcıydı!

Bir komşu yanımızdan geçti ve anne babamızın dışarıda kalmamıza izin verip vermediğini sordu.

"Elbette," diye yanıtladım.

"Fark etmiyorlar," diye ekledi Sead.

Komşu başını sallayarak uzaklaştı.

"Çok sıkıcı," dedi Sead.

"Gerçekten kötü," diye ekledi Rafik.

Haberler radyodan geldi. Çok fazla haber beklemiyorduk; çoğu gün bu soğuk havayla yakında hiçbir şeyin değişmeyeceğini ve cephedeki durumun gergin ama istikrarlı kaldığını bildiriyorlardı. Ancak bu sefer bizi şaşırttılar: muhabir, altı aylık bir aradan sonra okulların nihayet yeniden açılacağını duyurdu. Şehir yönetiminin mahallelerdeki durumu istikrara kavuşturmak için yaptığı birçok çaba arasında, okul faaliyetlerinin yeniden başlaması da vardı. Yakında çocuklar sınıflarına dönebileceklerdi, ancak güvenlik nedenleriyle artık eski okullarında değil, evlerinin hemen

yakınında: barınaklarda, boş dükkanlarda ve terk edilmiş postanelerde, her mahallede uygun yerler aranmış ve bulunmuştu. Çocukların eğitimini bu amaç için belirlenmiş binalarda değil de okul bünyesinde yapma kararı, durum analiz edildikten ve birçok durumda evden okula giden yolun açık araziden ve keskin nişancı mevzilerinin ateş hattından geçtiği tespit edildikten sonra alındı.

Ayrıca, sürekli bombardıman göz önüne alındığında, bu kadar çok çocuğu tek bir yerde toplamak uygun görünmedi. Son olarak, birçok okul binasının geçici olarak ordu destek istasyonu olarak hizmet verdiğini de unutmamak gerekir.

"Bunu söyleyeceğimi hiç düşünmemiştim..." Radyoyu kapattım ve koltuk altıma sıkıştırdım.

"Ama okula geri döndüğüm için neredeyse mutluyum."

"Ne dedi, ne zaman başlıyor?"

"Gelecek hafta."

"Kahretsin. Şimdi mutluyuz ama durun, bir haftalık okuldan sonra..."

"İki gün sonra bile..."

"O zaman eve gitmek için sabırsızlanıyoruz."

"Okul her zaman berbattı."

"Ama diğerleriyle tanıştık."

"Evet, ama öğretmenlerle de."

"Bakalım bize kimi atayacaklar. Radyoda öğretmenlerimizin gerçek öğretmen olmayan kişiler olacağını söylediler, çünkü gerçek öğretmenlerin çoğu ölmüş, kaçmış veya cephede savaşıyormuş." Ama arkadaşlarım artık beni dinlemiyordu. Hasarlı, yarı zırhlı bir cip, Kumrovec sineması yönünden mahalleye doğru yavaşça kıvrılıyordu. Lastiklerde kar zincirleri vardı ve sürücü kabininin üzerindeki bir açıklıktan bir makineli tüfeğin yivli namlusu dışarı çıkıyordu. Cip yavaşça karda ilerledi, çöplüğün, garajların yanından geçti ve sonunda önümüzde durdu.

"Bunlar asker mi?" diye sordu Rafik.

"Sanmıyorum," diye yanıtladı Sead. Ve gerçekten de, arabadan inen adam bir Air Jordan ve siyah bir pilot ceketi giyiyordu. Taşlarla süslü kemer tokasının yanında bir kılıf sarkıyordu. İçinde, askerlerimizin cephede

kullandığı yağlanmış Zastava tabancalarından biri değil, parlak sedefli bir dipçiğe sahip devasa bir Colt Python vardı. Adamın kafatası kare ve keldi, içinden kaşlar çıkan bir küp gibiydi.

“Hey, sen!” diye bağırdı. “112 nerede?”

“Ne?”

“112 numara mı? 112 Džemala Bijedića Caddesi mi?”

“Burada değil,” dedim. “Burada sadece 82'ye kadar gidiyor.”

“Belki Quadrants'ta,” diye ekledi Sead.

“Ya da sinemanın arkasında.”

“Yeter, sus!” Kel Kafa, şoförle konuşmak için araba camına doğru eğilerek bağırdı.

Sead ve ben Saraybosna'da büyümüştük ve başkalarının kabalığı hakkında şikayet etmenin ne zaman uygun olmadığını tam olarak biliyorduk.

Ama Rafik küçük bir kasaba çocuğuydu.

“Genellikle teşekkür edersin,” diye yorum yaptı.

“Sen ne diyorsun?” Kel Kafa doğruldu. “Ne istiyorsun, mikrop?”

Rafik'in kuş gibi gözleri dikildi: “Genellikle biri sana yardım etmek istediğinde teşekkür edersin, kardeşim.”

“Ben senin kardeşin değilim, küçük pislik. İster misin...?” Aniden,

Kel Kafa bize doğru koştu. Elini Rafik'e uzattı, ama Rafik çok hızlıydı ve basketbol potasının arkasına kaçtı.

Bir adım geri çekildim, kendi ayaklarıma takılıp kara düştüm.

“Orada ne var? Ha?” Kel adam eğildi ve radyomu kardan kaldırdı.

Onu garaj duvarına fırlatacağını veya çiğneyeceğini bekliyordum, ama bunun yerine arabaya geri döndü ve şoföre uzattı.

“Bununla ne yapacağım?” diye sordu. “Zaten bende var... Ne yapmaya çalışıyorsun?

Çocukları rahat bırak ve şu adama bak.”

Şoför, bize odun dolu bir el arabasıyla yaklaşan Gojko'yu kastediyordu.

Aşağıya bakarak, cipin karda bıraktığı izlerin üzerinden itmeye çalışıyordu.

“Maşallah,” dedi Kel adam alaycı bir şekilde. “Tam zamanı.”

İki haydut, Gojko'nun ciple aynı hizaya gelmesini bekledi.

Yaşlı adam inleyerek el arabasını kenara itip aracın etrafından dolaşmaya başlayınca, Kel adam sıçrayıp onu boynundan yakaladı. Gojko'ya hafifçe kafa attı ve yere serdi.

"Bu odunu nereden buldun, domuz?" diye bağırdı. "Konuş!"

Gojko karda zorlanarak, nefes nefese kalmıştı. Koluna yaslanarak doğrulmaya çalıştı, ancak Kel Kafa kasıklarına tekme attı.

“Sana bir soru sordum. Odunları nereden aldın?”

“Pazardan,” diye yanıtladı Gojko.

“Karaborsadan, şuna bak. Karaborsanın yasak olduğunu biliyorsun. Odunlar askerler için.” Odunları el arabasından—iki büyük file torbaya doldurulmuştu—çıkarıp aracın yükleme alanına fırlattı. Gojko başını salladı. Tükürdü ve bir şeyler mırıldandı.

“Ne?”

“Hiçbir şey.”

“O zaman sus.”

“Dedim ki: Siz asker değilsiniz.” Gojko sakalından bir kar tanesini silkeledi. “Siz suçlusunuz, çok sıradan...”

“Ölmek mi istiyorsun?” diye bağırdı Kel Kafa, yumruğunu kaldırarak.

"Hey, hey, ne yapıyorsunuz, neler oluyor?" diye bağırdı biri uzaktan.

Bir sonraki blokta, sinemanın yanında oturan Nihad, karların arasından hızla bize doğru koşuyordu.

Çöp yığınının yönünden geliyordu—muhtemelen cepheden. Onu sadece kısa bir süre tanımıştım.

Savaştan önce, en küçük kızı Tamara benim sınıf arkadaşımdı ve dokuzuncu doğum günümde, öğretmenin talimatlarını izleyerek bana bir şarkı söylemişti.

Nihad matbaacı olarak çalışıyordu ve aslen Karadağlıydı, bu yüzden konuşurken son heceleri vurgulardı.

Önceden, barış zamanında, onda korkutucu hiçbir şey yoktu.

O zamanlar, sadece ince bıyıklı tombul küçük bir adamdı; onu bir pastacı veya berber sanabilirdiniz. Fakat son aylar onu değiştirmişti: karşımızda savaş botlarıyla, ve yıpranmış bir ordu üniformasıyla, kemerinde bir pala ile, ve göğsüne asılı bir saldırı tüfeğiyle duruyordu. Parmak uçları kesilmiş eldivenler takıyordu.

Gözlerine bakınca, ölümcül derecede ciddi mi yoksa hezeyan içinde mi olduğu belli değildi.

"Yaşlı adamı neden dövüyorsun?" diye sordu.

"Çünkü odunumu istiyorlar," dedi Gojko.

"Sus!" diye bağırdı Baldy. Nihad onu görmezden geldi.

Cipin kargo bölümüne doğru yürüdü ve iki çantayı indirdi.

"Ne düşünüyorsun?"

"Bunlar senin değil."

"Kim olduğumuzu biliyor musun?"

"Hayır, söyle bana."

"Juka ileyiz."

"Juka ile mi? Haha. Ben Chiro ile olduğunuzu söylerdim." Nihad bir burun deliğini kapattı ve karda burnunu sildi; dikkatlice kokladı ve bir an için savaştan önceki tanıdığım adama benziyordu. "Sen her zaman meyve pazarındaki Chiro'nun oyun odalarından birinin kapısında duruyordun,"

dedi Baldy'ye. Parmak uçlarında yükseldi ve arabanın tavanındaki makineli tüfeği inceledi. "Bu eski bir Maxim! Ama fişek kemeri yok.

Cephaneniz kalmadı mı? Bizden biraz malzeme geldi." Kalaşnikov'unun kehribar rengi dipçiğine dokundu.

"Chiro şimdi Juka ile," dedi Kel Kafa.

“Başka bir şeyler oluyor,” diye belirtti Nihad. “Chiro değersiz, önemsiz biri. Yolumdan çekil. Burada insanları soyamazsın.”

Çöp yığınının arasından bir ıslık sesi geldi – Nihad'ınki gibi yırtık pırtık savaş üniformalarıyla cepheden dönen bir grup asker, karda yavaşça ilerliyordu. Biri başını salladı.

“Hızlıca eve gitmek istediğini söylememiş miydin?” diye sordu. “Bizi yarı yolda bırakıp gittin, aptal!”

“Bunu yapmak istiyordum,” diye yanıtladı Nihad. “Ama bu adamlar etrafta insanları soyuyorlar.” Arkasındaki cipi işaret etti.

“Öyle mi? Hırsız mı bunlar?”

Askerler, elleri saldırı tüfeklerinin üzerinde, yavaşça bize doğru ilerlediler.

Nihad, Kel Kafa'ya, "Buna değmez evlat," dedi.

Cip (ve onunla birlikte radyom) mahalleden kaybolduktan ve Nihad'ın emriyle Gojko'ya odun çuvallarını merdivenlerden yukarı taşımasına yardım ettikten sonra (ki huysuz yaşlı adam bize hiç teşekkür etmedi), Rafik bizden az önce olanları açıklamamızı istedi.

"Yani Kel Kafa asker değil miydi?" diye sordu.

"Son bir yıldır nerede yaşıyordun Rafa, bir taşın altında mı? Kel Kafa

üniforma mı giyiyordu? Askerleri genellikle böyle tanırsın."

"Peki, asker değilse ne?"

"Açıkçası bir suçlu."

"Bir suçlu mu?" Rafik'in kaşları burnunun üstünde birleşti; hatta inanmazlıkla başını eğdi.

"Evet, elbette. Bir suçlu."

"Peki suçlular neden hapiste değil?"

Aslında bu soruyu cevaplamak kolay değildi. Yine de denedim:

"Başlangıçta şehri savunmaya yardım ettiler. Çoğunun silahı yoktu, ama suçluların vardı."

"Hem suçlu hem de kahramanlar," diye ekledi Sead.

"Muhamed, aslında kahraman değil, sadece hırsız olduklarını söyledi," diye yanıtladım Sead'e. "Suçluların artık ön saflarda olmadığını, hepsinin tekrar şehirlerde dolaştığını söyledi."

"Kendi işlerini yapıyorlar," dedi Sead.

"Kendi işlerini mi?" diye sordu Rafik. "İnsanları dövüp soymak mı?"

"Bazıları yapıyor, ama örneğin Juka bir kahraman!"

"Görünüşe göre Juka, diğerlerinin hepsinden daha büyük bir hırsız, Muhammed böyle iddia ediyor," diye açıkladım.

“Bu sadece kıskançlık.”

“Şey, beni dinleyin,” diye araya girdi Rafik. “Savaşta olduğumuzu ve her şeyi biliyorum. Ama insanların beş kilo kavak ağacı için sizi soymaya başlaması...”

Ne demek istediğini açıklamadı.

9.

Rafik haklıydı, şehirdeki durum kötüydü ve her geçen hafta daha da kötüleşiyordu. Ocak ayına gelindiğinde, evi her gün ısıtmak artık mümkün değildi. Karaborsa fiyatları o kadar fahişti ki, neredeyse hiç kimse odun alamıyordu; üstelik suçlular artık şehirdeki tüm ticareti kontrol ediyordu ve size bir şey satan herkes, karaborsaları devriye gezmek ve satılan malları geri almak için Testapelata gibi haydutlar tutuyordu.

Soyulanlar, ertesi gün, meşe odunu dolu çuvalın aynı tüccar tarafından çalındığını gördüklerini bildirdiler.

Bazen bütün bir bina, bir çuval huş ağacı odunu için para toplardı. Kendilerini soyguncular dan korumak için, komşular ceket ceplerinde bıçak ve tabancalarla birlikte pazara giderlerdi.

Karaborsaya girmeden önce aranıyorduk, bu yüzden sadece silahsız bir kişi içeri giriyordu, diğerleri ise dışarıda, parmakları her türlü tahta sapına sarılı, uğursuz bir grup halinde bekliyordu. Eğer eve sağ salim dönmeyi başarabilirlerse, her aile iki veya üç kütük alırdı; bunlar da sonraki günlerde Kızılhaç'ın haftalık yardım rasyonundan makarna pişirmek için kullanılırdı.

Kış aylarında ana beslenmemiz buydu: soğuk makarna, tuzsuz ve sossuz, kahvaltıda, öğle yemeğinde ve akşam yemeğinde. Her öğün küçük bir absürtlüktü. Ağzımıza sadece tadı berbat olmakla kalmayıp neredeyse hiç besin içermeyen bir şey tıkıyorduk. BM Gönüllü Kuvvetlerinden gelen ara sıra takviye olarak verilen toz süt ve konserve et, iskorbüt hastalığını önlemek için yeterli vitamin içermiyordu ve giderek daha fazla yetişkinin kara kırmızı kan tükürdüğü görülüyordu. O kış babam yetersiz beslenme nedeniyle ön dişlerinden ikisini kaybetti.

Bir zamanlar doğal karşıladığımız şeylerden en sinir bozucu olanı banyo yapmaktı. Küveti doldurmak için, sadece apartmandaki çeşmeden yeterli miktarda su bidonunu bizim bloğumuza (ve ailemizin durumunda, altıncı kata kadar) taşımak çok zahmetli olmakla kalmadı, aynı zamanda suyu tek tek tencerelerde ısıtmak zorunda kaldık.

Çoğumuz hala ayda en az bir kere yıkanmaya çalışıyorduk —vücut kokularımızın kötü kokusu dayanılmaz hale geldiğinde.

1993 Ocak ayının sonlarına doğru, ikinci kış banyomuz sırasında, annemin saçımı bit önleyici şampuanla (bir BM yardım programı) yıkarken beni endişeyle incelediğini fark ettim.

“Ne oldu?” diye sordum. “Yüzünü buruştur.”

“Hiçbir şey, bir şey yok. Sadece bir döküntün var.”

“Kayak kıyafetimden dolayı. Her zaman bir yerim kaşınıyor.”

Daha sonra, babamın bornozunda sobanın yanında ısınırken, ebeveynlerimin banyoda kendi aralarında konuştuklarını duydum.

“Çok zayıf,” dedi annem.

“Biliyorum. Hepsi zayıf, bu...”

“Hepsinin zayıf olması umurumda değil,” dedi annem. “Oğlum iskelet gibi. Kaç kilo olduğunu bilmiyorum. Otuz kilo mu?”

“Kesinlikle o kadar hafif değil.”

“Korkarım bizi er ya da geç yere düşürecek.”

“Hayır, bizi yere düşürmeyecek.”

“Hayır, bizi yere düşürmeyecek,” annem öfkeyle onu taklit etti.

“Sözlerin onu kesinlikle durdurmayacak. Beni yatıştırmak yerine, yemek bulsan daha iyi olur. Muhammed'i ara.”

“Ön cephede, ayrıca ona yalvarmaya devam edemem.”

“Ah, neyse. Beyefendi tam da doğru anı seçti, onuru keşfetmek için.”

“Beni yalnız bırak.”

“İstiyorum...”

“Banyodan çık ve beni yalnız bırak,” diye bağırdı babam. Bir kapı çarptı, ama

banyo kapısı değildi, çünkü suyun şırıltısını hala duyabiliyordum.

Alevlerdeki kütüğün titrerken çıkardığı çıtırtıyı dinledim.

***

Okul Şubat ayında yeniden başladı. Neyse ki, korkularımız gerçekleşmedi,

ve komşu mahalledeki gibi sığınak olarak kullanılan karanlık bodrumlardan birinde ders görmedik.

Yeni sınıfımız, Ermin'in girdiği kaykay dükkanıydı—sadece bir yıl geçmişti,

ama savaştan önce yaşanan her şey gibi, başka bir çağdan bir bölüm gibiydi. Bu ifadenin ne kadar sık kullanıldığının farkındayım, insanlar savaş anılarını anlatırken. Ve bu ifade tekrarlanıyor çünkü doğru. Hayatta kalanlar için savaş, hayatlarında benzersiz ilkeler ve mekanizmalarla işaretlenmiş bir bölümü temsil eder.

Savaşı düşündüğünüzde, neredeyse gerçeküstü bir tarih yolculuğu gibi görünüyor.

Savaşta yaşadıklarınız, başka hiçbir koşulda yaşanmaz.

Savaş dışında, çocukların 5 derece Celsius'ta ders gördüğü ve yün eldiven giyerken not almaya çalıştığı başka neresi var?

Teoride, paten dükkanının içindeki okulda her çocuğun ayda iki gün sınıfa bir odun kütüğü getirmesi gerekiyordu, ancak pratikte durum böyle değildi. Kısa süre sonra tüm ailelerin çocuklarına yakacak odun sağlayamayacağı anlaşıldı ve savaş sırasında diğerlerinden daha kötü

durumda olan büyük aileler için bu kuralın ek bir zorluk olması nedeniyle belirli bir hoşnutsuzluk vardı. Sonunda, okullara yakacak odun tedarikini ordu devraldı.

Bu, yaklaşık Şubat ayında, altı hafta boyunca öğretmenlerimizden kara tahtalardaki donu kazımalarını istediğimiz zaman oldu.

İlk başta okula geri dönmekten mutluyduk: sonunda her gün evden çıkıp diğer çocuklarla tanışabilecektik!

Ama okulun savaş zamanında bile berbat olduğunu, barış zamanındakinden farklı sebeplerden dolayı olduğunu keşfetmemiz uzun sürmedi.

Hareket edebildiğinizde bile soğuk yeterince dayanılmazdı; saatlerce oturarak dayanmak imkansızdı.

Ancak bu asıl sebep değildi. Yeni öğretmenimiz bu kadar berbat olmasaydı soğuğa bile katlanırdık.

Bize tüm derslerimizi vermesi gereken Bay Karahasan, yetmiş yaşında emekli bir polisti. İlk derse yeni tıraş olmuş, saçında sert bir ayrım ve üzerinde daha önce göğsüne işlenmiş parti armasının izleri hala hafifçe görülebilen mavi, astarlı bir ceketle geldi. Adını söylemeden—hatta bize bakmadan bile—çantasından buruşuk bir asa çıkardı ve bir orkestra şefi gibi sandalyesinin arkasına vurdu.

"Bu asanın bir adı var," dedi. "Adı bir sır. Eğer bana itaat etmezseniz, asa bu sırrı bugün size açıklayacak." Gülümsemesi diş ipinden daha inceydi ve Karahasan bizi kafamız karışık bir şekilde fısıldaşırken görür görmez kayboldu.

"Kim bu?"

"Bu yaşlı keçi bizden ne istiyor?"

"Asanın sırrı ne olabilir?"

"Hiçbir şey anlamıyorum."

"Eğer itaat etmeye cesaret edemezseniz, darbeler indirilecek!" diye bağırdı Karahasan.

"Ve hatta itiraz etmeye cesaret ederseniz."

Bu sadece bir tehdit değildi. Daha ilk gün, sıra komşusundan izinsiz silgi isteyen majo adındaki çocuğu dövmeye başladı. Karahasan, parmaklarını

sıkıca kenetleyip tavana doğru kaldırmaya zorladı ve parmak uçlarına vurdu—Majo boğazı kesiliyormuş gibi çığlık attı. Bu, birçok kurbanın sadece ilkiydi.

Sead ve Rafik ilk hafta iki kez dövüldü, ben de üç kez dövüldüm, Karahasan'ın sopası yanında olmadığı için bana attığı tokadı da sayarsak.

Başlangıçta hepimiz Karahasan'ın gazabını üzerimize çekmemeye çalıştık.

Sessizce oturup yapmamız gerekenleri yaptık, tahtadaki yazım hatalarını öğretmenimize bildirme fikrinden vazgeçtik (sıklıkla datifi genitifle ve akuzatifi lokatifle karıştırıyordu). Faydası yoktu. Yavaş yavaş öğrendiğimiz gibi, Karahasan çocukları dövmekten zevk alan bir kişiydi ve istediği zaman bunu yapabilmek için uyulması mümkün olmayan kurallar koyuyordu.

Önceden haber vermeden hapşırdığınızda dayak yiyordunuz; ama önce elinizi kaldırmadan hapşıracağınızı söylediğinizde de dayak yiyordunuz (bunun için ben de tokat yedim). Öksürmek için de aynı şey geçerliydi, bu yüzden sık sık yetişemez ve hepimizi döverdi. Sonuçta biz yetersiz beslenmiş, hipotermik ve çoğunlukla hastaydık.

Anne ve babamız, savaş zamanının çılgın günlük rutinleriyle o kadar meşguldüler ki, Karahasan hakkındaki şikayetlerimizi ciddiye almadılar.

Annemle olan tartışmadan sonra babam, bize yiyecek sağlamanın bir yolunu bulmak için hummalı bir şekilde arayışa girdi.

Sonunda, onu Kızılhaç'ta yardım dağıtım tablolarını doldurmaya yardım etmesi için işe aldılar (1990'ların başlarında Bosna'da herkes Excel kullanmayı bilmiyordu) ve daha sonra Yedinci Gün Adventist Kilisesi'nin insani yardım kuruluşu olan ADRA'da da işe aldılar. Annem her gün doktora tezi üzerinde çalışıyordu.

Gittikçe daha sık Felsefe Fakültesi'ne gidiyordu, böylece küçük kardeşimi öğrencilerine bırakabiliyordu—ben artık ona bakamıyordum çünkü tekrar okula gitmem gerekiyordu. Akşamları anne ve babamızla buluştuğumuzda (ki bu her zaman böyle olmuyordu; eğer bombalama günün sonundan önce başlarsa, anne ve babam işte uyuyorlardı), genellikle bitkin oluyorlardı ve bize karşı sabırları yoktu. Annem, "Bay Karahasan çok katı," derdi. "Ama bir öğretmen sıkı olmak zorundadır, yoksa hiçbir şey öğrenemezsiniz. Kurallara saygı gösterin ve başkalarını cezalandırdığında ona gülün."

"Ama onun kurallarına uymak imkansız!"

Anneme hapşırığı duyurmanın ne kadar saçma olduğunu anlatmaya çalıştım, ama ikinci cümlemden sonra sözümü kesti: Kardeşim açlıktan ağlıyordu, annem inanılmaz derecede yorgundu, orada yalnız ben değildim, şımarık bir velet olmamalıydım.

Babam da pek daha duyarlı değildi:

"Sana vuruyor mu? Bu doğru değil, ama ne yapabilirim ki?" derdi. "Sen okuldayken ben çalışmak zorundayım. Ayrıca öğretmenlerle tartışmak istemiyorum; bundan hiçbir zaman iyi bir şey çıkmaz. Sadece bu Karahasan'a sana vurması için bir sebep verme."

"Ama bir sebebe ihtiyacı yok; sadece istiyor! Nefes nefese kalmaya başlıyor!"

"Nefes nefese mi kalıyor? Peki, o zaman." Babam kahkahalarla gülmeye başladı, sanki şikayetlerim komikmiş gibi—ve ben öfkeden delirdim.

"Bize vurduğunda, sen ve annem sevişirken nefes nefese kaldığınız gibi nefes nefese kalıyor!" Ben bağırırdım, o zaman babam da bağırmaya başlardı ve sonunda linolyumun üzerine düşerdim.

Hatırlayabildiğim kadarıyla, babam beni hep döverdi. Bunu o kadar sık ve kolay yapardı ki, nedenini her zaman anlamazdım. Bir akşam—savaşın başlamasından yaklaşık bir yıl önce—şehir gençlik tiyatrosunun sahnesinde bazı şiirler okumam gerekiyordu; operayı destekleyen bölümün bir parçasıydım.

Tiyatroya giderken, babam aniden bana tokat attı. Elinin tersiyle vurdu ve darbe özellikle acı vericiydi çünkü hiçbir şey önceden haber vermemişti: parmak boğumlarından gelen fiziksel acı, bir korku hissiyle birleşmişti.

Bu tokadı hak etmek için ne yapmıştım? Beni yere indirmeden önce, daha konuşmamıştık bile. Annemin benim için yaptığı sandviçi çıkardım ve ısırıkları şiirin ölçüsüne uydurmaya çalıştım.

Bu sırada babam akşam trafiğinde sessizce araba sürüyordu, eli Renault 4'ün şemsiye sapı vites kolunda duruyordu ve bir an sonra yüzüme vurdu. Evlilik yüzüğü şakağımda küçük bir kesik bırakmıştı.

“Ama neden?” diye sordum.

“Kırıntı bırakma.” Babam bana bakmadan sandviçi elimden kaptı ve pencereden dışarı attı. “Ve sızlanma. Yakında sahneye çıkman gerekecek.”

Gösteriyi zar zor hatırlıyorum, en azından tokadı ya da sonrasında çocuk tiyatrosunun soyunma odasında babamın görüş alanından kaybolma girişimlerimi hatırlıyorum.

Şakağımdaki yarayı gizlemek için saçımı taramak istedim, ama bunu yapmanın kolayca öfkesini uyandıracağını ve (daha sonra, etrafta yabancılar yokken) daha fazla dayak yiyeceğini biliyordum. Neyse ki, kızı da gösteri yapacak olan bir tanıdığım babamla sohbete girmişti ve küçük kızın yardımıyla saçımı sağdan sola doğru hareket ettirmeyi başardım.

Yanında bir fırça vardı—çocuk fırçası değil, okul çantasına sakladığı büyük, gümüş kıllı bir fırça. Bu da açık maviydi ve kapağında kiraz işlemeleri vardı.

Hatırladığım bu.

Ne yazık ki, beynimiz acı verici olayları yeniden yapılandırmada mutluluk anlarından daha iyidir.

Her şey gibi, bu da kesinlikle türün evriminin ihtiyaçları tarafından koşullandırılmıştır. Belki de bu, bir yırtıcıyla karşılaşmadan sağ kurtulan Homo erectus'un bu deneyimden ders çıkarmasına ve gelecekte bundan kaçınmasına yardımcı olmak içindi.

Biz Yugoslav çocukları için ebeveynler, kılıç dişli kaplanın yerini aldı.

Benim durumumda, beni çoğunlukla babam döverdi—ama sadece o değil. Çocuklarına fiziksel ceza vermekten vazgeçen ebeveynler Saraybosna'da vardı, ancak hor görülen bir azınlığa mensuptular. Onlar zapadnjaci'ydi, Batılılaşmayı arzulayan ve böylece Slav köklerini inkar eden insanlardı.

Babam zaman zaman bana, babasının ona davrandığı kadar acımasız olmadığını söylerdi. Örneğin, beni kırbaçlamazdı. Büyükbabamın ona kemerle verdiği acıyı hayal bile edemezdim. Ve muhtemelen doğruydu, çünkü sınıf arkadaşlarım bana kablo veya su borusunun sırtlarında bıraktığı iltihaplı izleri gösterdiklerinde içimde bir huzursuzluk ürpertisi oluştu. Öte yandan, sözde nazikliğine rağmen, babam bir keresinde kolumu kırmıştı. İzinsiz olarak plaklarını karıştırırken beni yakalamıştı (Deep Purple ve Beatles'ı çok severdi) ve beni defalarca tekmelemeye başlamıştı. İkinci tekme sol dirseğime isabet etmişti. Bir hafta sonra, akşam yemeğinde kolumdaki alçı yüzünden derste dikkatimi veremediğimden şikayet ettiğimde, babam bunun tamamen benim suçum olduğunu söyledi: Eğer sürünerek uzaklaşmaya çalışmasaydım, ikinci tekme bacağıma isabet edecekti, tıpkı onun istediği gibi.

10.

Savaş başladıktan sonra, anne babam aylarca okulun yeniden başlayacağını hayal etmişti.

Çocuğu günde dört veya beş saatliğine bir öğretmene emanet etmek, barış zamanında bile çok şey ifade ediyordu; o koşullarda ise paha biçilmezdi.

Genellikle evde sadece bir ebeveyn kalırdı.

Genellikle anne. Baba cephede savaşmasa bile, çoğu zaman uzakta, iş veya yiyecek arıyor ya da sivil olarak savaş birliklerine siper kazmada yardım ediyordu.

Ancak anneler bile neredeyse her gün evden çıkmak zorunda kalıyordu: bir amca veya arkadaş hasta veya yaralıydı ve tedaviye ihtiyacı vardı, bir insani yardım kuruluşu bir yerlerde bir şeyler dağıtıyordu ve bu iki rulo gazlı bez ve bir tüp multivitamin tableti bile olsa, hâlâ varken oraya koşmak zorundaydık. Bu durumlarda anneler, çocuklarını yanlarına alıp topçu ateşi ve keskin nişancıların tehlikelerine maruz bırakmak ya da evde yalnız bırakmak gibi imkansız bir seçimle karşı karşıya kalıyordu. Bir keresinde, Ermin ölmeden kısa bir süre önce, annem beni ve kardeşimi Caritas dağıtım noktasına götürmüştü: komşulardan toz süt ve yulaf ezmesi dağıttıklarını öğrenmişti. Ancak Caritas ofisine vardığımızda, yardım almak için vaftiz belgesi ibraz etmek gerektiğini öğrendik. Ve yanımızda yoktu.

"Ne kadar üzülsem de, Caritas sadece şehrin Katolik vatandaşlarından sorumludur," diye söyledi gıda dağıtımını denetleyen Hırvat.

Başka bir insani yardım kuruluşuyla iletişime geçin.

"Ama ben vaftiz oldum," demişti annem. "Ailem Hırvat. Belge getirmeniz gerektiğini bilmiyordum. Gerçekten, bize bir şey veremez misiniz? Neredeyse yiyeceğimiz bitti."

"Üzgünüm ama kurallar kurallardır. Sonuçta, herkes Katolik olduğunu iddia edebilir ve biz nereye varırız?"

"Sanki biri kendini Katolik olarak tanıtmayı düşünecekmiş gibi," demişti annem öfkeyle, bizimle birlikte eve doğru tekrar yola koyulmadan önce.

Kardeşimi kollarında taşımak zorundaydı—canlı ve mızmız küçük bir çocuktan, savaş onu neredeyse dilsiz bir çocuğa dönüştürmüştü; her şey kendisine yapılırken hiç şikayet etmiyordu. Ancak arada bir, annemin nefes alabilmesi için durmak zorunda kalıyorduk—ya da duruma bağlı olarak, bombalama çok şiddetli hale geldiğinde binaların giriş hollerinde saklanıyorduk.

Büyük açık alanlardan olabildiğince kaçınıyorduk, ancak bloğumuzdan hemen önce, Kumrovec sinemasının yanındaki gökdelenlere ait büyük otoparklardan birini geçmek zorundaydık—neyse ki, ordu keskin nişancıların sizi görmeden sürünebileceğiniz yirmi metrelik koruyucu bir duvar oluşturmak için moloz dolu çöp konteynerlerini sıralamıştı, yetişkinler alçakta kaldığı sürece. Boynumda küçük bir çocukla, her şey hiç de kolay değildi ve yolun yarısında annemin toparlanması için mola vermek zorunda kaldık. Tam durmuşken, iki çöp konteyneri arasındaki boşlukta, büyük otoparkta birini gördüm. Bir adam bir araba enkazından diğerine atlıyor, kapı kollarını sallıyordu.

"Anne, o adam ne yapıyor?" diye sordum.

"Hangi adam?"

"Şu."

"Kafanı oradan çıkar."

Uzaktan bir silah sesi duyuldu ve bir iki saniye sonra, adam yere yığıldı. Sırtı alevler tarafından tahrip edilmiş bir Fiat'a yaslanmış, dört ayak üzerinde sürünerek uzaklaşmaya çalışıyordu. Boynundan kan fışkırıyordu, kırmızı bir sisle çevrili koyu bir jet. Annem başımı tuttu ve göğsüne götürdü: "Bakma, bakma!"

Ama onun nefes nefese kaldığını duyabiliyordum. 2000'li yıllara kadar onu rüyalarımda gördüm. Savaşta gördüğüm üçüncü ölüydü.

O günden sonra annem beni veya kardeşimi bir daha hiçbir yere götürmedi.

Ama bir roketin patlaması binamızı ateşe verebilecekken, bizi evde yalnız bırakmak gerçekten daha mı iyiydi?

Okul, bu vicdan çatışmasının azabına son vermişti – çocukların sorumluluğunu başka birinin üstlenmesi, boğulmadan önce bir saniye nefes almak gibi hissettirmiş olmalıydı.

Ancak ebeveynlerimiz bir şeyi anlamamıştı: biz çocuklar için, okul onlar için olduğundan çok daha büyük bir özgürlüktü. Barış zamanında bile, Yugoslav evlerinin dar koşulları, çocukların genellikle evden uzakta uzun saatler geçirmeleri anlamına geliyordu—bazen akşam altıya kadar süren okulda, spor kulübünde antrenmanda, sanat ve el sanatlarını teşvik eden bir bölümde veya sadece akranlarıyla oynayarak. Savaş sırasında, çoğumuz için, ebeveynlerimizin tüm taleplerinden ve ruh hali değişimlerinden kaçınma imkanı olmadan, evin klostrofobik alanında tüm günleri geçirmek dayanılmazdı.

Okula dönmeden önce bile, sürekli olarak biraz temiz hava almak için fırsatlar arıyorduk; şimdi okul bize her gün birkaç saatliğine bunu yapma fırsatı veriyordu. Sadece dersten kaçmamız gerekiyordu. Ve hiçbir şey daha kolay değildi. Daha ilk haftada, Karahasan'ın devamsızlıkları kontrol etmediğini veya isimlerimizi öğrenmeye zahmet etmediğini fark ettik: "Sen... cevabı biliyor musun?" İki sıra sandalye arasında belirsiz bir noktaya bakarak sorardı, böylece kime hitap ettiğini anlamak imkansızdı.

“Hayır, sen değil! Yanımdaki sen. Evet, sen. Kırmızı şapkalı ve atkılı sen!

Aptal olma, yoksa sopamı çıkarırım!”

Hatta bir kayıt bile tutmuyordu; gizemli sorulardan sonra keyfi olarak belirlenen “notları” bir polis sendikası defterine yazıyordu.

Fark ettiğimiz gibi, içinde isim listesi yoktu, ancak oturma düzeninin kaba bir taslağı vardı: okul sıralarını temsil etmesi gereken titreyen dikdörtgenler, isimlerimizi değil, altında Arap rakamlarının notları gösterdiği Roma rakamlarını içeriyordu.

Karahasan'ın derslerini atlamanın hiçbir sonucu olmayacağı kısa sürede anlaşıldı.

* * *

Okulu ilk kez astığımızda, çok uzağa gitmeye cesaret edemedik.

O gün, çatışmalar izole çatışmalar, patlamış mısır patlamalarıyla sınırlı gibi görünüyordu ve biz de bloğumuzun yakınındaki keskin nişancılara dikkat etmemiz gereken yerleri aşağı yukarı biliyorduk. Ancak, Quadrants'ın kuzeyindeki bombalanmış sanayi bölgesinin ötesine geçme cesaretimiz yoktu; kırmızıya boyanmış oluklu sac depolar, dev birinin unuttuğu çay

kutularına benziyordu. Arkasında da Žuč Dağı yükseliyordu. Topçu ateşiyle temizlenmiş siperler ve şeritler ağı bir tarafı kaplıyordu, ancak artık aktif bir cephe hattı değildi.

Bosna ordusu dağı çoktan geri almıştı. Kuşatmacılarımız Žuč'tan şehre doğru ilerlemeye ve şehri bölmeye çalışırken bu önemli bir zaferdi.

Muhammed'in bir keresinde babama Zhuch Muharebesi'nin yeryüzünde cehennem gibi olduğunu ve patlamalar sonucu iki kez bir metreküp toprak altında diri diri gömüldüğünü anlattığını hatırladım.

Sanayi bölgesinin depolarında bir süre dolaştık, taze kar dizlerimize kadar yükselmişti. Eve götürmek için odun aradık ama bölge çoktan yağmalanmıştı, hatta kapı çerçeveleri bile sökülmüştü. Bulduğumuz tek şey, pil bölmesi boş kırmızı bir cep radyosu ve 1987 tarihli bir pornografik takvimdi.

Her ikisi de bir nöbet kulübesinin zemininde, yüzlerce boş kovan ve gümüş renkli fişek parçalarının altında yatıyordu.

Büyük olasılıkla nöbet kulübesi, belki de Žuč saldırısının başında makineli tüfek yuvası olarak kullanılmıştı.

Takvime baktık ama resimlerde neler olduğunu gerçekten anlamak için çok küçüktük.

Erkeklerin cinsel organları ön kolum kadar uzundu ve kadınlar sarhoşmuş gibi ya da bağırsak hareketlerinden acı çekiyormuş gibi yüz ifadeleri yapmışlardı.

"Ne iğrenç."

"Allah'a yemin ederim ki asla böyle bir şey yapmam," dedi Sead.

“Anne babanın bunu yaptığını hiç duydun mu?” diye sordum.

“Binlerce kez.”

“Sadece ara sıra,” dedi Rafik. “Yazın yapmak istediklerinde ahırda uyumak zorunda kalıyordum.” Sead ve ben ona baktık çünkü tekrar şaka yapıp yapmadığından emin değildik—ama şaka yapmıyordu. “En azından annem ölene kadar.”

“Neden öldü?” diye sordum.

Sesi sakin geliyordu ama yüzü çoktan erimeye başlamıştı. Onu neşelendirmeye çalıştım:

“Bunu düşünme, komik bir şey düşün!”

“Gülmek ister misin? Şu ikisinin ne yaptığına bak.” Sead takvimin Şubat sayfasını açtı. “O, pipisini onun kıçına sokuyor!”

“Kesinlikle üzerine kaka yapışmış.” Ve hepimiz gülmekten “Beynindeki bir damar patladı. Yere yığıldı.”öldük.

* * *

Dönüş yolunda, bloğumuzla Quadranti arasındaki caddeyi geçerken, çöplüğümüzle batıdaki dört şeritli cadde arasındaki yeşil alanda zırhlı bir araç park edilmiş halde gördük.

Bu, BM koruma birliklerini taşımak için tasarlanmış Sisu-Pasi 6x6 araçlarından biriydi. Çatıda iki mavi kasklı asker oturmuş sigara içiyordu.

Genellikle bu BM koruma güçlerine ait araçları temiz sokaklarda hızla giderken görürdük ve ara sıra bloğumuzun yakınlarında bir yerde durduklarında, meraklı gözlerden uzak durmak için her zaman yakınlarda bir grup Bosnalı asker bulunurdu.

Mavi kasklılarla tek karşılaşmalarımız, ara sıra yapılan BM yardım dağıtımları sırasında gerçekleşirdi ve o zaman bile nadiren konuşurduk, çünkü paketleri genellikle Bosnalı koruma birlikleri bize verirdi.

Sisu-Pasi'deki barış güçlerine "Hey, BM koruma güçleri!" diye bağırdık. "Sigaraları bırakın!" İşaret ve orta parmaklarımızı dudaklarımızın önünde sanki görünmez sigaralar tutuyormuşuz gibi salladık.

Askerler bize güldüler; biri zoraki İngilizceyle sigara içmek için çok genç olduğumuzu söyledi.

"Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu Sead.

"Onlara kendimiz için değil, anne babalarımız için sigara istediğimizi söyleyin," dedi Rafik, ben tercüme ettikten sonra.

Bu, arkadaşlarım ve Birleşmiş Milletler arasında tercüman olarak ilk görevimdi; babam mükemmel İngilizce konuşuyordu ve bana erken yaşta öğretmeye başlamıştı. Askerleri taleplerimizle rahatsız edecek kadar İngilizce öğrenmiştim.

Ne yazık ki, bize sigara vermeyi reddettiler ve zırhlı araçlarına binmemize bile izin vermediler.

"Nereden geldiklerini sorun. O bayrağı bilmiyorum."

Sead, Sisu-Pasi'nin yan tarafındaki yazıyı işaret etti. Alayın adının yanı sıra, her zaman dünyanın hangi köşesinden geldiklerini gösteren küçük bir bayrak da vardı; söz konusu zırhlı aracın içindekiler – UNPROFOR birlikleri, Endonezya, Nepal ve Pakistan'dan Slovakya ve Ukrayna'ya kadar yirmiyi aşkın ülkeden gelen savaşçılardan oluşuyordu; neredeyse hepsi bir şekilde bizi korumaya çalışıyor, ancak başarısız oluyordu.

"Bu Fransız bayrağı," dedim.

"Hayır, bu Hollanda bayrağı," diye açıkladı Rafik. "Hatırlaması kolay çünkü

Yugoslav bayrağıyla aynı, sadece ters çevrilmiş."

İki barış gücü askeri bakışlarımızı ve "francuska" ve "holandija" kelimelerini fark etmişti, çünkü içlerinden biri kahkaha atarak açıkladı:

“Lüksemburg.”

“Lüksemburg!” diye üçümüz birden haykırdık. “İşte orada!”

Asker bize bir şeyler açıklamaya çalıştı ama İngilizcesi benimkinden bile daha kötüydü.

“Ne saçmalıyor bu? Hey, barış koruyucusu, şuna bak!” dedi Sead, nöbetçi kulübesinden aldığımız takvimi açarak. “Bak: sikini kadının kıçına sokuyor!”

Askerlerden biri şok içinde bize bakarken, diğeri elini uzatarak sırıtarak takvimi ona verdi.

“Hayır, hayır, hayır!” dedi Sead.

“Ne düşünüyorsun, sapık!” dedim.

“Önce sigaralar, sonra takvim, aptal!” dedi Rafik.

Lüksemburglu teslim olur gibi kollarını havaya kaldırdı ve anlaşmayı tamamlamak için cebinde bir paket Lucky sigarası ararken, arkadaşı ona bir şeyler homurdandı. Belli ki en yüksek rütbeli subay oydu, çünkü İkinci Teğmen Mandrillo isteksizce Sisu-Pasi'nin taretine gömülmüştü.

"Ne!" diye bağırdım.

"Bize sigara izmariti vermek istiyor! Bırak yapsın!"

"Sen iğrenç bir keyif kaçıransın."

"Neden sigara istiyorsunuz?" diye sordu Lüksemburglu bize beceriksiz bir İngilizceyle. "Sigara içmek için çok gençsiniz."

"Biz onları içmek istemiyoruz," diye açıkladım.

"Onları takas etmek istiyoruz.

Her paket sigara için, yabancı sigaralar, yani Drina veya benzeri değil, Marlboro, Camel, iyi markalar, her paket için size bir kutu karaborsa Pepsi verecekler."

Lüksemburglu yine yüzünü buruşturdu, sanki bizi görmek bile kalbini kederlendirmiş gibiydi.

"Müzik sever misiniz?" diye sordu ve elimde tuttuğum küçük kırmızı radyoyu işaret etti.

"Genellikle," diye yanıtladım.

“Alice Cooper!” dedi Sead.

“Ama bakın: boş.” Radyonun pil bölmesini açıp mavi kasklıya gösterdim.

“Müzik yok.”

“Bekleyin.” Asker araca girdi. Birkaç saniye sonra tekrar ortaya çıktığında elinde bir el feneri vardı. Vidasını söktü, bana yaklaşmam için işaret etti ve pilleri doğrudan eldivenime bıraktı—biri kara düştü, ama Rafik hemen buldu.

“Teşekkürler!”

“Harika adam!”

“Ve bu.” Mavi kasklı adam pantolon cebinden bir paket Haribo jelibon çıkardı. Onları Rafik'e fırlattı ve bize gitmemizi söyledi—biz de gittik, ama ona minnettarlığımızı haykırmadan değil:

“İyi şanslar, aslan!”

“Lüksemburg'daki en havalı adam!”

En büyük iltifat Rafik'ten geldi: “Tam bir hacısın, bunu kabul etmelisin!”

Hacı, Mekke'ye büyük hac yolculuğunu yapmış olan kişidir, Hacı ve Bosna'ya geri dönmüş kişidir.

Dersler henüz bitmediği için (toplamda en fazla bir buçuk saat dışarıda kalmıştık), mahallemizden uzak durduk. Kumrovec sinemasının terasının altına saklandık, pilleri yerleştirdik ve Saraybosna Radyosu'nu dinlemeye başladık—duyduğumuz ilk şarkı maalesef Kaçak Tren'di. Sunucu da beğenmedi; çok duygusaldı—sadece kızı ısrarla dinlemek istediği için çalmıştı.

Sonra ise Bon Jovi'nin "Aşka Kötü Bir İsim Veriyorsun" şarkısı çalmaya başladı.

Sakızlı şekerleri paylaştık ve açlıktan ölüyormuşuz gibi yedik, ve bir bakıma gerçekten de öyleydik. Okulu asmanın ilk günü daha iyi geçemezdi: aylar sonra tatlılar yemiştik ve hatta pilli kendi radyomuz bile vardı.

Pastanın üzerindeki krema, takvimi sigara karşılığında takas etmek olurdu. Ama en azından askerin takası tamamlamak istediğini görmüştük.

Sadece başaramamıştı.

“Başka bir seks manyağı bul,” dedi Sead. “Ve sakızı da alırız.”

“Ve sakızla birlikte Pepsi,” diye ekledim.

“Ama jelibonlar daha iyi değil mi?” diye sordu Rafik. “Ben onları Pepsi'den daha çok sevdim.”

“Hayır, Pepsi,” diye sonuçlandırdım.

“Ya da belki ikisi birden? Neden ikisi birden olmasın?”

Artık kim okula gitmek ister ki?

11.

Okul yılının geri kalanını—tüm baharı ve Haziran ayını—okuldan kaçarak, etrafta dolaşarak ve karaborsada veya UNPROFOR askerleriyle şekerleme karşılığında takas etmek için terk edilmiş tarihi kalıntıları arayarak geçirdik. Kısa süre sonra Lüksemburglu hadžijalarımız gibi az sayıda barışçıl barış koruyucusu olduğunu keşfettik. Çoğunun bizim yiyecekten

daha çok pornografiye ihtiyacı vardı. Bu özellikle Amerikalılar, Fransızlar, Nepalliler ve Çekler için geçerliydi. Videolar ve dergiler karşılığında, askerleri bize çikolata, limonlu şeker, meyan kökü ruloları, şeftali halkaları dolu poşetler, Coca-Cola kutuları veya erzaklarından kalan küçük fıstık ezmesi ve ahududu reçeli kaplarını vermeye razıydılar. Bazıları bize sakız satmaya çalıştı, ancak ilgisizliğimiz karşısında şaşırdılar:

"Sakız yok mu? Emin misiniz?"

Hayır, teşekkürler! Sakız, en azından savaş zamanında, en büyük soygundu. Kim sadece çiğnemek için bir şey isterdi ki? Yutmak mümkün olmadığı için, tatlı tadın verdiği heyecan hiçbir tatmin sağlamıyordu. Sakız çiğnemek sadece bizi daha da acıktırıyordu ve zaten yeterince aç kalmıştık.

* * *

Bazen barış güçlerinin elinde hiç tatlı olmazdı, bu yüzden bize sigara verirlerdi. Sonra bunları karaborsada bir Toblerone veya Evroblok çikolata ile değiştirirdik, ama genellikle bu adımı atlamayı tercih ederdik.

Oradaki satıcılar, inatla daha düşük fiyatlar için pazarlık yapmaya çalışan tefecilerdi. UNPROFOR askerleri tamamen farklı davranıyordu: Takaslarımızın ne kadar kolay yapıldığına sık sık hayret ederdim. En zor kısım, devriyeler boşta kaldığında bir an için şehir radyo istasyonunun yakınındaki UNPROFOR destek noktasında park etmiş veya bekleyen bir Sisu-Pasi bulmaktı.

1993 baharında, biz çocuklar için hâlâ bir gizemdi ki, bir Snickers çikolatası gibi kıymetli bir şeyi bir yığın iğrenç cinsel görüntüyle takas etmeye kim razı olurdu?

Ama bu bile değişecekti. Askerlerin ilgisini çekecek dergi ve video kasetleri bulmak için, eski gazete bayilerini ve terk edilmiş video dükkanlarını yağmaladık ve daha sonra, yazın gelişiyle birlikte, Žuč Dağı'nın eteğindeki demiryolu rayları boyunca sıralanmış bazı yazlık evleri bile.

Birinde, bir koli Marlboro sigarası bulduk, diğerinde ise bir sepet dolusu çıplak Asyalı kadınların slaytlarını. Tüm baskınlarımız başarılı olmadı. Bazen hiçbir şey bulamadık, bazen yakalanıp dışarı atıldık. Sanki bu yetmezmiş gibi, Mart ayından itibaren giderek daha fazla başka çocuk

grubuyla karşılaştık, onlar da baskın yapmaya niyetliydiler. Eğer sayıca bizden fazlalarsa ya da daha büyüklerse, bizi soymaya çalışacaklarından emin olabilirdik.

İlk seferinde ganimetimizi teslim etmek zorunda kaldık—altı kişiydiler ve liderleri, bıyıklarında biraz tüy olan uzun boylu bir adam, bir sustalı bıçak çıkardı. Talihsizliğimizde, aynı zamanda şanslıydık: o gün sadece iki sayı "Playboy" bulmuştuk. Bu "göğüs dergileri" (bu ifadeyi Rafik uydurmuştu) barış koruyucuları için biraz fazla zararsızdı; gerçek pornografi için çok daha fazla tatlı alabilirdiniz.

İkinci kez direndik. Devrilmiş bir gazete standı keşfetmiştik.

Yan yatmış haldeydi. Radyomuzu da bulduğumuz sanayi bölgesine çok uzak değildi. Kışın baskınlarımız sırasında birkaç kez yanından geçmiştik, ancak karla kaplı olduğu için bir araba enkazı sanmıştık.

Slovenya'da üretilen ve bir metrekarelik iç yüzeyiyle Yugoslavya genelinde büfe, seyyar polis karakolu veya tütüncü olarak hizmet veren plastik ve mineral yün küplerden biriydi.

Bir patlama sonucu devrilmişti; alt kısmı kısmen erimiş ve yan taraflarının yüksekliğine ulaşan bir kraterin asfalt sırtlarında hafifçe yükselmişti.

Gazetelerin çoğu bombalardan çıkan şarapnel parçalarıyla parçalanmış veya suyla o kadar şişmişti ki artık açılamıyordu. Ancak, kesinlikle takas edebileceğimiz, pornografik çizgi romanlarla dolu bir dergi bulduk (garip bir şekilde Makedonca) ve birkaç paket Marlboro sigarası da bulduk; bunlar da selofan sayesinde sağlam kalmış gibi görünüyordu.

“Bir şey buldunuz mu?” diye sordu uzaktan biri. “Takas edelim mi?”

Dört adam bize doğru geliyordu ve içlerinden biri sürekli “takas edecekleri ‘seks dergileri’ olduğunu bağırıyordu, ancak aceleyle yaklaşıyorlardı ki bu da sorun yaratacağı anlamına geliyordu: kaçmadan önce bizi yakalamak istiyorlardı.

“Bizi dolandırmak istiyorlar,” dedim.

“Dört kişiler,” diye ekledi Rafik.

Sead kaçmak yerine onlara doğru gitti.

“Defolun buradan!” dedi. “Burada hiçbir şey yok.”

Temas kurma girişiminde bulunuldu—çocuklardan biri Sead'i kolundan çekmeye çalışırken, arkadaşı da yer değiştirmek istediklerini bağırmaya

devam etti— sonra ilk darbe geldi. Sead inledi ve yere yığıldı. Dördü de ergendi, bizden en az üç yaş büyüktüler ve Rafik ona çizgi romanlardan birini fırlattı:

"Al. Bizi rahat bırak."

Bunu yapmaya hiç niyetleri yoktu. Biri Rafik'i boğmaya başladı, diğeri kulağıma bir şey fısıldayacakmış gibi bana çok yaklaştı—ve bir an sonra yüzüstü yerdeydim.

* * *

Bizi topladıktan sonra ceplerimizi aradılar. Benim cebimde hiçbir şey bulamadılar, ama Rafik Marlboro paketlerini cebime doldurmuştu—ve cezalandırıldı.

"Onları saklamak istedin, değil mi?" Tekme. "Bize pornografik dergiyi verip sigaralarla kaçacaksın, kurtulacağını mı sandın?" Bir tekme daha.

Sonunda, belli bir noktada, bizi yalnız bırakıp gittiler, ama kendimize gelmemiz biraz zaman aldı. Özellikle Rafik hiç iyi hissetmiyordu — herkesten daha çok dayak yemişti ve çift görmesinden şikayet ediyordu.

Başka şartlar altında komik olurdu, ama sağ gözünde bir sorun vardı; irisinin üzerinden siyah bir çizgi geçiyormuş gibi görünüyordu.

Sead bana, "Senin yüzün de daha iyi görünmüyor," dedi.

"Seninki de."

“Neye benziyorum?”

“Burnun kanıyor. Ve bir gözün domates gibi şişmiş.”

“Seninki de.”

“Şimdi bunu anne babama nasıl açıklayacağım?”

Gerçekten de sorun buydu. Yüzlerimizi incelemek için bir su birikintisi bulduk, sonra yıkamaya çalıştık. Hepsi işe yaramadı. Burunlarımız kanıyordu, gözlerimiz inmiyordu. Bu halde eve gitmek zorunda kaldık. Normalde, yaralı olarak eve gelmek o kadar kötü olmazdı.

Kendisi dövüşmeyi bilmeyen ve bu yeteneği Sead'in babasından almış olan babam, benim kendimi savunmada iyi olduğumu düşünmeyi bile severdi— bazen saçımı okşar veya benden daha büyük biriyle tekrar dövüşmek zorunda kalırsam diye bir taş tutmamı tavsiye ederdi.

Güçlü olduğumu hayal etmesi, muhtemelen onu zayıflığıyla ilgili hissettiği utançtan kurtarıyordu. O gün, kanlı bir ağızla doğruca dişçiye gitmişti; ben ise yarı kör ve kanlı bir burunla eve dönmüştüm.

Evet, belli bir miktarda yaralanma kabul edilebilir, hatta hoş karşılanabilirdi, ama benim durumumda, sanki bir araba tarafından ezilmiş gibiydim.

* * *

Babam bana bunu kimin yaptığını sorduğunda, kekeledim.

"Tanıdığım hiçbir erkek çocuğu yok."

"Okulda mı?" diye sordu babam.

Meğer okuldan kaçıyormuşum. Oturma odasından ve koridordan peşimden koştu ve beni banyonun önünde yakalamayı başardı; üç dört tokattan sonra gözlerinde dehşet dolu bir ifade belirdi.

"Git kendini yıka," dedi.

Banyoda, kanın sadece burnumdan değil, gözümün etrafında oluşan şişlikten de damladığını gördüm. Babam bunun ne kadarının kendi hatası olduğunu bilmiyordu; kim bilir ne kadarından utanıyordu. Yıllar sonra, ölümü yaklaştığında, onun her zaman çocuklarına bunları hiç vermediğini iddia ettiğini fark ettim. Hatta sık sık kendini övüyordu: "Başkaları çocuklarını döver, ama ben dövmedim. Ben bir canavar değilim."

Kardeşimle ona karşı çıktık: Gerçekten de bizi dövmüştü, çünkü tıpkı bu olayda olduğu gibi! Ya da diğerinde, kolumu kırdığında. Ya da yine...

Ama bu hikayelerle onu eziyormuşuz gibi hissettik. Bize sanki dövülen oğulmuş gibi baktı. Bu yüzden onu yalnız bıraktık. Zaten yıllardır kanserle mücadele ediyordu, tekerlekli sandalyedeydi ve her bağırsak boşalması stoma torbasına olduğunda acı içinde inliyordu.

Ona daha fazla acı çektirmek için hiçbir sebep yoktu.

Ailem, birinin beni her gün okula götürmesine, diğerinin de gelip almasına karar verdi. Tartışmadan kabul ettim: O dayaktan zar zor kurtulmuştum, kaderi daha fazla zorlamak istemiyordum. Dahası, sık sık olduğu gibi, bir hafta sonra beni denetlemeyle ilgili zorluklardan yorulacaklarını umuyordum. Ve öyle olmasa bile: okul yılı sadece birkaç hafta daha sürecekti.

Annemin ve babamın beni doğrudan Karahasan'a teslim etmesinin bir avantajı vardı: onu tanıyorlardı. Daha doğrusu, annem onu tanıyordu. "O adam bir mağara adamı, Emir," diye fısıldadı bir gece babama. "Kara tahtaya yazdıklarını gördüm ve ekmek kelimesini yanlış yazmış. Ekmek!"

"Polis memuru, ne bekliyorsun ki?"

"Ve çocukları dövüyor mu? Bunun doğru olduğunu mu düşünüyorsun?"

"Onun gibi birinden, beni şaşırtmazdı."

Ertesi gün, beni okuldan almaya geldiğinde, annem Karahasan'la kısaca konuşmak istedi. Ve o, gurur duyup duymayacağını bilemeden, ya da tehdit altında hissedip hissetmeyeceğini bilemeden, sanki hala polis memuruymuş ve biz de kişisel bilgilerini kontrol ettiği sıradan vatandaşlarmışız gibi önümüzde hava atmaya başladı.

"Neye ihtiyacınız var hanımefendi?" diye sordu.

“Oğluma bir daha dokunursa, onu mahkemeye ve hatta okul yetkililerine bile vereceğim.” Paten dükkanının girişinin önünde duruyorduk; neredeyse tüm sınıf arkadaşlarım hâlâ sırt çantalarını topluyordu. Annem o kadar yüksek sesle konuştu ki herkes duyabiliyordu. Birdenbire sessizlik çöktü.

“Eğitim yöntemlerime karışamazsınız.” Karahasan, saygın bir ton takınmaya çalıştı ama o, saygınlığı ördek tüylerinden su gibi akıp giden adamlardan biriydi. Çocukları dövmenin yanı sıra, uzun ve bakımsız tırnakları da vardı. Teneffüste gürültülü bir şekilde ekmeğini ve peynirini yiyor, ardından parmaklarını yalıyordu; aylardır makarnadan başka bir şey görmemiş otuz sıska çocuk ise ona bakıp, ağızlarından salyalar akıtıyordu.

“Çocuklarını tokatlama hakkı sadece anne babaya aittir, başka kimseye değil,” diye karşılık verdi annem. “Ve ben burada sizinle tartışmak için değilim. Buraya, oğluma bir daha zarar verirseniz neler olacağı konusunda sizi uyarmak için geldim. Bana inanmıyorsanız, şehir okulundaki Bay Grah'a ya da Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki Bayan Hasimbegović'e benim hakkımda sorabilirsiniz.

Üniversite yıllarımda sizinle aynı odayı paylaştım. Arayın ve beni ciddiye alıp almamanız gerektiğini sorun.” Bir kez olsun, annemin tanıdığı birini gündeme getirmesi yüzünden yer altına kaybolmayı dilemedim.

Karahasan artık beni dövmüyordu ve beni hiç sorgulamadan bana düz A notu verdi.

* * *

Annem ve babam, ev ve okul arasındaki hareketlerimi beklenenden daha ısrarlı bir şekilde izlemeye devam ettiler. Daha önce, sertliklerinin dayakla sonuçlanacağına güvenebilirdim; en fazla, eğer aşırıya kaçmışsam, iki veya üç gün ev işi eklerlerdi, ama bu sefer farklıydı. Savaşın ortasında, haftalarca, hatta şehir ateş altındayken bile, ortalıkta dolaştığımı keşfetme korkusu beni bırakmadı.

"Ölebilirdin!" derdi annem bana—bazen başka bir şey için beni azarlarken,

bazen de sebepsiz yere, aniden. Belki de bej renkli Olympia'da doktora tezini yazıyordu, ya da sosyolinguistik kitaplarından birini okuyordu, birdenbire donakalır, bana bakar ve yavaşça şöyle derdi:

"Ölebilirdin. Aptal, ölebilirdin."

İlk başta Sead, Rafik ve benim dikkatli davrandığımız konusunda onu rahatlatmaya çalıştım, sonra vazgeçtim çünkü bu onu gerçekten çok kızdırdı:

"Öyle mi, dikkatli miydiniz? Çobanın oğlu gözünü kaybetmemiş miydi?"

Gerçekte, olaylar öyle olmamıştı, ya da en azından tamamen öyle olmamıştı. Dört soyguncudan biri Rafik yerde yatarken yüzüne tekme atmış, sağ gözünü yaralamıştı: göz kapağı kısmen göz küresinden ayrılmıştı, bu yüzden düşüşe kadar Rafik gözünün üzerinde bir yara bandı takmak zorunda kalmıştı, ki hepimiz bunu oldukça havalı bulmuştuk.

Ama bunu anneme açıklamaya bile çalışmadım. Başımı koparırdı.

* * *

Yaz tatilinden önceki son okul haftasında Karahasan bizimle vedalaştı: o okul yılından sonra emekliliğinin tadını çıkarmak için geri dönecekti ve bilgisinin bir kısmını bize aktarmayı başardığını umuyordu.

Zaman zaman sert davranmış olsa da, bunu her zaman iyi niyetle yaptığını söyledi. Öyle söyledi. Veda konuşması sırasında birkaç kez duraklamak zorunda kaldı; o gün, şehrin bombalanması aralıksızdı (içimizden dersin kesintiye uğramasını umuyorduk) ve konuşmasını bitirdiğinde, bize üzgün bir şekilde baktı, ve belirsiz bir şekilde yalvarır gibiydi, sanki alkış ya da en azından öğrencilerden birinin güzel bir şey söylemesini bekliyordu. Ama biz sessiz kaldık, acımasızca, şehrimizin kuşatmasının uzun zamandır gösterdiği şeyi küçük ölçekte doğruladık: Saraybosna'da Stockholm sendromu yoktu.

Okulun sondan bir önceki gününde, Karahasan'ın öğleden sonra ders verdiği bazı alt sınıf öğrencileri, "onu göndermek" için bir şeyler hazırladıklarını söyleyerek bizi uyardılar: "Hiçbir koşulda kara tahtayı silmeyin. Eğer sinirlenip sizi dövmek isterse, kaçın. O yaşlı herif zaten geri gelmeyecek. Anladınız mı? Su kovasına dokunmayın!"

Binamızda oturan daha büyük bir çocuk olan Bojan bize böyle tavsiyede bulundu. Savaşın başında, hatta suçlu birliklerinden birinde savaşmıştı, ama sonra anlaşıldı ki, sadece on beş yaşındaydı ve onu eve göndermişlerdi.

"Neden? Ne yapmak istiyorsun? Kovayla ne ilgisi var?" diye sorduk ona.

"Göreceksin."

Görmeden önce bile kokusunu aldık: Ertesi sabah sınıfa girdiğimizde, lağım gibi kokuyordu. Kara tahtayı temizlemek için su çektiğimiz kovadaki sıvı, yakındaki yerde duran sünger gibi sarıydı. Pencereleri açtık, sanki yanan bir çöp yığınının yanından geçiyormuşuz gibi burunlarımızı yakalarımızla kapattık ve beklentiyle dolu bir şekilde sıralarımıza oturduk. Karahasan geldi, önce sıcağa, sonra pencereleri açarak yarattığımız cereyana ve son olarak da kokuya lanet etti.

"Beni çeşitli tatsızlıklara zaten alıştırdınız, ama bu artık sınır, bu gerçekten..."

"Profesör, sizi kısaca rahatsız edebilir miyiz?"

Bojan da dahil olmak üzere üçüncü sınıf öğrencilerinden üçü kapıda duruyordu.

Öyle abartılı bir samimiyetle gülümsüyorlardı ki (biri hatta beyzbol şapkasını elinde, saygıyla tutuyordu), Karahasan ne olduğunu hemen anlamalıydı. Ancak o eski bir Komünist polisti. Diğerlerini gözetmek zorunda kalacağını hayal etmesi imkansızdı.

“Ne istiyorsunuz? Burada ne yapıyorsunuz?” diye hırladı üçüne. “Sizin sınıfınıza daha sonra geleceğim!”

“Bugün değil,” diye bağırdı Bojan, kovayı kapıp Karahasan’ın yüzüne iki litre idrar döktü. Sarı akıntı güneş ışığında bir an parladı – sonra duvara çarpan bir kırbaç gibi yere düştü ve Karahasan’ın nefes nefese, homurdanarak, küfrettiğini duyduk:

“Ne? Nasıl? Şerefsizler...”

“Küçük bir veda hediyesi, domuz!”

Bojan ve arkadaşları kaçtı, Karahasan çılgınlar gibi bağırarak peşlerinden koştu ve biz beşinci sınıf öğrencileri kaykay dükkanının önündeki asfalt alanda bir daire oluşturup şarkı söylemeye başladık:

"İşemek, kedi, ayak sesleri – kokuyor, kokuyor, kokuyor!"

Boşnakça'da kafiyeli.

12.

Çocukken, mekanik cihazların hassasiyetine hayrandım.

Plak çalarımızın kolunun kendi kendine kalkmasını ve plaktaki son oluğun sonundaki desteğe yerleşmesini izlemekten asla bıkmazdım.

Ancak beni en çok etkileyen şey, bir lensin kamera gövdesine tam olarak oturmasıydı. Daha genel olarak, çeşitli sesleriyle kameralar istemsiz müzik kutularıydı: deklanşörün keskin vızıltısı ve ilerleme kolunu çekmenin çıtırtısı vardı. Ama bunlar görünmez süreçlerin sesleriydi ve bir lensin yerini bulduğu büyük çıtırtıyla karşılaştırılamazdı. Bu ses çıkmadan önce, lensi kameraya takmak ve çevirmek, çevirmek, çevirmek, çevirmek gerekiyordu – TIK, ve her şeyin yerinde olduğu ve işlevini zarif bir şekilde yerine getirdiği işleyen bir dünyanın sesi duyuluyordu.

Babamdan, özellikle de çok sevdiği büyük Canon'unun (Almanya'ya getirdiğimiz ve hâlâ bende olan bir A-1) lenslerini değiştirmeme izin vermesi için kaç kere boşuna yalvardığımı bilmiyorum.

En azından artık kullanmadığı küçük Olympus'unun lenslerini değiştirmeme izin vermesini istiyordum. Ancak babam, ekipmanını kullanma konusunda bana güvenmiyordu; bu yüzden o zaman kolumu kırmıştı. Ailem, cihazların hareketlerine ve seslerine olan hayranlığımla sık sık dalga geçerdi—görünüşe göre, çocukken mutfaktaki büyükbaba saatine uzun süre bakıp, çan sesini duyurmak için yumruklarımı kaldırıyormuşum—ve büyüdüğümde makine mühendisliği okuyup mühendis olacağımdan emindiler.

Her zaman olduğu gibi, yanılıyorlardı: belki de çocukken bir süreliğine mühendis olmaya yazgılıydım, ama bu tahmin, şiire olan tutkum veya ateşli silahlara olan merakım gibi, savaştan sonra gerçekleşmedi. Mühendis olmak için muhtemelen gerçekliğin her an paramparça olabileceğini bizzat deneyimlememelisiniz.

Savaş bir yıldan biraz fazla sürmüştü (çok uzun görünmeyen ama aynı zamanda sonsuzluk gibi gelen bir süre). Bir dönüşüm zamanıydı. Şehrim artık aynı değildi. Hiçbir şey çalışmıyordu: sinemalar, tiyatrolar, yüzme havuzları veya elektrik yoktu; geceleri hala ışık saçan tek şey yanan çöp yığınları ve izli mermilerdi.

Ben de artık aynı değildim. Artık şiir yazmıyordum, resim çizmiyordum, hatta okumuyordum bile. Şehrin yıkıntıları arasında dolaşan, pornografik dergiler arayan bir vahşiye dönüşmüştüm.

Annem ve babam da artık aynı değildi. Her gün tartışıyorlardı. Sebep her zaman aynı gibiydi, ne olduğunu tam olarak anlamasam da. Babam annemi çok aceleci, çok karamsar olmakla suçluyordu. Sık sık ona soruyordu:

"Peki ben orada ne yapacağım?"

Ama nerede? Biz çocukların önünde söylemediler. Neden tartıştıklarını anlamadım.

* * *

Annemle babam arasındaki gerilim, benimle arkadaşlarım arasındaki gerilimle el ele gidiyordu. Okula döndüğümde, içten içe Sead ve Rafik'in de aynısını yapmasını ummuştum, ama onlar okula gitmemeye devam ettiler. Bu yüzden birbirimizi daha az görüyorduk, ama bu tek başına bana neden daha kötü davrandıklarını açıklamak için yeterli değildi. Şöyle başladı: onları her gördüğümde, küçük kırmızı radyomuzu hiçbir açıklama yapmadan kapatıyorlardı.

Birkaç gün sonra, bana açıkça hakaret etmeye bile başladılar:

"Sen de ister misin?" diye sordu Sead, onları okuldan sonra gördüğümde.

Bana Haribo şekerlerini uzatmıştı, ama uzanır uzanmaz geri almıştı. "Hayır, hayır, yolumdan çekil."

Onun bana bu kadar çabuk düşmanlaşmasına neyin sebep olmuş olabileceğini anlamak için beynimi zorladım.

Artık onlarla takılamadığım için mi bana kızgınlardı? Kötülük katlanmıştı

—yaz tatili yaklaştıkça, Sead'in babasının babamı dövdüğü hikayesine daha çok katlanmak zorunda kalıyordum; bu, daha önce dostluk adına utanç içinde kaçındığımız bir konuydu.

Hakaretleri sessizce kabullendim. Onları durdurmanın tek bir yolu vardı: Sead ile kavga edip kazanmak. Ama biz çocuklar, ebeveynlerimizin yansımasıydık. O her zaman en güçlü olan, sık sık ve isteyerek ellerini kaldıran atlet olmuştu ve ben onunla yüzleşme cesaretini gösteremiyordum.

Sead'in davranışlarına ne kadar çok tahammül edersem, o kadar kötüleşti.

İncil'de, alçakgönüllülerin kutsanacağı ve yeryüzünü miras alacağı söylenirdi— Bosna'da bunu kötü bir şaka olarak yorumladılar: ülkemizde, dişlerinizi erken göstermeyi öğrenmezseniz, ölürdünüz.

Sonunda artık dayanamadım. Yaz tatilinin ilk haftasında, basketbol sahasında ikisiyle de karşılaştığımda ve Sead beni hakaret ederek selamladığında, ilk kez isyan ettim: "Aileme karşı neyin var?" diye sordum. "Evimize binlerce kez geldin."

"Hiçbir şey, sana karşı neyim olsun ki?" diye alay etti Sead, inandırıcı olmadan beni rahatlatmaya çalışarak. Onu artık tanıyamıyordum; ve yanında çömelmiş bana gülen Rafik'i bile tanıyamıyordum.

"İyi insanlarsınız."

"Seni her gördüğümde bana kötü davranıyorsun. Neden?"

“Kötü niyetli değiliz, kardeşim. Sadece doğruyu söylüyoruz.” Rafik, hâlâ taktığı göz bandının altında orta parmağıyla kaşıdı—ki bu arada göz bandı kirden kararmıştı.

“O korkak baban Kızılhaç'ta, bizim babalarımız ise şehri savunuyor.”

O ana kadar Sead'in konuşmasına izin verip gülmekle yetinmişti.

Birbirimizi tanıdığımızdan beri Rafik, bizim şehirli çocuklar gibi başkalarını aşağılamak istediğine dair hiçbir işaret göstermemişti. Belki de, sözlerini söyleyenler arasında olmanın hayatı kolaylaştırabileceğini hissetmişti.

Anlamadığı şey ise, bir kez olsun bana hakaret etmesini ne kadar zamandır beklediğimdi.

“Sana bir şey söylememi ister misin, kardeşim?” Rafik'in önünde yere tükürdüm. “Senin baban cephede siper kazıyor; başka bir şey için çok aptal. Benim babam Kızılhaç'ta çünkü bilgisayarlarla çalışmayı biliyor ve İngilizce konuşuyor. Seninki okumayı bile bilmiyor.”

Onu tam kalbinden vurmuştum: Rafik'in babası gerçekten de okuma yazma bilmiyordu. Bunu saklamaya bile çalışmıyordu; bazen oğluna

pencereden bağırırdı: “Rafik, gel bir dakika bana yardım et! Subay bana imzalamam için bir mektup verdi.”

Yugoslavya'nın komünist ilerlemesi büyük şehirlerle sınırlıydı.

Bosna ve Karadağ'ın dağlarında, yetişkinlerin sadece yarısının okuma yazma bildiği ve çoğu zaman da ancak idare eder düzeyde bildiği toprak parçaları vardı.

Rafik'in babası muhtemelen okuma yazma bilmemesinden utanmıyordu çünkü okuma yazma bilenlerle bilmeyenlerin eşit haklarla yan yana yaşadığı bir dünyada büyümüştü.

Ama Rafik bundan utanıyordu, biliyordum. Babası onu her okumaya veya mektup yazmaya çağırdığında, sanki çıplak ayakla cam üzerinde yürüyormuş gibi yüzünü buruşturuyordu. Elbette, onu böyle gücendirmenin ayıp bir şey olduğunu biliyordum—ama ikisi de babama anlatmaya devam ediyordu ve bu da ayıp bir şeydi.

"Babam hakkında böyle konuşma, köpek!" dedi Rafik.

"Onu rahat bırak," diye araya girdi Sead, ben de sihirli formülü uyguladım:

"Karışma. Bu benimle çiftçi arasında bir mesele."

Bir rajanın parçası olmak, kuralları bilmek anlamına geliyordu:

Eğer grubunuzun bir üyesi dışarıdan gelenler tarafından saldırıya uğrarsa, hiçbir koşul veya bahane olmaksızın ona yardım etmek zorundaydınız. Ama kendi rajanızdan iki kişi tartışıyorsa, birbirleriyle ilgilenmek zorundaydılar. Arkadaş çevresi müdahale edemezdi, aksi takdirde bir ayrılık riski vardı. Sead'in hakaretlerine son verebileceğimi umuyordum, onu Rafik'ten ayırarak. İçgüdüsel olarak, Sead'in bana olan öfkesini boşaltmasını izleyecek birine ihtiyacı olduğunu hissettim. Ancak Rafik'e saldırarak, bu izleyiciyi ortadan kaldırabilir ve üçümüz arasındaki ilişkiyi belirsiz hale getirebilirdim, artık ikiye bir sefer değil, hepimiz için karmaşık ve tatsız bir mücadeleye dönüştürebilirdim. Belki de Rafik'in benim misillememden korktuğu için Sead'in kötülüğüne katılmasını engelleyebilirdim—çünkü Sead'den korkuyordum, ama Rafik'ten değil. O

ince, uysal ve miyoptu (ve şimdi bir gözü de kördü). Eğer kavgaya dönüşseydi, ben kazanırdım. Ona doğru bir adım attım ve dedim ki, "Babamla alay edebileceğini mi sanıyorsun, ben bir şey söylemeden? Baban hiç okula gitmedi."

Ve işte oradaydı: korku. Rafik bakışlarımdan kaçındı. Sead'e döndü, o da bana dik dik baktı ama kendini tutamadı. Nefes aldım ve ona vurdum. İyi bir yumruk değildi. Rafik irkildi ve ben de işaret parmağımın eklemini şakağına hafifçe vurdum—ama sendeledi ve korkmuş bir şekilde bana dik dik baktı ve bu önemliydi. Babasını gücendirdiğim için ya da ona vurduğum için gurur duymuyordum, bu yüzden kansız bir zafer benim için fazlasıyla yeterliydi.

Sead araya girdi ve yakamdan tuttu: "Yeter, onu yalnız bırak!"

"Rafik senin tek arkadaşın mı?" diye sordum. "Sen ve ben artık arkadaş değil miyiz?"

Elini bıraktı ve ceplerine soktu. Ne diyebilirdi ki?

“Evet, biz de arkadaşız.”

“Öyleyse beni rahat bırak.” Rafik’in elini sıktım. “Artık babam hakkında hiçbir şey söylemeyeceksin, ben de senin baban hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim. Tamam mı?”

“Tamam.”

Sead bize baktı. Bir kez daha ona başka seçenek bırakmamıştım: bir el sıkışmayla Rafik onun için tartışmayı bitirmişti.

Bundan sonra hakaretler durdu ve onları gördüğümde artık radyoyu kapatmıyorlardı.

Bu tartışmayı her düşündüğümde, diplomatik becerilerime hayran kalıyorum ve kaçışımız sırasında onları kaybettiğim için pişmanlık duyuyorum. Bosna’da hala sessiz ve ihtiyatlı bir çocukken, Almanya’da bir baş belasına dönüştüm. Varışımızdan kısa bir süre sonra başladı ve okul hayatım boyunca devam etti: hem öğrenciyken hem de daha sonra öğretmen olarak (on beş yıldır meslek okullarında öğretmenlik yapıyorum), uygunsuz üslubum nedeniyle yönetim tarafından defalarca çağrıldım ve disiplin cezasıyla tehdit edildim. Bunun sebebi neydi kim bilir?

Muhtemelen savaş, hayatımdaki hemen hemen her şey gibi, bir şekilde.

13.

Yaz tatili boyunca, komşularımızın çoğunun anne ve babama açıkça düşmanca davrandığını fark ettim. Selamlarımızı karşılık vermiyorlardı. Babama her türlü hakareti bağırıyorlardı ("Tek gözlü!", "Korkak!", "Yahudi!"), ve babam arkasını döndüğünde, sohbet ediyormuş gibi davranıyorlardı.

Bunun nedenini, bir komşunun merdiven boşluğunda anneme ve bana "Pislik!" diye bağırmasıyla anladım.

"Ne dedin?" diye sordu annem, ama emekli tren sürücüsü ve koyu bir komünist olan Marko adlı komşu sessizce merdivenlerden aşağı inmeye devam etti. Annem ise, o durumda sessiz kalacak olan babam gibi değildi. Merdiven sahanlığında durdu ve Marko'ya korkak diye bağırdı.

"Ben mi korkak?" diye karşılık verdi Marko. "Korkak olan senin kocan. Onu hiç üniformayla görmedim."

“Ve seni hiç böyle bir şeyde görmedim,” diye yanıtladı annem.

“Emekliyim. Daha genç olsaydım...” Marko kızardı – sonra şişti. “Size kendimi açıklamak zorunda değilim. Kocanız bir zorba, ekleyecek başka bir şeyim yok.”

“Kocam zorba mı? Keşke!”

“Keşke mi? Çok açık!”

“Açık mı? Bunu bana gerçekten açıklamanız gerekiyor, merak ediyorum.”

Marko onu baştan aşağı süzdü. Merdivenlerdeki komşular dinlemek için durmuştu ve birden fazla kapı sessizce açılmıştı. Boğazını temizledi: "Kızılhaç ve Adventistlerden aldığı maaşla kocanız sürekli yemek alıyor. Peki ne yapıyor? Kibirli bir şekilde mahallede dolaşıyor, hava atıyor. Her akşam eve geldiğinde, ona verdikleri tüm lezzetleri burnumuzun dibine koyuyor. Düzgün bir insan komşuları kızdırmamak için onları saklardı, ama hayır, kocanız övünmeyi seven bir adam."

"Saklaması mı gerekiyor?" diye sordu annem.

"Saklaması," diye onayladı Marko.

"Peki bir lahanayı nasıl saklıyor? Cebine mi koyuyor?"

"Lahana değil, sevgili hanımefendi, ama diğerleri, evet: konserve et kutuları, çikolata."

“Ama onlar hep bir poşette.”

“Evet, ama onları görebilmen için,” diye ısrar etti Marko. “Plastik poşetler

neredeyse şeffaf.”

Annem kahkahalarla güldü.

“Sen de lahananı saklamıyorsun, yaşlı adam,” dedi.

“Hangi lahana?”

“Sırtında taşıdığın lahana.”

Sonra Marko'nun yapamadığını yaptı: onu yalnız bıraktı ve tek kelime etmeden, yüzünde zafer gülümsemesiyle yoluna devam etti. Ben bir kancaya takılmış solucan gibi eline yapıştım. Onun için o ateşe benzin dökme zamanı mıydı?

* * *

Savaştan önce binada iki çift vardı: Marijanović'ler (kızları gemi kazasında ölen cerrahlar) ve benim anne babam. Komşularının doğum günü partilerine veya düğünlerine asla davet edilmezlerdi, ve merdivenlere çıktıkları anda konuşmalar biterdi. Ama bu, yabancı herhangi bir kelimenin düşmanca kabul edildiği ve akademisyenlerin kibirle suçlandığı komünizm döneminde oldu.

Çocukken pek umursamadım çünkü yetişkinler anne babamı kabul etmese de, onların çocukları beni kabul etmişti.

Saraybosna'da, saygın komşuların çocukları da vardı ve onlar da bir gruba dahil olamıyorlardı—yanlış bir şey yapıyorlardı, onlarda bir sorun vardı, çok şımarık, çok korkak, çok cimri, çok katıydılar. Ben ise her zaman grubun bir parçasıydım ve hatta takma adlarım bile vardı: Tijo, Tile, Tinta. Anne babamın kaderine kıyasla kendimi bir seyirci gibi hissediyordum; bana öyle geliyordu ki bu beni ilgilendirmiyordu.

Annem, elbette, komşuların onu sevmemesine aldırış etmiyordu; hatta bundan memnundu bile. Babam ise, onları kazanmak için elinden gelen

her şeyi yapıyordu, çoğu zaman boşuna. Cömertçe hediyeler verirdi, ancak hiçbir zaman karşılık görmezdi ve her zaman fazla nazik, fazla yardımseverdi. Peki karşılığında ne almıştı? Sead'in babası onu dövdüğünde, babamın dişlerine mal olmadan önce kavgayı durdurmak için kimse müdahale etmemişti.

Babamın saraydaki insanların kalbini kazanmak için ne yapabileceğini sürekli merak ediyordum.

Ama işe yarayacak hiçbir şey düşünemiyordum. Beğenilmek konusunda daha az endişelenmeliydi— köpekten çok kedi olmaya çalışmalıydı. Savaşın ilk yılında, kısa bir süre için, koşulların ebeveynlerimle komşularımız arasındaki uçurumu kapatmaya yardımcı olabileceğine inandım: Sead ve Rafik, BM barış güçleriyle iş yapmamıza yetecek kadar iyi olan İngilizcem için beni övdüklerinde, aslında ailemi övüyorlardı. Biz Almanca ve İngilizceyi mükemmel bir şekilde konuşuyorduk, oysa sadece lehçe konuşan komşularımız standart Boşnakça bile konuşmuyordu.

Müslüman komşuları Caritas yardım rasyonları arasında "domuz eti" yazan konserve etleri almamaları ve bunun yerine "dana eti" yazanları aramaları konusunda uyaran bendim.

Ama faydası olmadı. Bosna'da itibarından kaçmanın imkansız olduğunu bilmeliydim. Görünüşe göre, babamın komşularımızın yiyecek sandığı bir çantayla eve sadece bir kez gelmesi, herkesin Silas ailesinin kendilerini en iyi sandığını anlaması için yeterli olmuştu. Ne yazık ki, onların kızgınlığı artık beni de etkiliyordu. Savaşın umutsuz, gergin atmosferinde, belki de Sead'in ebeveynleri benim hakkımda kötü konuşurken sağır numarası yapması imkansızdı. Onun ve Rafik'le harabelerde dolaşmaya devam etmek yerine okula geri döndüğüm için bunu benden çıkarmıştı ve bu, ebeveynlerinin bizim hakkımızda söyledikleriyle tam olarak örtüşüyordu.

Tartışmamızı çözmüş olsak bile, dostluğumuz asla eskisi gibi olmayacaktı

* * *

Yaz tatili boyunca onlarla birlikte barış güçlerine son bir kez gittim. Sead ve Rafik bir yerlerden üç tane sararmış "Penthouse" dergisi bulmuşlardı ve takas konusunda pazarlık yapmaya istekli olup olmadığımı sordular.

"Artık bize neredeyse hiçbir şey vermiyorlar," diye açıkladı Rafik.

"Neden?"

"Bilmiyorum," dedi Sead. "Belki onlarla konuşursan işe yarar." İma edilen iltifat, onlara eşlik etmeye karar vermemin asıl sebebiydi.

Sead ve Rafik, barış güçlerinin bize vereceğinin üçte birini teklif ederek beni cezbetmeye çalışmışlardı, ancak kışın olduğu gibi tatlılara olan özlemim artık kalmamıştı: babam Adventistler için çalıştığı için, ara sıra eve folyoya sarılı kremalı cannoli parçaları bile getirirdi.

"Tamam, bakalım. Hiçbir şey söz vermiyorum."

"Dene bakalım," dedi Rafik.

BM karargahındaki iki muhafız Amerikan Deniz Piyadesiydi—ama Amerikalılar BM PROFOR ülkeleri arasında en açgözlü olanlardan olsalar ve birkaç ay önce elimizden iç çamaşırı kataloglarını bile kapmış olsalar da, bu ikisi bizimle ticareti tamamlamadı. Dergilere bakmayı bile reddettiler. Arkadaşlarımın dediği gibiydi: bir şeyler değişmişti.

Amerikalılardan biri bana, "Artık size hiçbir şey veremeyiz," diye açıkladı. "Ve artık buralarda görünemezsiniz. Yeni emirler."

Deniz piyadesinin sözlerini tercüme ettikten sonra Sead sinirlendi: "Bu emirler de neyin nesi?" "Şimdi ne yapacağız?"

"Eve gitmemiz gerektiğini söylüyor," dedim. "Yoksa birini arayacakmış."

"Kimi arıyor?"

"Bilmiyorum."

"Pekala, hadi gidelim, hadi." Sead dergileri rulo yaptı, arka cebine tıkıştırdı ve Amerikalılara küçümseyerek tükürdü.

Amerikalılardan biri ona göz kırptı.

"Annenin kulakları çıkık ve köpeklerle sevişiyor," diye yanıtladı Sead Boşnakça.

"Hadi, faydası yok." Rafik kolunu tuttu. "Buradan çıkalım."

"Bir dakika, beyler!"

UNPROFOR karargahının girişini koruyan beton bariyerlerden birinin arkasından bir adam çıktı. Geldiğimizde onu fark etmiştim. Yarısı açık saten bir gömlek, siyah kot pantolon ve mokasen giyiyordu. Boynunda bir kamera asılı olduğu için, onu zaman zaman barış güçlerine eşlik eden

yabancı gazetecilerden biri sanmıştım, ama şimdi bize doğru gelirken, aslında yerli suçlularımızdan biri olduğunu gördüm. Gömleğinin altında bir tabanca kabzasının L harfini görebiliyordum ve göğsünde çocuksu bir el yazısıyla yazılmış solmuş bir dövme, ünlü Zenica hapishanesinde geçirdiği üç hapis cezasının süresini kaydediyordu. Önümüzde durdu, sormadan omzuma yaslandı ve sol ayakkabısını çıkarmak için eğildi.

"Küçük bir çakıl taşı," dedi. "Dinle küçük adam, İngilizceyi bu kadar iyi nereden öğrendin?"

"Babamdan," diye yanıtladım.

"Öğretmen falan mı?"

"Evet, yani. Üniversitede profesör."

"İngilizce mi?"

"Kütüphane Bilimi."

"Kütüphane Bilimi." Suçlu sırıttı—ön dişleri altın kaplamalarla kaplıydı. "Her gün yeni bir şey duyuyorsun. Babam hastaydı. Ben doğduğumdan beri tek bir gün bile çalışmadı." Ne yapacağını düşünüyor gibi beni süzdü. "Dikkatlice dinle.

İki Amerikalıya geri dön ve onlara birkaç kızım olduğunu söyle."

"Kızlar mı?"

"Fahişeler. Sadece kızlar de; ne demek istediğini anlayacaklar."

Gülüşü duman öksürüğü gibiydi. "Ve onlara işimin ucuz olduğunu söyle. Bir kere öde ve istediğin kadar seviş." Yardım için arkadaşlarıma baktım ama onlar boş boş, gergin bakıyorlardı. "Hadi!" Suçlu beni öne itti. "Eğer ısırırlarsa, sana bir şey vereceğim."

Yüzüm kıpkırmızı olmuş bir halde, askerlere pezevenkin onlara ne söyleyeceğini anlattım— ve şaşkın bir şekilde geri döndüm. "Kızların nasıl olduğunu öğrenmek istiyorlar. Bu gece birkaçını buraya getirmelisin."

"Öyle mi? Öyle mi dediler?"

"Evet. Daha önce bir yerlerde olduklarını söylediler, ama kadınlar yaşlı ve çirkinmiş."

"Benimkiler genç, bisiklet sürmeyi bile bilmiyorlar."

Yine o tatsız kahkahayı attı. “İyiydin.” Cebinden cüzdanını çıkardı, içini karıştırdı ve bana posta pulu gibi katlanmış bir banknot uzattı. “Şimdi defol git. Bugün yine ateş ediyorlar, bunu güvenilir bir kaynaktan duydum.”

“Sana ne kadar verdi?” diye sordu Sead, mahallemize döndüğümüzde. Uzaktan gök gürültüsü duyuluyordu—ilk obüsler nişan almaya başlamıştı. Yumruğumu açtım; banknot terden kararmıştı ve açtığımda neredeyse yırtıldı.

“Bir dolar,” dedim.

“Fena değil! Acaba o yerden seks yapmak ne kadar tutar?”

“Kesinlikle en az... yüz dolar,” dedi Rafik. “Ama ben her şeyi öderdim bunu yapmak için.”

Ne hakkında konuştuklarını hiç anlamadım. Yani, ne hakkında olduğunu anladım, ama arkadaşlarımın ilgilenmesi benim için yeni bir bilgiydi.

Bana George Washington'ın çok küçümseyici bir şekilde baktığını hissettim, bu yüzden buruşturup attım. Topu Sead'e verdim.

“Artık istemiyor musun?” diye sordu.

“Aileme nereden geldiğini açıklamalıyım.”

“Sadece bir yerde bulduğunu söyle.”

“Artık söylediklerime inanmıyorlar. Sen sakla.”

Bir roket bloğun üzerinden vızıldayarak sinemanın yanındaki ilk gökdelene çarptı—alevler pencerelerden fışkırıp kara dumanın içinde kayboldu, yanmış perdelerin parçaları mahallenin üzerinde uçuştu.

“Gördün mü?” Rafik sordu.

“Kim?”

“Bir adam uçup gitti. Patlama onu pencereden dışarı savurdu.”

“Ben hiçbir şey görmedim,” dedi Sead.

“Sadece siyah bir nokta gördüm,” dedim. “Bir sandalye olabilirdi.”

“Bir adamdı. Yemin ederim kardeşim.”

İkinci bir mermi yakına, muhtemelen Quadrant'lara isabet etti. Ya da belki yine tiyatronun yakınlarına? Söylemesi zor, kulaklarım hala ilk patlamanın basıncından çınlıyordu.

Eve koştum.

14.

1993 sonbaharında yeni okul yılının başlangıcı benim için savaşın sonunun habercisiydi: yağmurlu bir sabah, beni okula geri götürmeden önce, kahvaltı masasında anne babam bana yakında Almanya'ya kaçacağımızı açıkladılar.

“Peki Almanya'da ne yapacağım?” diye sordum.

“Orada savaş yok,” diye yanıtladı annem. “Babam ve ben senin için daha iyi bir gelecek istiyoruz.”

“Ama Almanca bilmiyorum. Orada hiç arkadaşım yok.”

“Yenilerini edineceksin.”

“Sadece savaş bitene kadar mı gideceğiz yoksa kalmayı mı planlıyoruz?” diye sordum.

“Orada yeni bir hayat kuracağız,” dedi annem.

Bütün soruları cevaplayanın o olduğunu, babamın ise her zamanki gibi kaskatı bir şekilde yanımda mutfak masasında sessizce oturduğunu fark ettim.

“Ama sen de Almanca bilmiyorsun baba,” dedim.

“Almanca öğreneceğiz.”

“Peki Almanya’da nerede çalışacaksın? Hala üniversitede mi?”

“Göreceğiz.” Cevabı bile onu huzursuz hissettirdi: Saçlarının inceldiği yerde ter damlaları oluştuğunu gördüm.

“Öncelikle hepimizin Almanca öğrenmesi gerekiyor.”

“Ama ben istemiyorum. Zaten İngilizce konuşuyorum.”

“Tijan, her zamanki gibi inatçı olma,” dedi annem. “Karar verildi.”

“Ama neden?” diye itiraz ettim. “Hiçbirimiz Almanca konuşmuyoruz. Almanya’ya gitmek isteyen tek kişi sensin!”

“Yeter!” Annem elini pencereye doğru salladı. “Dinleyin!”

Cephelerden yankılanan saldırı tüfeklerinin monoton cızırtısına atıfta bulunuyordu.

“Almanya’da kuşların cıvıltısını duyarsınız!”

Yıllarca, nihayetinde ebeveynlerimi Almanya'ya kaçmaya iten şeyin ne olduğunu anlamak için kafa yordum. Annemin iddia ettiği gibi, bunun yalnızca ve sadece bize çocuklara daha iyi bir gelecek sunmakla ilgili olduğuna asla inanmadım.

Mutlak kayırmacılığın hüküm sürdüğü bir ülkede iki üniversite profesörünün oğluydum—geleceğim Almanya'da nasıl daha iyi olabilirdi? Eğer Bosna'da kalsaydık, savaşın sonunda şehrin her üniversitesinde kapılarım açık olurdu. Kaçışımızın hiçbir anlamı yoktu. Eğer mesele sadece bizi güvenli bir yere götürmek olsaydı, ebeveynlerim bizi bir süre Hırvatistan'daki bazı arkadaşlarının yanında tutabilirlerdi.

Dilimiz orada konuşuluyordu, giriş daha kolaydı ve yetkililer diğer Avrupa Birliği ülkelerine göre daha az düşmanca davranıyordu. Ama neden Almanya? Almanya'ya ancak orada yerleşmeyi düşünüyorsanız kaçarsınız.

Kaybedecek hiçbir şeyiniz kalmamışsa. Öte yandan, savaşa rağmen, kaybedecek çok şeyimiz vardı. Saraybosna'da ebeveynlerimin, arkadaşlarının ve meslektaşlarının neredeyse her gün ziyaret ettiği bir evi vardı. Almanya'da, kiralık bir dairede yalnız, yoksul ve hasta olarak öldüler.

Neden Almanya? Cevap tatmin edici değil: Babam ölmeden kısa bir süre önce bana annemin Saraybosna'dan ayrılmak istemesinin asıl sebebinin, kendini diğer üniversite personeli tarafından kendisine karşı kurulan bir komplonun kurbanı olarak görmesi olduğunu açıkladı.

Babam bana bunun neyle ilgili olduğunu veya kimlerin dahil olduğunu söyleyemedi, bu yüzden bugün bile doğru olup olmadığını değerlendiremiyorum. Belki de bu, annemin 2000'lerin başlarında yenik düşmesine neden olacak paranoyak şizofreninin sadece bir habercisiydi.

* * *

"Harika!" dedi Sead. "Eğer yapabilseydim hemen Almanya'ya giderdim."

"Alman kızları gerçekten harika, dostum," dedi Rafik.

"Ama Almanya'da ne işim var?"

"Sen gidersin, onlar gelir." Sead, dersin başlamasını bekleyen, bizim yaşımızdaki kız ve erkek çocuklardan oluşan mülteci grubuna işaret etti. Kaykay dükkanının bir köşesinde. Ülkenin doğusundan ve kuzeyinden geliyorlardı ve yaz aylarında Saraybosna'ya varmışlardı; genellikle -fark etmemek imkansızdı- babasız veya yetişkin erkek kardeşleri yoktu, Sırp milliyetçilerinin toplu infazlarının kurbanı olmuşlardı.

Emina, Adisa veya Ena gibi genellikle net isimlere sahip olan kızlar, gözlerimizin içine hiç bakmazlardı ve bize bir selamlaşmayla bile onları tehdit edebileceğimiz hissini verirlerdi. Yanlışlıkla bunun kırsal kesimdeki Müslümanların saygınlığından kaynaklandığına inanıyorduk.

Sead ve Rafik'e göre, onları özellikle arzu edilir kılan da tam olarak bu iffetti.

"Şehirdeki fahişeler kadar ahlaksız değiller. Hepsini becerirdim ama seçme şansım olsa, Saraybosna'nın yarısıyla yatmamış olanlardan birini tercih ederim," diye açıkladı Sead, ben de okul defterime bir şeyler karalarken, ne demek istediğini anlıyormuş gibi yapıyordum. Görünüşe göre, bir günden diğerine, arkadaşlarım kızlarla -daha doğrusu seksle- ilgilenmeye başlamışlardı. İkisi de mahallemizdeki hiçbir kıza romantik bir ilgi göstermemişti: her zaman sadece Maja, Melisa ve Lemana ile "becermekten" bahsediyorlardı. Arkadaşlarımın kalpleri savaştan dolayı çok vahşiydi, o ormanda daha yumuşak tohumların filizlenmesi mümkün değildi. Zar zor ayak uydurabiliyordum: ergenliğim etkisini gösteriyordu.

Mahalledeki kızlardan birini gördüğümde, onları daha çok komşu olarak görüyordum - Sead ve Rafik'in onlara demeye başladığı gibi "meme" olarak değil. Arkadaşlarımın gelişimindeki ani sıçrama, Sead'in babama duyduğu nefretten bile daha çok aramıza girdi. Bana göre, sanki uzaylılar onları kaçırmış ve yerlerine benzer transvestitler bırakmış gibiydi.

"Bizimle geliyor musun?" diye sormuştu Rafik birkaç gün önce.

"Nereye?"

"Garajların arkasına gidiyoruz."

"Ne yapmaya?"

"Mastürbasyon yapmaya."

Bunun ne anlama geldiğini bilmiyordum, bu yüzden onları takip ettim ve sonra anladım.

Ama yine de ne için olduğunu anlamamıştım. Sead ve Rafik, balık gibi kokan beyaz bir şey çıkana kadar cinsel organlarını ovuşturmuşlardı. İğrenç.

"Sen de denemek istemiyor musun?" diye sordu Sead. "Çıkar onu."

"İstemiyorum."

Böylece bana güldüler: Ben bir ibneydim.

"Yok canım, eğer eşcinsel olsaydı kesinlikle bunu ortaya çıkarırdı, çünkü bizim penislerimiz onu tahrik ederdi!" dedi Rafik ve Sead, sanki gelmiş geçmiş en iyi şakayı duymuş gibi kahkahalarla gülmeye başladı:

"Ha ha, Tijan sertleşmiyor, ha ha!"

Almanya'ya kaçışımız gittikçe yaklaşıyordu ve üçümüzden sadece ben bunu düşünüyor gibiydim. Ancak Sead ve Rafik, bensiz bir hayatın onları üzeceğini belli etmediler. Kızların peşinden koşmak ve hurda arabaların arka koltuklarında mastürbasyon yapmakla çok meşguldüler. Neredeyse okulda sıraların altında da kendilerine dokunmaya başlayacaklarından Kimseye vurmazdı; tam tersine. Eğer bir azar veya kötü bir not yüzünden ağlamaya başlarsanız (savaşımızın büyük trajedilerine rağmen, bu düzenli olarak oluyordu—sadece birkaç konuda sert bir tutum sergiliyorduk), Ivana sizi kucaklardı: "Bu gözyaşları da ne, küçük fare? Gel buraya, arkadaşın Ivana'ya gel." Ivana'nın kendisini "arkadaşımız" olarak adlandırması bile, Yugoslav Komünist Partisi'ndeki hizmet kariyerinin bir kanıtıydı; orada "yoldaş" yerine sadece "arkadaş" derlerdi. Dillerimizde, askerlik hizmeti veya siyasi bağlılık gibi dışsal koşullarla bağlantılı kişileri tanımlamak için kategoriler yoktur. Almancada onlara "yoldaş" veya "arkadaşlar" denir, ancak Yugoslavya'da hepsi sadece "drugovi" yani "arkadaş"tır.

Ancak Almanca dilinin kesin anlambilimi hakkında çok fazla övünmeden önce şunu düşünün: Almancada, hayat arkadaşı bile sadece bir arkadaştır. Anadili Almanca olmayanlar için, Almanya'da on yıllar geçirdikten sonra bile buna alışmak imkansızdır ve dili öğrenirken, bağlama bağlı olarak iyi

bir arkadaşı özel bir arkadaştan ayırt etmek için doğru hassasiyeti geliştirmeden önce, "arkadaş" kelimesi sizi çıldırtır. Bir Alman kıza aşık olursunuz, onu bir köy festivalinde Uwe adında kaba bir kasap çırağıyla birlikte görürsünüz ve kız şöyle der: Uwe benim arkadaşım. Ama Uwe ne tür bir arkadaş? Kıza şeker kamışı verirseniz hayatınızı riske mi atıyorsunuz?

İvana'nın durumunda, "arkadaş" terimi "yoldaş"tan daha uygundu; çocuklar için gerçekten tehlikeli olan Karahasan'ın aksine, bizi korumak için elinden gelenin en iyisini yaptı. Okul yılının başlamasından yaklaşık üç hafta sonra—hala Ekim ayıydı ama ilk kar yağmıştı—beni hâlâ rahatsız eden bir şey oldu: o gün ateşkes olduğu için teneffüslerimizi dışarıda geçirmemize izin verildi.

Küçük bir kartopu savaşı yapıyordum (arkadaşı İvana ağzının kenarında bir sigara ile bizi izliyordu), sınıftan bir çığlık yükseldi ve hemen ardından iki çocuktan tiz yardım çığlıkları geldi.

Öğretmenimiz paten dükkanına doğru koşarken biz de topluca onu takip ettik. Dört erkek çocuğun bir kızın önünde durduğunu gördük. Kız dizlerini çekmiş bir şekilde yerde oturuyordu. Bir eliyle yüzünü kapatmış, diğer eliyle kazağının etek ucunu tutmuş ve kontrolsüzce ağlıyordu; öyle ki istemsizce Ermin'in annesini düşündüm korkuyordum.

* * *

Karahasan'ın yerine yeni bir öğretmen, Ivana Zec gelmişti. Emeklilikten geri çağrılan Ivana, komünizm döneminde alışıldığı üzere, kendisine gayriresmi bir şekilde ve adıyla hitap etmemizi ısrarla istedi.

Birinci sınıftaki iki erkek çocuk okul sıralarından birinin yanında duruyordu; yardım çağıranlar onlardı. Dört çocuk biz dışarıda oynarken sınıfa gizlice girmiş olmalıydı. Mahallemizden değillerdi ama birini tanıyordum: Lazar, kazazedenin günlüklerini yüksek sesle okuyan ve Ermin'den bir tokat yiyen çocuk.

Kıza o kadar yakındı ki ayakkabılarının parmak uçlarına dokunabiliyordu.

Arkadaşı İvana onu geri itti ve kızın önüne geçti.

"Burada neler oluyor?" diye sordu. Çocuklar alaycı bir şekilde baktılar, bazıları utanmış, bazıları küstahça, ama öğretmen soruyu onlara yöneltmemişti:

“Bu dört kişi içeri girdi, onu engelledi ve soyunmasını istedi,” dedi önceki çocuklardan biri.

“Defolun buradan!” diye bağırdı Ivana. “Defolun! Kim olduğunuzu ve nerede yaşadığınızı bulacağım ve sonra Tanrı size yardım etsin. Bu orduya bildirilecek.”

“O adamın adı Lazar,” dedim.

“Nerede yaşadığını biliyorum. Dörtlü bölgede.”

“Gözlüklü olan Boban Petrović,” dedi bir sınıf arkadaşım. “O sinemanın yakınındaki ikinci gökdelende yaşıyor.”

Yavaş yavaş, dörtlü yaptıkları istismarın ciddiyetini fark etti ve kendilerini haklı çıkarmaya başladılar: “Bize oradan geçmemiz gerektiğini söyleyen oydu,” dedi Lazar, yüzünü saklamaya devam eden kıza işaret ederek. “Önce istedi, sonra artık istemedi.”

“Yakında orduya her şeyi anlatabilirsiniz. Defolun!”

Ve gergin bir şekilde fısıldaşarak ayrıldılar.

Öğretmenimiz kızın yanına oturdu ve ona sarılmaya çalıştı—ama kız hemen kıvranmaya ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, aynı şeyi tekrar tekrar söylüyordu:

"Bırak beni, bırak beni, bırak beni."

"Ne oldu?" diye sordum yanımda duran mültecilerden birine. Onun ve kızın aynı köyden olduğunu biliyordum. "Hiçbir şey olmadı. Zamanında yetiştik mi, yetişemedik mi?"

"Sırplar ona tecavüz etti," dedi çocuk. "Ona, annesine ve kız kardeşine.

Hepsini rahat bırakmalısınız."

Şimdi Ivana'nın yanında çömelmiş, ağlayan kızın etrafında teselli sözleri fısıldayan tüm genç mültecileri kastediyordu.

15.

1993 sonbaharında Saraybosna giderek düşmek üzere olan bir uçağa benzemeye başladı.

Ekim ayında radyo, ordunun birkaç suçlu ve savaş ağasını tutukladığını duyurdu; bazıları "kaçış girişimleri sırasında" vurulmuştu.

Bu, kimin sorumlu olduğunu açıkça ortaya koymaktan başka bir işe yaramayan zayıf bir yalandı. Sadece suçluların kralı, sakat Juka Prazina, tasfiyeden kurtuldu. Şehri çok uzun zaman önce terk etmiş, Hristiyanlığa geçmiş ve düşmanlarımızla birlikte savaşmıştı - en azından bir süreliğine - sonra ikinci kez firar etmiş ve Belçika'da gizlenmişti.

Bu, ordunun eski meslektaşlarını topladığı sıralarda olmuştu.

Aralık 1993'te Juka'nın cesedi Aachen yakınlarındaki bir drenaj kanalında bulundu. Başından iki kurşunla infaz edilmişti.

Ama kim tarafından? Bazılarının iddia ettiği gibi, Bosna hükümeti adına haini öldüren Suriye gizli servisleri miydi? Yoksa rakip bir Bosnalı gangster mi ölüm emrini imzalamıştı, çünkü Juka Maastricht'teki bölgesini aşmaya başlamıştı?

Bunu asla bilemeyeceğiz ve bu yüzden Jusuf Prazina, ölümünde bile, karmaşık çağının gerçek bir çocuğu olarak kalıyor. Hayattayken de öyleydi: suçludan kahramana yükselmişti ve kahramandan hain olmuştu—tipik bir Yugoslav kariyeri. Sonunda, Juka'dan en çok nefret edenler, bir zamanlar ona hayran olanlardı—tıpkı arkadaşım Sead gibi. Ordunun savaş ağalarını öldürdüğü gün, şöyle dedi:

"Keşke o hain Juka'yı da yakalasalardı!"

"Ama kötü bir hikaye," diye yorum yaptım. "Gerçekten kaçarken onu vurduklarını mı düşünüyorsun?"

"Kimse inanmıyor."

"Babam gangsterlerin çok ileri gittiğini düşünüyor," diye ekledi Rafik. “Artık kimsenin onlara bir şey söylemesine izin vermiyorlardı. Anlaşılan,hükümetimizle yaptıkları bir toplantıda, bir BM generali Bosna'nın artık ordusu olmadığını, sadece kaçakçılık çeteleri olduğunu söylemiş. Gerçek bir aşağılanma, bu yüzden de özet yargılamayı tercih ettiler.”

“Bu yaz kızları Amerikalılara satmak isteyen pezevengi hatırlıyor musun?” diye sordum.

“Evet, ne olmuş yani?”

“BM genel merkezinin önünde durup genç kızları satarken tam bir pislik gibi görünüyorsun, değil mi?!”

“Ona ne tür kızlar getirdiğini görmek isterdim,” dedi Rafik.

“Hepsini becerirdim,” diye ekledi Sead.

“Kızların çok genç olduğunu söylememiş miydi?” diye sordum. “Kabaca

pedofili derdim.”

“Ben de on iki yaşındayım,” dedi Sead. “Ama şimdi, hemen şimdi becermek istiyorum!”

“Ben de kardeşim!” dedi Rafik.

* * * *

Annem ve babam, Almancayı ancak Almanya'ya vardığımızda öğrenmemiz gerektiğine karar verdiler. Annem bir Alman uzmanıydı, evet, ama bu görevi üstlenmek istemiyordu: “Ben araştırmacıyım, öğretmen değilim,” dedi bana bir şey öğretmesini istediğimde.

Bu yüzden “bok” kelimesi Almanya'da öğrendiğim ilk kelimeydi, Mannheim'daki ilk okul günümde.

Yeni sınıf arkadaşlarım beden eğitimi dersinde sürekli bunu bağırıyorlardı. Bu yüzden "bok" kelimesi Almanya'daki hayatımın başlangıcını işaret ediyordu – ve aynı zamanda Bosna'daki hayatımın sonunu da, çünkü savaş bana özellikle güçlü bir kucaklamayla veda etmeye karar vermişti. Her şey bir Şubat akşamı Sead ve Rafik'in basketbol sahasında bana katılması ve benden bir "iyilik" istemesiyle başladı.

"Abi, lütfen, yapamazsın..." Rafik durdu ve parmağını yüzüne doğru uzattı.

Yüzündeki lekeler bana pizzadaki donmuş peyniri hatırlatıyordu.

"Yapamam."

"Yapamayız," diye ekledi Sead, kelimeleri geveleyerek, yapabiliriz.

"Kendinize ne yaptınız? Neyiniz var sizin?" diye sordum.

"Çıkar şunu abi, lütfen, yoksa babam beni döverek öldürür."

"Çıkar şunu. Denedim ama... işe yaramıyor." Sead parmaklarını oynattı, sanki kendini çimdikleyecekmiş gibi. Gözbebekleri o kadar genişlemişti ki irisleri artık görünmüyordu.

Sead'in yüzündeki kabukları temizlerken, "Bu nedir?" diye sordum.

"Mahsur kaldık. Bizi alaya almak için Hırvat sınır muhafızları otobüsümüzü sahildeki bir otoparka park ettiler ve belgelerimizi kontrol ederken inmemizi yasakladılar. Neredeyse otuz saat sürdü; otobüsün içindeki sıcaklık dayanılmazdı. Dışarıda Adriyatik Denizi safir gibi parlıyordu ve biz en azından tuvalete gidebilmek için bizi indirmelerine yalvardık, ama polisler bize sadece güldüler.

"Evinizde, caminizde işeyebilirsiniz, ama Hristiyan topraklarında değil," dedi içlerinden biri, bıyıklı ve eli sürekli tabancasının kabzasında olan şişman bir adam.

Böylece otobüsün içinde, en arka koltuk sırasının önünde işedik ve sıçtık.

Sıcak, koku ve öfke yüzünden neredeyse boğuluyorduk—ama bundan da kurtulduk.

Bundan da kurtulduk. “Almanya’ya gidecekmişsin gibi değil,” dedi babam daha sonra, Zagreb’den yaklaşık yüz kilometre uzaklıktaki bir benzin istasyonunun çimenli otoparkında durduğumuzda.

“Almanya’ya bir yol açıp, yarı ölü bir halde sınırın ötesine sürüneceksin.”

“Zaten gitmek istemiyorum,” dedim. “Bunun hiçbir anlamı yok, bence öyle.”

* * *

Zagreb'de akrabamız bizi eve bile almadı.

“Nerede uyuyacağız? Bize yardım edeceğine söz vermiştin,” diye itiraz etti babam.

“Fikrimi değiştirdim. Ben üvey annenin kuzeniyim Emir. Kan bağı akrabası değilsin, bu yüzden sana hiçbir şey borçlu değilim. Bir otele gidin.”

“Çok az paramız kaldı. Bizi buraya getiren taksinin ne kadar tuttuğunu biliyor musun?”

“Çocukların bir şeyler yemesi gerekiyor,” dedi annem.

“Siz Boşnaklar hepiniz Hırvatistan'a hamile gelip bir şeyler istiyorsunuz!” diye bağırdı akrabamızın karısı evin içinden—muhtemelen mutfaktan; suyun kaynadığını ve sarmaların kokusunu duyabiliyorduk.

“Geldiğin yere geri dön!”

“Sus sen!” diye bağırdı akrabamız ona. Sonra boğazını temizleyip bize, “Bekleyin,” dedi.

Bir dakika sonra, yarım somun ekmek ve bir paket mortadella içeren bir poşeti ayaklarımızın dibine fırlattı ve kapıyı yüzümüze çarptı.

Kendimizi sokakta bulduğumuzda, "Bu berbat Hırvatlardan nefret ediyorum," dedim.

"Neden birbirlerini öldürmediler, onlar ve Sırplar?"

"Sus," dedi annem, ağlamaya başlayan kardeşimi tutarak.

"Telefon rehberim arkada. Üniversiteden birkaç kişiyi arayacağım," dedi babam. "Belki biri bana acır."

İlk kişi zaten acımıştı—Şehrin kuzeyindeki bir binada kocası ve iki yetişkin çocuğuyla yaşayan Felsefe Bölümü'nden bir profesör.

"Olduğunuz yerde kalın, gelip sizi alacağım," dedi ve tam zamanında ortaya çıktı. Onu beklerken, bir devriye arabası bizi fark etmişti. Kaldırıma park ettikten sonra, polisler bizi bir evin duvarına yaslayıp kimliklerimizi istediler. Evsiz olduğumuzu sandılar.

“Evet, ama kim size kefil olacak?” diye sordu ikisinden biri, diğeri ise arabada oturmuş polisle görüşüyor gibiydi. “Boşnaklar olarak, sadece geçip giderken bile birinin size kefil olması gerekiyor. Bahsettiğiniz kadın kim... adının ne olduğunu söylemiştiniz?”

“Ona sor,” dedi annem. “İşte orada.” Mavi bir Volvo virajdan döndü ve kornasını çaldı.

Barışın ilk günlerini yabancıların oturma odalarında Crystal Pepsi içerek ve üniversite profesörünün en büyük oğlunun bana verdiği Walkman'de Stevie Wonder kasetleri dinleyerek geçirdim.

O ve kardeşi, ellerimi yıkamak veya bir bardak su almak için musluğu açıp açamayacağımı sürekli sorduğum için bana gülüyorlardı.

“Sormana gerek yok. Herkese yetecek kadar su var.”

“Savaştan önce burada da musluktan normal su akardı,” dedi babam. “Hatırlamıyor musun?”

“Pek sayılmaz,” dedim.

“Başka neleri unuttuğunu kim bilir?”

Profesörün oğulları, mahalledeki çocuklarla basketbol oynamaya çıkmamızı önerdiler:

“Hepsi iyi,” dedi en büyüğü. “Ve eğer biri seni kızdırırsa, ben kendim yumruklarım.”

“Dışarı çıkmak istemiyorum,” diye yanıtladım.

“Ama neden olmasın? Korkmana gerek yok; Zagreb'de ateş etmiyorlar.” “Korkmuyorum. Sadece istemiyorum.”

“Müzik dinlemeyi tercih edersin.”

“Müzik dinlemeyi tercih ederim.”

“O zaman sorun yok.”

Böylece Almanya'ya yolculuğumuza devam edene kadar beni yalnız bıraktı.

17.

İnsanlar bana Almanya hakkındaki ilk izlenimimin ne olduğunu sorarsa, hiçbir zaman aklıma bir cevap gelmez: Varışımızdan sonraki ilk haftayı Mannheim'da, çeşitli departmanların bekleme odalarında ve ofislerinde geçirdik.

Önce yabancılar dairesine başvurmamız, ardından sosyal hizmetlerden konaklama izni almamız gerekiyordu (Mannheim Üniversitesi'ndeki tanıdıklarımız sayesinde, mülteciler için ayrılmış sığınaklarda kalmaya zorlanmadık, bir öğrenci yurdunda iki odayı işgal edebildik). Sosyal hizmetler bizi sağlık departmanına gönderdi, orada bulaşıcı hastalıklar

açısından kontrol edildik ve çocuk refahı dairesi bana bir meslek okuluna yerleştirildiğimi bildiren bir mektup gönderdi. Ancak annem, Alman okul sisteminin tuzaklarını biliyordu ve beni öğrenci yurdumuzun yakınındaki bir liseye kaydettirmek için mücadele etti.

Başlangıçta beni kabul etmeyi reddettiler. Karne notlarımın, bir Alman lisesinin zorlu standartlarını karşılayıp karşılayamayacağım konusunda şüphe uyandırdığını söylediler. Neyse ki, üniversiteden tanıdıklarım imdadımıza yetişti.

Alman Çalışmaları bölümünden biri lise müdürünü aradı ve bana iyi bir aileden gelen zeki bir genç olduğumu ve bu yüzden lise öğrencisi olabileceğimi söyledi.

Okulun ilk günü annem beni müdür odasına götürdü ve çilli bir coğrafya öğretmenine teslim etti. Beni sınıfıma, 7B'ye götürdü ve beni hiç çekinmeden tanıttı: "Bu Tijan." Otuz genç bana bakıyordu. Biri pusulayla oynuyordu, bir kız mendille burnunu siliyordu.

Kimsenin gözüne bakmamaya çalıştım. Yatağa geri dönmek istiyordum.

* * *

Okula başladıktan sadece iki hafta sonra, sınıfım okul kampına bir geziye gitti. Dürüst olmak gerekirse, gitmek istemiyordum. Kardeşimle paylaştığım odada yataktan lavaboya yürümek bile zaten yorucuydu. Yeni sınıf arkadaşlarımdan en az on kilo daha hafiftim ve her zaman biraz hasta hissediyordum. Ayrıca, benim için Almanca, garip ünlüler ve "s" sesleriyle dolu bir gürültüden başka bir şey değildi.

Yatakta yatıp televizyon izlemek benim için yeterli olurdu. Büyük bir atık yığınında babam küçük bir Sony bulmuştu, onu bütün gün açık tutuyor ve müzik dinliyordum. Kardeşimle birlikte bazı şarkıları zaten biliyorduk:

Eins, zwei Polizei; drei, vier Grenadier...

Okul kampına ihtiyacım yoktu. Ama ailem gitmem konusunda ısrar etti.

"Burada hayata katılmalısın," dedi annem beni Toulonplatz'daki buluşma noktasına götürürken.

“Her zaman odana saklanamazsın.”

Öfkeyle başımı salladım ve düzgünce veda etmeden otobüse bindim.

İçeride, çocuk partisi havası hakimdi. Sınıf arkadaşlarım birbirlerine bağırıyorlardı, biri tavana lastik top fırlattı ve öğretmenimiz tarafından azarlandı.

İlk boş koltuğa çöktüm ve içeri girmeye çalıştım.

Umarım kimse yanıma oturmaz diye düşündüm – ama biri zaten oturuyordu.

Birkaç dakika sonra otobüs nihayet bir sarsıntıyla hareket etmeye başladı.

Şehrin trafiğine yavaşça girerken, annemi yolun karşı tarafında gördüm.

Bir sosis tezgahının önünde başı öne eğik, dalgın bir şekilde yürüyordu. Ancak sonra, sanki kaçırılan selamlaşmayı telafi etmek istediğimi telepatik olarak hissetmiş gibi, bana baktı, otobüsün gri penceresinden beni tanıdı ve el salladı. Ben de el salladım, bir an hiçbir şey düşünemedim ve ağlamaya başladım. Gözyaşlarımı yanımda oturan kişiden saklamak için pencereye döndüm. Omzuma hafifçe dokundu, bir şeyler söyledi ve sırt çantasını karıştırdı. Bir çizgi roman çıkardı ve aramızda açtı, bir sayfası benim bacağımda, bir sayfası da onun bacağındaydı. Çocuğun adı Melvin'di ve Polonyalıydı. Genel olarak, sınıfım bana UNICEF kartpostallarını hatırlattı, savaştan önce ailemin her Noel'de aldığı türden. Bazı çocuklar Polonya'dandı, diğerleri Türkiye'den, Vietnam'dan, Gürcistan'dan, İran'dan, İtalya'dan ve Portekiz'dendi. Elbette, Alman öğrenciler de vardı, ama çoğunluğu oluşturmuyorlardı—çoğunluk yok gibiydi, kimse de umursamıyordu. Başka yönlerden de Almanya hayal ettiğim gibi değildi. Örneğin Mannheim, fakir, iflas etmiş bir şehirdi, evler grafitiyle kaplıydı ve sokaklar çöplerle doluydu. Orada yaşayan Almanlar varlıklı değildi; bazılarının Boşnaklar gibi altın dişleri vardı ve tıpkı Boşnaklar gibi sürekli şikayet ediyorlardı ve mizah anlayışları tıpkı bizimki gibi aptalca ve çocukçaydı. Ancak Almanlarla belli bir aşinalık duygusuna rağmen, alışmam gereken birçok şey vardı.

Savaş sırasında unuttuğum ve yeniden öğrenmem gereken her şey vardı, örneğin açık alanlardan geçmek ve kalabalığa katlanmak— ya da sokak trafiğinin gürültüsü. Yugoslavya'da gizli tutulan, Almanya'da ise günlük hayatın açıkça bir parçası olan başka şeyler de vardı:

Öğrenci yurdumuz Jungbusch'un genelev bölgesinde bulunuyordu.

Evsiz insanlar binaların giriş hollerinde uyuyordu ve okula giderken "Otto Amca" gibi isimlere sahip striptiz kulüpleri ve üstsüz barların yanından geçiyordum.

Bazen dansçılar sadece göğüslerine bir havlu bağlayıp bir büfeye gidip bir şeyler yiyorlardı.

* * *

Kamptaki ilk günümüzde ormanda yürüyüşe çıktık ve bir dereye çam kozalakları attık. Döndüğümüzde akşam yemeği yedik, sonra yatma vakti geldi – ama yatmak yerine, sınıf arkadaşlarım koridorda birini nöbetçi olarak görevlendirdiler ve iki el fenerinin ışığında sırt çantalarını açtılar: biri küçük bir taşınabilir televizyon, diğeri bir oyun konsolu, üçüncüsü ise kitap boyutunda bir video oynatıcı çıkardı. Oysa sınıf koordinatörü bize Walkman bile getirmeyi yasaklamıştı.

Yatakta uzanırken, diğerlerinin cihazlarını rahatça taktığını hayranlıkla izledim. Bütün bunlar bana tamamen yabancıydı. Bir yolun keskin nişancı ateşinden güvenli olup olmadığını anlamakta oldukça iyiydim; enkaz halindeki bir arabanın altına sürünmenin veya bombardıman başladığında kendimi mutfak masasının altına atmanın ne kadar sürdüğünü biliyordum.

Çocuklar bir araya geldiler ve Super Nintendo'da oynamaya başladılar. Küçük ekranın önünde, bir küme halinde, bazen mor, bazen yeşil renkteki küçük ateşin etrafında toplanmış vahşi bir kabile gibi görünüyorlardı.

Her birkaç dakikada bir, koridordaki nöbetçinin yerini sessizce alıyorlardı ve biri gülmeye başlarsa, diğerleri şöyle diyordu:

"Şşşş!"

Çeyrek saat sonra, sınıf arkadaşlarım yatakta yatan tek kişinin ben olduğumu fark ettiler.

Fısıldayarak beni de aralarına davet ettiler ve hala tereddüt ettiğimi görünce, yorganı üzerimden çektiler.

"Hadi, hadi!"

"Buraya gel."

İstemeyerek yataktan kalktım ve linolyum zeminde Melvin'in yanına oturdum.

Oyunun adı Street Fighter 2'ydi. Sekiz kaslı karakterden birini seçip diğerleriyle dövüşüyordunuz. Herkes sırayla oynuyordu, ancak kazanan kumandayı alıyordu. Sıra bana geldiğinde, dövüşçü olarak Blanka'yı seçtim; kendini elektrostatik enerjiyle şarj edebilen vahşi bir orman sakini. Diğerleri hep birlikte tıslayıp bana nasıl kazanacağımı anlatmaya çalışsalar da ilk maçı kaybettim. Ancak üç ya da dört tur sonra bir tur kazanmayı başardım ve herkes omzuma vurup sessizce tezahürat yaptı.

Birkaç saat böyle geçti, sonra bölündük. Bazı kızlar odalarından gizlice çıkıp bize katılmışlardı. Almanca bilmeden anlayabildiğim kadarıyla, Street Fighter 2 oynamak gibi bir istekleri yoktu; yanlarında getirdikleri filmi izlemeyi tercih ediyorlardı. Kısa bir tartışma oldu; Sorun filmi izleyip izlememek değil, ne zaman izleyeceğimiz gibi görünüyordu.

Çocuklar birkaç oyun daha oynamak istediler, ama sonunda pes ettiler: konsolun fişini çektiler, VCR'ı taktılar ve kaseti yerleştirdiler.

Freddy Krüger destanının birçok bölümünden biriydi ve sesi çok kısık tutmak zorunda kalsak da, neredeyse hiçbir şey duyamasak da, filmi gerçekten rahatsız edici bulduk.

Her korkutucu sahnede birbirimize daha da yaklaştık; son jeneriklere kadar neredeyse yanak yanağa yapışmıştık.Sabah saat iki civarında, dehşet içinde yataklarımıza geri döndük. Sınıf arkadaşlarımın kendi aralarında konuştuklarını duydum, arada bir biri gergin bir kahkaha attı.

“En azından artık herkes kabuslardan korkuyor,” diye düşündüm. Ve ben de korkuyordum, sadece uykumda beni ziyaret eden şeyin film olmasından korkmuyordum.

Ben Saraybosna'dan korkuyordum. Şehirden ayrıldığımızdan beri, neredeyse her gece diri diri yakıldığımı, ya da bir kurşunun Adem elmamı deldiğini ve kendi kanımda boğulduğumu, ya da rengarenk üniformalı adamların beni yavaş yavaş boğarak öldürdüğünü rüyalarımda görüyordum.

Her zaman bir çığlıkla uyanıp kendime tokat atıyordum. Birdenbire, bunun orada, kolonide olabileceği fikri dayanılmaz hale geldi.

Sınıf arkadaşlarım hiçbir koşulda benim deli olduğumu düşünmemeliydi.

Tanrım, lütfen kabus görmeme izin verme, diye düşündüm. Şimdi iyileştiğime göre, her şeyi mahvetmeme izin verme. Başkalarının bana garip bakmasına izin verme.

Ve bu dua da kabul oldu.

* * *

Okul kampında üç gün geçirdik—daha doğrusu üç gece, her birinde farklı bir video oyunu ve yeni bir film vardı. Sınıf arkadaşlarım bana Alman futbolunu anlattılar: milli takım teknik direktörü belli bir Berti Vogts'tu ve Kaiserslautern ile Bayern Münih en iyi takımlardı.

Ormanda yürüyüşe çıktık, üç yavrusu olan bir tilki gördük ve bütün gün başka hiçbir şeyden bahsetmedik.

Son gecede öğretmenler dans etmemize izin verdiler—kızlar inatla karşı çıkmışlardı. Kafeteryadaki masalar duvarlara yaslandı, bir CD çalar takıldı ve biraz tereddütten sonra ilk erkekler—bazıları kibirli, diğerleri kibar—bir sınıf arkadaşını dansa davet etme cesaretini buldular.

Durum benim için fazlaydı. Diğerleri bir kızı dansa davet ederken söylenecek cümleyi önermişti ama ben çoktan unutmuştum—ve ayrıca, bu soruyu sorarak kendimi ifşa etmekten korkuyordum. O zamana kadar okulda kimse beni küçük düşürmeye çalışmamıştı, ama ya şimdi sınıf arkadaşlarımdan biri beni reddederse? Ya da benimle alay ederse?

Oturup Sweet Harmony şarkısının melodisiyle dönen çiftleri izledim. Yine, sınıf arkadaşlarım katılmayan tek kişinin ben olduğumu fark ettiler ve şarkılar arasında benim hakkımda konuştuklarını hissettim. Gözlerindeki acıma beni rahatsız etti. Başkalarına acımak istemeyecek kadar gururluydum, ama kendime de acıyordum, çünkü doğrusunu söylemek gerekirse, dans etmek istiyordum ama çok korkaktım.

Sofia adında İtalyan bir kız bana doğru geldi.

"Hadi gel." Elimden tuttu ve beni ayağa kaldırdı. "Şimdi en güzel şarkı."

Ayağa kalktım ve önünde donakalmış bir şekilde durdum, ta ki kollarımı tutup ellerimi kalçalarına koyana kadar.

"Böyle yapılır," dedi, kollarını omuzlarıma koyarak.

Keşke Sead ve Rafik beni görebilseydi, diye düşündüm.Bon Jovi'nin "Always" şarkısının ilk akoru hoparlörlerden yankılandı ve hareket etmeye başladık.

* * *

"Peki, nasıl geçti?"diye sordu babam beni almaya geldiğinde.Geri döndüğümde.

"Harikaydı."

"Gördün mü?"

"Çok kibarlar," dedim. Birkaç sınıf arkadaşım bana el salladı ve ben de geri döndüm.

"Yakında görüşürüz!" diye bağırdım.

"Hatta biraz Almanca bile öğrenmişsin," dedi babam.

"Evet, ona 'vidimo se' dedim."

"Bunu hatırlamam gerek."

Yurdumuza döndüğümüzde akşam yemeği yedik ve Saraybosna'nın günlerdir ağır bombardıman altında olduğu haberlerinden biraz bahsettik – annem her zaman haberleri bizim için tercüme ederdi.

Arkadaşlarımı düşündüm – Rafik'in iyi olmasını, Sead'in iyileşmesini umdum – sonra yorgun bir şekilde yatağa uzandım. Her gece olduğu gibi önce pijamalarımı, sonra da kot ceketimi giydim. Mannheim mülteci ajansından aldığımız beyaz ve yeşil polyester yorgana sarıldım ve VIVA müzik kanalını izledim. Stefan Raab bana anlamadığım şeyler anlatıyordu ama yine de izleyiciler güldüğünde ben de kıkırdıyordum. Eskiden müzik dinlemek için radyo kullandığım gerçeği bana garip geliyordu; bir şarkı ancak bir video eşliğinde tamamlanmış sayılırdı. Videosuz müzik, yağsız süt gibiydi; artık ilgimi çekmiyordu. DJ Bobo iki klip arasında dans hareketlerini gösterirken uyuyakaldım. Uyandığımda nerede olduğumu bilmiyordum. Gözlerimi kamaştıran bir ışık vardı, kırmızı ışık göz kapaklarımdan sızıyordu ve sanki biri sessizce radyoda bir istasyon arıyormuş gibi bir ses geliyordu. Yatağımda yatmıyordum, bir yerde ayakta duruyordum. Ama nerede?

Gözlerimi açamıyordum; her denediğimde ışık gözlerimi deliyordu. Ayakkabısızdım, zemin soğuktu, yaslandığım duvar da öyle. Topaklı metal gibiydi. Radyo dalgalarının sesi kısa bir süreliğine durdu, sonra tekrar başladı. Sonunda gözlerimi açmayı başardım.

Nerede olduğumu anlamam bir saniye sürdü: Öğrenci yurdu asansöründeydim.

Uyurken mi...? Floresan lamba vızıldıyordu ve dehşete kapıldım: Ya ailem yatakta olmadığımı fark ederse?

Hemen odama dönmem gerekiyordu. Hareket etmek istedim ama sağ ayağım gıcırtıyla yana kaydı. Aşağı baktım ve kızarmış erişte dolu bir strafor kutunun içinde sıkışmış olduğunu ve pijamalarımın paçalarının yağdan simsiyah olduğunu gördüm.

Burası çok kirli ve çöplerle dolu, diye düşündüm ve birden hatırladım: uyanmadan hemen önce, Saraybosna'daki eski bir alışveriş merkezinin kalıntıları arasında çizgi roman ararken rüya görmüştüm.

Bodruma inmek istiyordum ve kullanılmayan bir yürüyen merdivene doğru gizlice ilerlemiştim ki, ayağım yumuşak bir şeye çarptı—yanlışlıkla üzerine bastığım bir cesedin göğsüne—ve spor ayakkabım kurtçuklarla doldu.

Neredeyse gülecektim ama bunun yerine titremeye başladım—soğuktan da.

EPİLOG

1994 yılında Saraybosna'dan ayrıldık ve neredeyse yirmi beş yıl sonra ilk kez geri döndüm: 2018'de romanlarımdan biri Boşnakçaya çevrildi ve bir edebiyat festivaline davet edildim. Bu fırsat olmasaydı, muhtemelen Bosna'ya asla geri dönmezdim.

O akşam Sead beni otelimden almaya geldi. Bir süredir, sadece yüzeysel olarak da olsa, Facebook üzerinden iletişim halindeydik.

Birimiz diğerinin hoşlanmadığı bir konuyu açar açmaz, iletişim birkaç aylığına kesilirdi.

"Yürüyüş şeklinden seni hemen tanıdım. Tıpkı eskisi gibi yürüyorsun," dedi bana.

"Peki nasıl yürüyorum?"

"Sallanarak. Ne dersin... Belki eski mahallede bir yürüyüşe çıkmak istersin, değil mi?"

Otelimden eski bloğumuza ulaşmamız yaklaşık yarım saat sürdü.

Sead'ın ailesi hala orada yaşıyordu; Yakındaki yeni apartmanlardan birinde bir daire satın almıştı.

Ağustos ayıydı ve geceleri bile çok sıcaktı. Mahallemize yaklaştıkça, alacakaranlığın kızıllığı koyulaştı ve gökyüzü sirke rengine döndü; apartmanlar ise siyah silüetlerden başka bir şey değildi. Eski ilkokulumuzun önünden geçerken Sead aniden şöyle bağırdı:

“Mensiha! Hey! Nerelisin?”

Sokağın karşı tarafında bir kadın döndü. Bizi görünce gülümsedi.

“İşten geliyorum, ne dersin?” dedi. Çok yüksek topuklu ayakkabılar ve dar bir elbise giymişti. Elbise o kadar kısaydı ki kalçalarını bile tamamen örtmüyordu.

Sead bana işaret ederek, “Onu hatırlıyor musun?” dedi. “Onu tanıyor musun?”

“Yaklaş da sana anlatayım.”

Beni inceleyebilmesi için karşıya geçtik. Başını yana eğdi, sanki yüzüm soyut bir tabloymuş gibi, ve dedi ki:

"Hayır, hiçbir fikrim yok. Bunu bana karşı kullanma."

"Elbette," dedim.

“Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar birlikte sınıftaydınız... savaşa kadar.

Öğretmeniniz Dobrinović'ti, değil mi?” İkimiz de onayladık.

“Ben de sizi tanımıyorum,” dedim kadına. “Özür dilerim.”

“Hayır, normal. Yurtdışında yaşıyorsunuz, değil mi? Konuşma tarzınızdan anlıyorum.”

“Almanya'da.”

“Ben de gitmek isterdim ama ailem hasta, bu yüzden burada kalıyorum.” Elini dostça Sead'in göğsüne koydu. “İşte bu yüzden gitmem gerekiyor. Bir gün konuşalım, olur mu? Hala evle ilgileniyorum.”

“Tamam, devam edin. İletişime geçin,” dedi Sead – ilk Facebook'ta mesajlaştığımızda hala Ekonomi Fakültesi öğrencisiydi, şimdi emlakçı olarak çalışıyordu.

Mensiha topuklu ayakkabılarıyla giriş hollerinden birine girdi ve Sead, onu artık hatırlamadığım için üzüldüğünü söyledi.

“Keşke o zamanlar ne kadar iyi bir kız olduğunu bilseydin...”

“Artık değil mi?”

“Tabii. Çağrı merkezinde çalışıyor.”

“Telefon görüşmesi mi yapıyor?” diye sordum safça.

“O bir fahişe, Tijan. Bütün Arap turistlerle birlikte oluyor.” Sead kahkaha atarak söyledi.

“Telefon görüşmesi yapıyor. Almanya'da uzun süre yaşamış olmalısın.”

Yolumuza devam ettik. Artık hava kararmıştı; sadece sokak lambalarının aydınlattığı yerleri görebiliyorduk. Sead bana lise öğrencisiyken basketbol oynadığı sahaları gösterdi ve savaşın hemen ardından, birkaç yıl boyunca Saraybosna'da Nisan 1992'deki gibi aynı anarşinin hüküm sürdüğü dönemdeki hayatı anlattı.

Her sokak köşesinde, hırsızlık malları satan satıcılardan mal satın alabiliyordunuz ve insanlar köyü akın akın terk etmişti, öyle ki boş evleri arkanızdan yıkıyorlardı. "Keşke biraz param olsaydı... ama anne babam işsizdi, babamın savaş emekli maaşıyla geçiniyorduk."

"Nasıl?"

“Unutalım gitsin.” Birkaç adım sessiz kaldık, sonra Sead, “O zaman sana Facebook’tan yazmadım çünkü ne diyeceğimi bilmiyordum, ama annenin başına gelenler için gerçekten çok üzgünüm.” dedi.

“Teşekkür ederim.”

“Bakın kimler var!” Sokağımıza ulaşmıştık ve eski basketbol sahasında, sokak lambasının sarı ışığında, eşofmanlı birkaç adam vardı.

“Rafik. Hey, Rafa!”

Figürlerden biri potadan uzaklaştı ve yavaşça bize yaklaştı. Rafik bizden daha uzundu, şişmandı ve keldi. Gözünün beyazından çenesine kadar uzanan kocaman bir yara izi vardı.

O yarayı diken kişi, dikişlerin sonradan görünmemesi konusunda endişelenmeye üşenmişti:

sanki dev bir kırkayak Rafik’in yanağında sürünüyormuş gibi görünüyordu.

“Nasılsın?” dedi. Dişlerinin hiçbiri kalmamıştı ve balık kılçığı gibi konuşuyordu.

“Yanımda kimi getirdiğimi gördün mü? Onu tanıyor musun?” diye sordu Sead.

“Tijan.”

“Nasılsın?” diye sordum.

Rafik cevap vermedi. Bana ya da Sead'e bakmadı, gözleri karanlıkta bir şey arıyordu.

“Ne zaman geri dönmen gerekiyor?” diye sordu Sead.

“Yakında beni almaya gelecekler.”

“Diğerleriyle birlikte mi?” Sead sepetin yanında duran adamları işaret etti.

“Hayır. Onları tanımıyorum.”

Rafik tekrar ilgisizce bana baktı, sonra bize sırtını döndü.

“Şimdi durum böyle,” dedi Sead. Mahalleden ayrılıp bir meyhaneye oturduk; orada altı yedi yaşında bir çocuk masalarda grappa servis ediyordu. Sead bana Rafik'in hapiste olduğunu, ancak birkaç gün izinli olduğunu açıkladı.

“Mahkumlara tırpan veriyorlar, otoyol boyunca otları biçmeleri gerekiyor... ama onları denetlemiyorlar. Bu sadece Bosna'da olur. Rafik'le ne yaptıklarını gördün, ot biçmek yerine ne yapmayı tercih ediyorlar.”

“Uyuşturucu etkisindeydi, değil mi?”

“Muhtemelen crack. Bu günlerde en ucuzu o.

Bir şey daha, unutmadan önce.” Sead bel çantasının fermuarını açtı ve küçük kırmızı bir radyo çıkardı. “Senin için.”

“Ama bu...” İnanamayarak anteni çıkardım. “Bu, okuldan ilk kaçtığımızda bulduğumuz radyo mu?”

“Evet, o.”

“Çok teşekkür ederim.”

“Rica ederim. Piller zaten içinde,” dedi Sead. “Rafik’in evinde, Almanya’ya gitmeden hemen önce… silahı aldığı günü hatırlıyor musun?

Sana veda hediyesi olarak telsizi vermeyi planlamıştık. Ama sonra işler öyle gelişti ki.”

“Tutkal ve silah,” dedim. “Kötü bir karışım.”

“En kötüsü.” Sead kahkaha attı ve kısa bir süre gözlerini kapattı, sanki anılara dalmak istercesine.

“Korkunç görünebilir ama o zaman yaralanmam beni kurtardı. Ondan sonra, bir daha hiçbir şeye dokunmadım, yoksa şimdi Rafik gibi olurdum.”

“Neden hapse girdi?” diye sordum.

“Artık hatırlamıyorum. Sanırım bir yerde hırsızlık yüzündendi.

Önce birini öldürdüğünü söylediler ama sonra bunun doğru olmadığı ortaya çıktı. Zaten daha önce de sadece saçmalık yapıyordu.”

İkimiz de birer yudum aldık, sonra Sead,

“Belki hayal etmekte zorlanıyorsun ama savaş asla bitmez.” dedi. “Yanılıyorsun,” diye yanıtladım.

“Tam olarak ne demek istediğini biliyorum.”

Karanlığın bir yerinde, bir müezzin akşam namazına çağırıyordu.

YAZARIN NOTU

Okuduğunuz her şey doğru; gerçekten yaşandı. Tıpkı doksan saatlik görüntüleri doksan ilginç dakikaya indirgemek zorunda kalan bir belgesel yönetmeni gibi, ben de bazı düzenlemeler yapmak zorunda kaldım. Bu bağlamdaki en büyük müdahale Sead ve Rafik ile ilgili.

Yaklaşık yirmi mahalle çocuğunu canlandırıyorlar:

Örneğin, babası benim babamla kavga eden çocuk hayatında hiç uyuşturucu kullanmamışken, çocukluk arkadaşlarımın birçoğu sonunda hapse girdi.

Bosna'da, ebeveynlerimin kuşağına "köksüzler" veya "parçalanmışlar" deniyor. Benim kuşağıma lakap takılmadı; biz unutulmuşlarız.

Bu kitabı da onların unutulmaması için yazdım.